

ЭРДЭМ НУРАЛСАЛ ХАМГААЛГЫН НАЙНДЭР

ФОТОРЕПОРТАЖ

Сентябриин 1-нэй үглөө тэнгэри бүрхэг, абар-табар бороо шэбэрнэ. Хэды бүрүүл үдэр байбашье, найханаар хубсалхан, баглаа сэсэгүүдые бариһан хүүгэд түрэл хургуулингаа байшан соо будгааран сугларба.

Улаан-Удэ хотын 15-дахи гүйсэд бэшэ дунда хургуулин директор Л.П.Содоева найндэрэй баяр ёһолодо сугларагшадта ингэжэ хандаба:

- Хүндэтэ манай үхибүүд, эжнэр, абанар! Намарай найхан найндэр болохо Эрдэм мэдэсын үдэрөөр таанадые амаршалнаб. Мүнөө сагта энэ найндэрнай

амаршалга хэлээ. Л.А.Игнатьева түрэлхидэй зүгһөө амаршалба. Эрхим хурагшадта магтаалай бэшэгүүд, үнэтэ бэлэгүүд барюулагдана һэн.

Сэсэгтэй жэшэхээр хөөрхэн басагаханай гарта түрүүшын хонхо жэнгирээ. Энэ хонхын жэнгирээн арбан жэл соо тэдэниие угтажа, эрдэмэй хизааргүй дайдаар аяншалгадап газаршан болоод, бүхы наһандань найхан мэдэрэл түрүүлэн байхань болтогой!

Туяна САМБЯЛОВА.
Гомбо Самбяловой фото.

Эрдэм нуралсал хамгаалгын үдэр болонхой. Багшанарай салин хульэ саг соонь түлэхын, үхибүүн бүхэнэй хургуулида хураха арга боломжотой байхын тула тэмсэлэй үдэр.

Мүнгэнэй дуталдажа байһан хэсүү сагта манай спонсор - Улаан-Удын шубуунай фабрика горитой туһаламжа үзүүдээ. Тиигэжэ хургуулингаа байшаниие хүсэд

ойлгохо, дэмжэхэ гээд найданабди.

«А» үзэг танихагүй, арба тоо мэдэхгүй залуу үетэн байха ёһогүй. Хүндэтэ хурагшаднай! Эрдэмтэй, мэргэжэлтэй эрхэгд болохын тула таанад ехэл оролдохо, эрмэлзэхэ ушартай гээшэт. Энэ ехэ ажадатнай амжалта хүсэнэб!

заһабарилаабди, сагаадаа, шэрдээбди. Хотын нуралсалай таһагай комиссишалгалта хэхэдээ, «найн» гэхэн сэгнэлтэ үгэхэн байна.

Гэбшье табан нара салингаа абаагүй багшанарнай хуулита ёһоор хүдэлжэ олоһон мүнгээ нэхэхээр шийдэнхэй. Тиимһээ сентябриин 2-4 үдэрнүүдэтэ хэшээнүүд болохогүй. Манай шийдэхэбэриие хүндэтэ түрэлхид

хургуулин богһоо түрүүшынхэ алхажа ороһон 1-дэхи классай хүүгэдэй хүтэлбэрилэгшэ, дүршэлтэй бэрхэ багша В.А.Сизых багашуудта хандажа, хани халуунаар амаршалба. Хөөрхэн хүбүүд, басагад хургуулидаа, аба эжидээ шүлэгүүдээ, хонгёо дуугаа бэлэг болгон бариба. Ахмад классай эдиршүүл харюугай

“Буряад үнэн” - 99

ХҮНДЭТЭ УНШАГШАД!

Захилхэхээ шамдагты!

“Буряад үнэмнай” 1999 оной I хахадта гурбан захилтай байха:

1. “БҮРЯАД ҮНЭН” газетэ “ДҮХЭРИГ” ба “БИЗНЕС-ОЛЗОТОЙГОО” хамта: 44 тух. 70 мунг.

Гурбан харын сэн 22 тух. 35 мунг.

2. “ДҮХЭРИГ”:

ДОЛООН ХОНОГТОО НЭГЭ УДАА, ЧЕТВЕРГЭЭ

ХОРИН НЮУР ДЭЭРЭ ГАРАНА: 24 тух.

Гурбан харын сэн 12 тух.

3. “БИЗНЕС-ОЛЗО”:

ДОЛООН ХОНОГТОО НЭГЭ УДАА, ПЯТНИЦАДА 12 НЮУР ДЭЭРЭ ГАРАНА: 19 тух. 50 мунг.

Гурбан харын сэн 9 тух. 75 мунг.

Ажаглалта: захилай сэнгүүд почтын сэнтээ хамта.

РЕДКОЛЛЕГИ.

Вам нужен точный диагноз?

Центр восточной медицины предлагает уникальный метод диагностики.

Добро пожаловать по адресу:

ул.Линховойна, 10,
каб.№ 6,
тел.: 21-29-70

ИНСТИТУТ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ИННОВАЦИЙ (г.Москва)

(некоммерческое высшее учебное заведение; лицензия №16-002 от 09.09.1996г.)

Представительство Института в г.Улан-Удэ объявляет набор студентов на заочное обучение по следующим специальностям:

- государственное и муниципальное управление;
- юриспруденция;
- экономика (менеджмент, бухучет, аудит, финансы и кредит, маркетинг);
- социология;
- психология;
- художественный дизайн;
- дефектология.

Профессорско-преподавательский состав г. Москвы

Институт выдает диплом государственного образца

Срок обучения на базе общего образования - 5 лет, средне-специального и высшего - 2,5 года. Старшеклассникам предоставляется возможность совмещения учебы в школе и институте. Обучение платное - 6.000 рублей.

Прием по результатам тестирования и собеседования.

Наш адрес: 670000, г.Улан-Удэ,
ул. Советская, 30, каб. 18.

Тел.: 21-36-44, 22-58-08.

Уважаемые школьники,
а также их родители!

Узнать Вы не хотите ли
немножечко о нас?

ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВО МОСКОВСКОГО
ИНСТИТУТА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ
ИННОВАЦИЙ

Для учащихся 11 классов предоставляет
возможность совмещения занятий в школе с
заочной учебой в нашем институте. После
тестирования вы зачисляетесь на 1-ый курс.

Наши сессии проходят 2 раза в учебный
год в г. Улан-Удэ.

Осень - октябрь

Весна - апрель

Прослушав лекции профессорско-
преподавательского состава г.Москвы, вы
выполняете контрольные работы. Весной,
успешно сдав зачеты и экзамены,
переводитесь на 2-ой курс нашего ВУЗа.

Оплата за 1-ый профильный курс - 3 000
руб., за последующие 4 года по 6 000 руб.

требованиям ветеранских организаций страны, к требованию оппозиции Государственной Думы и всех, кому дорога судьба Родины о немедленной и добровольной отставке Президента РФ Б.Н.Ельцина. Не надо доказывать тот факт, что вследствие

МЫ ЗА ПРАВИТЕЛЬСТВО НАРОДНОГО ДОВЕРИЯ

Население нашей республики, да и всей России, в эти дни с нарастающей тревогой обсуждает неожиданное, трудно объяснимое решение Президента РФ об отставке правительства Сергея Кириенко.

Все мы помним, когда совсем недавно Президент Б.Ельцин чрезвычайно настойчиво рекомендовал Государственной Думе кандидатуру С.Кириенко, доказывал депутатам и всей общественности, что он является профессионалом высокого класса, что он не представляет интересы различных партий и движений, поэтому только он может вывести страну из глубокого кризиса.

И вот прошло не многим более пяти месяцев, происходит совершенно необъяснимое: на место Сергея Кириенко временно назначается бывший Председатель Правительства В.Черномырдин, снятый Президентом за провалы в экономике и финансовой политике. Ветеранские организации республики присоединяют свои голоса к многочисленным

проводимого им и его окружения курса так называемых реформ страна пришла к тяжелейшему состоянию, разрушению всех основ функционирования государства, обнищанию большинства населения. Нищенская пенсия, постоянный рост стоимости жизни, коммунальных, медицинских, транспортных и других услуг, несвоевременная выплата пенсий и пособий поставили людей старшего поколения перед фактом физического выживания.

Мы глубоко убеждены в том, что никакие перестановки обанкротившихся чиновников из окружения Президента Б.Ельцина не смогут вывести из глубокого финансового социально-экономического кризиса.

Эту трудную задачу могут решить только новые люди, новые кадры нового Правительства народного доверия.

Мунко-Жаргал ГАРМАЕВ,
председатель республиканского Совета ветеранов.

ИГРА, ПРИДУМАННАЯ БОГАМИ

Далай-лама XIV прибудет в Бурятию 19-го сентября. К этому событию приурочено проведение первого международного детского шахматного турнира в честь 180-летия со дня рождения выдающегося бурятского ученого ламы Галсан Гомбоева (Галсан-ламы).

Турнир проводится с целью увековечивания памяти Галсан Гомбоева, ламы гэдзула, преподавателя монгольско-калмыцко-татарского разряда Казанского и Санкт-Петербургского императорских университетов, награжденного за научные труды по востоковедению золотой медалью. Он, как многие буддийские монахи, хорошо играл в шахматы, встречался с ссыльными декабристами за шахматным столом, а в Казани был достойным партнером в этой древней игре великого русского писателя Л.Н.Толстого. Турнир будет способствовать дальнейшей

популяризации шахмат среди народов буддийских стран и повышению спортивного мастерства шахматистов стран Евразии. Предполагается также проведение научной конференции «Чатуранг-игра, придуманная богами».

Организаторами турнира выступают Буддистская Традиционная Сангха Российской Федерации, Федерация шахмат Республики Бурятия, Байкальский детский шахматный центр «Кирсан-Шатар», Бурятский научный центр, также администрации Селенгинского и Иволгинского районов.

Турнир проводится в селе Нижняя Иволга в середине сентября. Приглашаются юные шахматисты Республики Бурятия (г. Улан-Удэ, Селенгинского и Иволгинского районов, Агинского и Усть-Ордынского, Бурятских округов). Валерия НАМСАРАЕВА

ШЭНЭ ХУРГУУЛИ

Августын 31-дэ Улаан-Удын 113-даху микрорайондо шэнэ 63-даху хургуули нээгдэбэ. Эндэ мүнөө дээрээ 33 багшанар хүдэлхэ, мүн 402 үхибүүд хураха, тинхэдэ хургуулин ажалые Баир Самаданович Гомбоев толгойлохо юм.

Хургуули нээгдэбэ эхэ олон зон суглараа. Республикын най Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэху орлогшо В.К.Агалов Правительствын зүгһөө 200 мянган түхэриг бэлэглээ. Тинхэдэ Улаан-Удын захиргаанай зүгһөө мэрэй орлогшо В.Б. Прокопьев автобус бэлэг болгон үгэһэн байна.

Ингэжэ үхибүүдшье, түрэлхидшье өөһэдэн хургуулитай боложо, эхэтэ баярлаа. Юуб гэхэдэ, тус микрорайоной үхибүүд холо ошожо, хургуулида хурадаг байһан юм. Мүнөө тэдэнэр амархань.

Шэнэ хургуулитай болохоорнь үхибүүдые амаршалнабди!
Дэжит МАРХАДАЕВА.

СОЁЛОЙХИД СОЛОТОЙ

Һаяхан Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй академическэ театрай байшан соо соёлой болон искусствын хүдэлмэрилэгшэдэй конференци үнгэрөө. Буряад Республикын соёлой министр Е.Б.Радаева тус конференци нэрэһэн байна. Пленарна зүблөөндэ Буряад Республикын хуралсалай методическа түбэй директор В.И.Павлов, Улаан-Удэ хотын мэрин соёлой таһагые даагша В.Ш.Цыренова, ВСГАКИ-гай хуралсалай талаар проректор С.А.Добрышин гэгшэд 1997-98 онуудай хуралсалай жэлэй турша соо Улаан-Удэ хотын искусствын хургуулинуудай ажалай дүнгүүдээр тоосоото элдхэлүүдые уншаба. Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Е.К.Ханхалаев, буряад драмын театрай директор

М.Ж.Жапхандаев, РЦНТ-эй директор Н.Г.Донсоронья, «Ульгэр» театрай директор Б.Н.Дышенов болон бусад мүн элдхэл хэһэн байна. Тэдэнэр мүнөө үсын сагай эрилтээр хабаатай соёлой шиидхэлгэдээр зэргэлүүдые олгоһон туй үнэмшэлэгнүүдые, Буряад Республикын Хүндэтгэл грамотануудые барюулба.

Конференциин һуурай Россин болон уласхоорон конкурсуудай лауреат болон дипломантуудай хабаадалтай гоё концерт болоо.

Светлана ЖИГЖИТОВА

Аймагчуудай һонинууд

ШОНО «ТУҢАЛНА»

1990 ондо Баунтын аймагай фермэнүүд дээрэ 1280 гаран толгой оро тоологдодог байгаа. Харин мүнөө тус аймагай «Талов», «Каратали», «Витимкан» гэгһэн оро тэжээг 3 фермэ дээрэ оройдоо 160 гаран оро үлөө бишуу. Энэ үсөөрэлгэ манай гүрэнэй экономическэ байдалай хула болоһонһоо сэхэ дуудыдана ха юм. Мүн эндэ шово арьяатанай «хубита» горитой.

АРИГ СЭБЭРЭЙ ТҮЛӨӨ

Хяагтын аймагай байгуулагданаар 75 жэлэй ой гүйсэбэ. Тус аймагайхид архигүй, һонирхолтойгоор, гоёор, сэбэрээр энэ наһаада угтахаар бэлэн. Тиймэһээ энэ аймагай бүхы шотаг нугануудай ажаһуугшад аяар 2 харын турша соо гудамжануудаа, паркнуудай уһа горходоо болон өөһэдэнгөө ханаа ба хорёогоо бог шоройһоо сэбэрлэбэ. Энээнһээ гадна залуу модод хуулгагдаа.

УРГАСА ХОСОРХОГУЙ

Таряанай ургаса хуряалгын сагдүтэлжэ байна гэшэ. Тарбагатай аймагай «Октябрь» колхоздо эхэ гэгшын бэлэдхэл боложо байна. Ургаса хуряаха онһон техникэ шэнэлэгдэнэ, заһабарилагдаана. Орооһоной ток болон склад дээрэ үүр сайханаа абаад харалһа бүрэнхы болотор барилгашад хүдэлнэ. Орооһо хададаг агрегат бүхэн бэлэдхэгдэнэ. Тиймэһээ хуряагдһан ургаса хосорхогүй гэмэ һанагдана.

ТУСХАЙ ПРОГРАММААР

Баунтын аймагай Россошино хууринай эвенкын дунда хургуули хуралсалай жэл үндэһэтэй асуудалнууд дээрэ үндэһэлэн абагдана. Тус хуралсалай хумүүжүүлгын шэнэ программа бэслүүлэн хүдэлхэ. Энэнь эхэ һайн. Юундэб гэхэдэ, манай республика дотор, иланган Баунтын аймагта ажаһуудаг эвенк яһатан үсөөржэ байна. Тэдэнэр олонхын арадайнгааһоо заншал мэдэнгүй. Тиймэһээ тус программа бэслүүлэхэдэ тон шухала ха юм.

Борис БАЛДАНОВ бэлдэ

ГЛАВА СБС-АГРО ПРЕДЛОЖИЛ ОГРАНИЧИТЬ ОБОРОТ НАЛИЧНОЙ ВАЛЮТЫ В РОССИИ

Необходимо ограничить хождение наличной валюты, вывоз ее из страны и ввести налог до 50 процентов на ее ввоз в Россию юридическими лицами. Эти и другие предложения по стабилизации ситуации на финансовых рынках РФ сделал руководитель СБС-АГРО Александр Смоленский, выступая на закрытом заседании бюджетного комитета Государственной Думы в минувший вторник. «Самое главное сегодня – восстановить денежное обращение в стране. Надо утвердить в правах рубль», – считает банкир. По его мнению, сегодня необходимо прекратить хождение наличного доллара в России и заменить его использованием безналичных банковских инструментов, при этом сохраняя валютные счета юридических и физических лиц. До сих пор в России зачастую ведется пересчет цен по долларовому эквиваленту, что совершенно неприемлемо для цивилизованного государства.

Наличные рубли и валюту юридическим лицам надо выдавать только на зарплату, чтобы прекратить расчеты по бартеру и «черным налом» и, тем самым, сделать прозрачными расчеты между предприятиями и вынудить их платить налоги, полагает Александр Смоленский. Он также предлагает стимулировать розничную торговлю, переходить на безналичную форму расчетов с использованием пластиковых карточек. Кроме того, глава СБС-АГРО предложил Центральному банку РФ пересмотреть ставки по обязательному резервированию средств, чтобы сделать резервирование по рублям максимально льготным, а по валюте наоборот – невыгодным. В настоящее время банки резервируют в ЦБР 11 процентов и по долларovým, и по рублевым активам.

Рейтер-Прайм-ТАСС.

Буряад нэрэмжэ туршалгын венкын рин с шэнжэл хүдөө Сибирин шэнжэл уласхос түб, Бу Правит Республ болон министр 24-һөө республ уласхос симпози хабаад Хитадһ Энэдхэ республ Россин айлшад Улаан-У Улас дааник академи презид Пётр Л Буряад тельст нэгдэх Констан амарш хэлэжэн удаа х эрдэмт голдо, Энэдхэ лон Рос ургуулд хөөрж оройн ажахын За Ге тобшо Шасагт экэтэй респуб талаар хубита.

Үшөө 1969 ондо шасарганын шэнэ сортнуудыг байгуулхын тула «Облепиховый» гэнэн совхоз бий болголгын эхиндэ Эза Георгиевна байхан намтартай. Нүүлээрнь Улаан-Үдэ хотын нэ-рюун унданай заводто

биотехнология» гэнэн секцие өөрөө Пётр Гончаров хүтэлбэрилөө. Энэ секцидэ 25 элидхэл шагнагдаа. Хитадай эрдэмтэн Цанг Ху Линг гэгшын «Изучение отборных сеянцев облепихи на раннем этапе», Н.Т.Мяхановагай «Итоги селекции облепихи в Бурятии» болон Россинурда,

ШАРА НАРАНАДА
ШАСАРАТАНАМАНАИ ШАДАА
МАМАИ ОРУУЛАДАТ АЭ

Бурядай Иван Мичуриной нэрэмжэтэ алим жэмэсэй туршалгын станци, М.А.Лисавенкын нэрэмжэтэ Сибирийн садоводческо эрдэмшэнжэлгын институт, Россин хүдөө ажахын академиин Сибирийн таһаг, шасаргана шэнжэлэгшэдые бэлдэдэг уласхоорондын шэнжэлгын түб, Буряад Республикын Правительство, Буряад Республикын Хүдөө ажахын болон эдээ хоолой

министерство августын 24-һөө 27 болотор манай республикада шасарганаар уласхоорондын 3-дахи симпозиум үнгэргэбэ. Эндэ хабаадахаяа Монголһоо, Хитадһаа, Америкэһээ, Эндэхгһээ ба СНГ-гэй республикануудһаа болон Россин 13 регионуудһаа айлшад Бурядай ниислэл Улаан-Үдэ хото буугаа.

Уласхоорондын хуралдаание Россин хүдөө ажахын академиин Сибирийн таһагай президиумай түрүүлэгшэ Пётр Лазаревич Гончаров, Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын нэгдэхэ орлогшо Владимир Константинович Агалов амаршалгын үгэнүүдые элэжэнэһэн байна. Энээнэй удаа хуралдаанда ерэн эрдэмтэд Хитадта, Монголд, Канадада, Швецидэ, Эндэхгэтэ, Беларусыта болон Россид ургадаг гү, али ургуулдаг шасаргана тухай хөөрөжэ үгэбэ. Манай Буряад ороной шасаргана тухай хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат Эза Георгиевна Сократова тобохоноор хөөрөө нэн. Шасарганы харууналжа, үрэхэтэй сортнууды манай республикада хүгжөөхэ талаар Эза Георгиевна ехэ хубитаяа оруулһан байна.

шасарганын ундан болон тоһо буйлуулха цех нээгдээ. Энэл үедэ Үнэгэтэйдэ консервэнүүдые хэжээхилһэн байна. Иигээд лэ хүдөө ажахын һалбари хүгжэжэ эхилээ бэлэй. Бурядай алим жэмэсэй Иван Мичуриной нэрэмжэтэ туршалгын станциин энэ хүгжэлгэдэ хубитаяа оруулһаниинь арсалтаггүй. Энэ станци 1949 ондо байгуулагдаа, ерэхэ жэл 50 жэлэйнгээ ойе тэмдэглэхэнэ. Тус станци дээрэ элдэб алим жэмэсүүдэй, илангаяа шасарганын шэнэ сортнууды гаргажа, харууһалан ургуулдаг. Шэнжэлгын жэлнүүдтэ шэнэ 35 сорт (яблони - 10, сливэ - 7, үхэр нюдэн - 9, крыжовник - 1, шасаргана - 8) бий болгоһон байна. Үшөө 21 сорт гаргалгада үнэмшэлгэ абтанхай. Энээнһээ гадна алим жэмэсүүдые ургуулха талаар болон тэдэниие харууһалха технологи тухай зүбшөөлнүүдые олоноор гаргаа. Мүнөө үедэ энэ нангин хэрэгтэ 15 эрдэм шэнжэлэгшэд, тэрэ тоодо эрдэмэй 2 кандидат хүдэлнэ. Энэ хуралдаан 3 секци болон хубаараад, хүдэлмэриее үргэлжэлүүлээ. «Селекция, интродукция, сортоизучение. Физиология

хойто зүгтэ шасарганые селекциин шэнжэлгэ тухай элидхэлнүүд анхарал ехэтэ татаа. «Биохимия и технология переработки облепихи» гэнэн секцидэ 25 элидхэл хэгдээ. Эндэ шасарганын тоһо буйлуулха, хүйтөөр нэрбэхэ, шасарганаар хэгдэһэн талхан тухай, шасарганаар хэһэн эм домууды хэрэглэхэ болон усадхалга тухай хэгдэһэн элидхэлнүүд һонирхолтой байгаа. «Технология размножения и возделывания. Защита растений. Механизация уборки урожая» гэнэн секциин хүдэлмэридэ 22 элидхэл шагнагдаа. Элдэб газарнуудта ондо ондоогоор шасарганын ургаса хуряагдана гэшэ. Тиймэһээ шасарганые элдэб хорхойнуудһаа болон үбшэнүүдһээ нэргылхэ тухай дүй дүршлөөрөө сугларагшад хубаалдаа.

Америкын «Агрофорестри Ассошиэйтес» компаниин түлөөлэгшэ Майкл Маки, манай республикын Сэлэнгэ мүрэнэй эрьезэр зэрлиг шасарганын ургахые хараад ехээр гайхаа нэн. Юундэб гэхэдэ, Америкэдэ энэ жэмэс ургадаггүй. Ганса хари гүрэнүүдһээ асаржа ургуулдаг.

Шасарганын тоһон, элдэб витаминтай ундан, архи, варени, джем гэхэ мэтэ зүйлнүүд маанадта ехэ хэрэгтэй, улад зон сэгнэдэг гэшэ. Манай нютаг нугануудай онсо шэнжэ болоһон шасаргана тухай хуралдаан Буряад ороной дэбисхэр дээрэ болоһониинь гайхалгүй. Энэнь ехэл һайшаагдана.

Борис БАЛДАНОВ.

БАЙКАЛЬСКИЙ РУБИН

Куст компактный, высотой до 1 метра, с единичными колючками. Урожайность 15 т/га. Плоды кораллового цвета, расположены плотно, отрыв сухой. Созревает во второй половине августа, масса плодов - 0,6 грамм, в них содержится витамина «С» - 200 мг%, каротиноидов - 26 мг%, масла - 5%. Районирован с 1997 года.

АЦУЛА

Растения среднерослые, с округлой компактной кроной. Плоды конической формы, буро-красные. Средняя масса плода 0,42 грамма. В плодах содержится: витамина «С» - 214,6 - 242,0 мг%, каротина 4,21-6,21 мг%, сахаров - 6,81%, кислот - 1,9%, масла - 6,81-7,91%. Средняя урожайность - 7т/га. Сорт универсального назначения. Районирован с 1998 года.

«ЗАРЯ ДАБАТ»

Высота куста в 7-летнем возрасте - 2 метра. Крона - раскидистая. Плоды средней величины 0,5 грамм, цилиндрические, ярко-оранжевого цвета, кисло-сладкие. Содержат: сахара - 5,0%, кислоты - 2,2%, витамина «С» - 130 мг%, масла - 5,3%, каротина - 4,8 мг%. Длина плодоножки - 7 мм, отрыв плодов легкий, сухой. Средняя урожайность 9-10т/га.

НАРАН

Крона компактная, высота 1,2м. Средняя урожайность - 12т/га. Плоды светло-оранжевые, крупные, цилиндрической формы. Средняя масса плодов - 0,8 грамм, максимальная - 1,0 грамм. Вкус сладко-кислый, приятный. Содержит сахара - 5,0-8,0%, кислот - 1,3-2,1%, витамина «С» - 176-229 мг%, масла - 5,1-6,0%, каротиноидов - 15 мг%.

САЯНА

Куст компактный, высота 1,5 метра. Урожайность 15 т/га. Форма плодов овальная, ярко-оранжевая с красным налетом на концах, созревает во второй половине августа, плоды содержат витамина «С» - 155-233 мг%, каротина 3,2-4,6 мг%, масла 5,2-6,3%. Районирован с 1992 года.

ХАРГЫ ЗАМАЙ АЮУЛГҮЙ,

Республикын харгыда аюулгүй ябалгын гүрэнэй инспекциин таһагай (ОГИБДД) начальнигай орлогшо Б.И.Ерыгин

Автоинспектор – жолоошон Сергей Смолин үйлсэдэ шалгалта хэжэ байна

Шэнжэлгын бүлэгэй ахалагша инспектор А.Д.Дымберов

Олоной дунда ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулдаг бүлэгэйхид Б.В.Дансаранов (зүүн гар тээн), А.А.Вставский

Мүнөө хото гороудуудай, хүдөө нотагуудайшые үйлсэ гудамжануудаар, харгы замаар юун боложо байна? Элдэб түхэлэй томо, жэжэшые автомобиль, машинууд жэлһээ жэлдэ олошоржол байһаар. Жэжэшэнь, манай Буряад орондо гансахан үмсэдэ 120 гаран мянган автомобиль тоологдоно. Тиихэдэ бүри томо хотонуудта, илангаяа хүгжэнги гүрэнүүдтэ ямар гэхэбта? Автомототранспорт хүн зошиие харгы замһаа, үйлсэ гудамжануудһаа түрижэ, зүндөө ябахын аргагүй шахуу болгожо байна гэе наа, алдуугүй.

Гэбэшые хүн бүхэн хүнгэн, хурдан, зөөлэн машинада нуугаад, хэрэгтэй газартаа түргэн хүрэхэ, иишэ тиишээ гүйлгэлдэхэ дуратайл бээ. Тиимэһээ олонхи ушарта автотранспорт аргагүй шухала хэрэгтэй гэнэбди. Тээд нүгөө талаараа эдэ хүүедэг, хааядаг, ухаа мэдээ алдандал урагшаа харайлдаг «галта түмэр тэргэнүүднэй» яһала аятай зохид унаа байбашые, заримдаа аюултай, алдуу эндүү болобол бага бэшэ гай гарза, хохидол хойшолон тохёолдуулжа болохо ха юм.

Дэлхэй дээрэ жэлдээ 250-300 мянган хүн харгын-транспортна аюул усалда орожо хосорно. Тэрэһээ боложо гэмтэһэн, гар хүлөө хухалһан, нюрга һээрээ гэмэлтэһэн, толгойгоо хахарһан зон бүришые олон гэжэ тоо, баримтанууд гэршэлнэ. Энэмнай ямаршые дайн байлдаанһаа, байгаалин аюулуудһаашые аймшагтай юумэн болонхой.

Байгша оной үнгэрһэн 7 һарада манай республикын харгы замуудта 7400 гаран гурим, дүрим хазгайруулан, аюул усалшые тохёолдуулан ушар болоо. Тэдээн соо автомашинаудһаа ногтуугаар жолоодожо ябаад мүргэлдэһэн, хүниие дайруулан өһөдөөшые урбалдан, эсэстээ зарим зоной наһа бараһан, хүндөөр гэмэлтэһэн ушар олон.

Гэхэтэй хамта, эдэ бүгдэ түбхын түрүүн хүнүүдэйл, илангаяа олонхи ушарта а в т о м а ш и н а н у у д ы е жолоодогшодой гэм зэмһээ эхитэй. Эндэ түмэр техникыи зэмэлхэ аалшар? Хэрбээ автомашина жолоодожо ябаһан, мүн юрэ харгыда ябаһаншые хүн бүхэнэй гурим журам нягтаар сахидаг, нарин байгаа наань, аюул усал хураггүй үсөөн байха бэлэй.

ГАИ ГАРШАГАА НЭЛГЭЭ, ГЭБЭШЫЕ...

Харгы замда автототранспортаар ябаха хуулига ёһо гуримые, аюулгүйе сахин хараха, хангаха, тэндэ ябагыдаг хуорондо үдэр бүри боложо байдаг харилсаануудые тааруулаха, арсалдаата асуудалнуудые, харгыда болоһон элдэб аюул усалнуудые байра дээрнэ дары шалгажа, зүб, бурууень тодорхойлохо, машина техникыи найнаар ашаглаха, хүдэлгэхэ хэргыи баһал нягтлан хаража байха албан - Гүрэнэй автомобилыи инспекци (ГАИ) гэшээ ааб даа.

Энэ хууданһаа тус албан зургаанай ажал хэрэг, мүнөө

тэндэ боложо байһан хубилааланууд тухай тобшо тэдэгээр хөөрхэ гэжэ шиидэбэбди.

Буряад Республикын МВД-гэй ОГИБДД-эй начальнигай орлогшо Б.И. ЕРЫГИН:

- Манай ГАИ-гай таһаг мүнөө ОГИБДД (харгыда ябалгын аюулгүйн гүрэнэй инспекциин таһаг) гэжэ нэрлэгдэдэг болоо. Шэнэ хубилаалтын гол удха шанарын юун бэ гэхэдэ, нэи түрүүн харгы замда ябаһан бүхы зоной аша туйые, хуулига эрхэнүүдые хамгаалха, илангаяа тэдэнэй аюулгүйе хангаха зорилго табигдана.

Тиихэдэ энэһээ урагша ГАИ-гай бэелүүлжэ байһан гол зорилгонууд, ехэнхи үүргэ, харюусалга хуушаараал үлөө. Автомобилына болон моторто бүхы транспортын харгыда аюул усалгүйгөөр ябаха, хүн зоной ами наһа, бэеын эдүүр энхэдэ аюул тохёолдуулха ябадалыи нэргылхэ, сахин хамгаалха, машина техникын эбдэрхэ, оршон тойронхидо аюул ушаруулжа боломоор юумые саг соонь хинан хаража, саража абаха гэхэ мэтэ гол уялганууд манай албанай харюусаха хэрэг байһан замдаа.

Миний һанахада, шэнэ хубилаалтын гол юумэнь - Хуули сахидаг, хүндэлдэг динлэнхи олон эрхэтэдэй, аша туйые харалсажа, тэдэһээ гамтайгаар хандажа, тэдэһээ түшэглэжэ ажал хэрэгтэ бэелүүлхэ гэхэн хараа шэглэл манай хүдэлмэрилгэшэдэй урда табигдана. Тиимэһээ харгыдээрэ байһан автоинспекторэй болон харгыда машинаар гү, али ябагаршые ябаһан хүнүүдэй хоорондохы харилсаан урдынхиһаа нэгэ бага ондоо болохо ёһотой. Жэжэшэнь, энэһээ урагша харгы дээрэ байһан автоинспектор халаан соогоо шадаал наа, олон автомашина байлгажа шалгаха, зааханшые хазгайралга, буруу юумэ олоо наа, жолоошодто яла түлүүлхэ гэжэ оролдодог байһаниинь шюуса бэшэ. Мүнөө тиимэ юумэн болоулагдаа.

Хэды тиигэбэшые энэмнай харгыда ябаха гурим дүримые зоргоороо, ямаршые хэлһэлтэгүйгөөр хазгайруулаха, тогтомог хуули ёһые тоохогүй гэхэн удхатай бэшэ ааб даа. Харгыда ябаха гурим яаха аргагүй эбдэрһэн, илангаяа ногтуугаар ябаһан, хулуудһаа эбдэрлэгдэ байһан автомашинаар ябаһан болон бусад хэдэн ушарта автоинспектор машина байлгажа шалгаха эрхэтэй. Юрэдөөл хууляар тогтоогдоһон ёһо гуримые эбдэрһэн, гэмтэ ябадал хэһэн хүнүүдтэ урдынхи мэтэ шалгаханаар хандадаг замдаал байхабди.

Тобшолон хэлэхэдэ, хуули ёһо жэншэдгүй сахидаг, нарин нягтаар ябадаг жолоошодто бусад хүнүүдтэшые манай хүдэлмэрилгэшэдһөө ехэ айха юумэн үгы.

Саашань Б.И.Ерыгинэй республикын ОГИБДД (ГАИ-шые гээл даа) тухай хэлһэндэ хэдэн үгэ нэмэхэдэ иимэ. Энэ албанай гол хубинь - харгын-патрульна албанай тусхай

батальон болоно. Энэ тусхай олон хүн хүдэлдэг. Тиихэдэ таһагай бүридлэдэ хэһэн отделени ороно. Жэжэшэнь техникыи хинаалта хэһэн отделени, автототранспортнуудые бүридлэдэ абаха, тусхай номерто болон бүридлэдэ гаргаха отделени абахаар һуралсал гараһан, өөр бээ бэлдэһэн хүнүүдэй шалгалта абаха отделени харгы гурим, дүрим эбдэрһэн хүнүүдэй эрхилжэ (административна), зоной ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулха, мүн мэдээсэл хуулига аюул аюул автототранспорт бэелүүлжэ харгынуудһаа наадгүй ябалгын светофор болон бусад хэрэгсэлнүүдээр хангаха эрхилжэ отделенинүүдэ ба Улаан-Үдэ соогуур үдэр хүнүүд юун боложо байнаб, хаана аюул усал болоноб, автомашин хулгайда ороноб, тиишэ халуу мурөөрнэ ошожо харгал хэмжээ абаха дежурна хэһэ гэжэ байдаг.

ДАЙСАД БЭШЭ, НҮХЭД БАЙХА

Харгыгаар гүйлгэжэ ябаһан ялагар-талагар хубсаһатай сагаан бэлтэй, гартаа байр гэхэн тэмдэгтэй хүнэй хуудһаа зогсоходонь, олонхи жолоошод гэм зэмгүйшые наа, юрэнэ зад гээд абадаг ёһотой. Байгша хадан автоинспектор нэгэ дундыеш оложол болохо хама Эбдэрһэн, энэ тэрэ юумэһээ ёһоор хүдэлдэггүй автомашинагай байбал бүри бэе Бага зэргэ яла байра дээрэ түлөөд наһаа наа, үшөө эрхил Харин халтад гэмтэ үнэмшэлгээ, технаспортын абхуулаад, һүүлдэнь тэрэнь бусаажа абахын тула зоболон ГАИ руу үхэтэрөө харгалһан Тиимэһээ автоинспекторнуудыи харахадаа олохон жолоошодто досоо заригад гэдэг аабза.

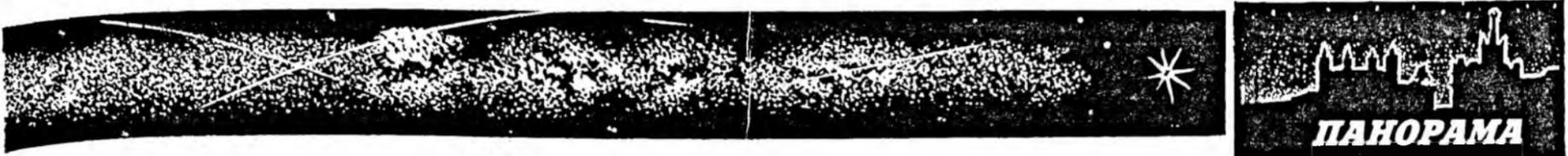
Тиигэбэшые, энэмнай гүрэн арад зоной аша туйыи аргагүй шухала хэрэгтэй аюул бэелүүлжэ байдаг эмхи бурһа ха юм. ГАИ-гай хуули мэрилгэшэдэй үдэр хүнүүд хүйтэн-халуун, бороо - сагаан гэнгүй газар, хээрэ талаада, харгы дээрэ, үйлсэ гудамжар автотранспортын, хүн зонойны һүндлөө субасые эмхитэй гуримтай байлгаагүй наһа, өөр болохоб? Бэе бээ тэһэ-бээ даража, хамаг юумэһээ эбдэрһэн бэе бэеын автомобиль, моторто дура зоргоороо булгажа хулгайлажа, эбдэрһэн, элһэнээр муу транспортаар ябажа, оршон тойронхидо ехэһэн аюул ушаруулха гүб даа.

Мүнөө эндэ тус инспекци зарим таһагуудай хүдэлмэрилгэшэдтэй хөөрхэдэ.

Харгын-патрульна албанай тусхай батальоний командир Н.П.ПАТРАШКЕВИЧ:

- Манай албанай хуудһаа хэзээдэнь хүнгэн байгша Мүнөө энэмнай бүришые ороноб. Нэгэдэхээр, нарын автотранспорт урдынхи хэдэн арбаад дахин олон боло Хоёрдохээр, демократин үе зарим зон, залуу үетэн юм

хэжэ, я гэжэ ой уламжа замда тохёолд Гурб автотот хурдан, дураар ехэ а болохо Иим: хүдэлмэ нарин Тийхэдэ байлгаа, иматгал зоркуот тоогоо эбэсэһэ дээрһэ хамтын һэшлэ хэзээдэ байха зорилг хамгаал Удэр үйлсэдэ амгаан харада хүдэлмэ ажал тусхай мэргэж хүдэлмэ нарина абадаг албанай зоримт байхашы тэсэбэр байха иланга ногтууг дохөөр нэдэлгэ хойно ушарта табихай һундэ хулгайлу бэшэ аа ахалагт - Би туршаа соомна хаана я гэжэ радиотэ хаража Харгы усалай ошожо нарина тэмдэг Гэмэлтэ байгаа туһалаа мургло аюул нягтаар абаһан хэнэйг ёһотой гансаһи бэшэ, дээрэ найгаж автотот ушарш талаар автотот тэрлэл олохо, хэрэг мэргэж дүршэ

ПАНОРАМА

АМГАЛАН БАЙХЫН ТУЛА

хэжэ, яажашье ябахада хамаагүй гэжэ ойлгодог болоод, энээнхээ уламжалан, илангаяа харгы замда элдэб аюултай байдал тохёолдоно.

Гурбадахяар, мүнөөнэй автомобильнууд айхабтар хурдан, гурим журамгүйгөөр дурарнь гүйлгөө наа, хэлэшгүйгүгү ехэ аюул усалда хүргэжэ болохол.

Иимэ эрхэ байдалда манай хүдэлмэрилэгшэд ехэл хөрхо, нарин нягта байха болоно. Тийхэдэ хүн бүхэниие дураараа байлгаад, шалгаха, шагааха бэшэ, имагтаал харгын гурим дүримые зорюута эбдээн, хуули ёно тоогоогүй заримашуудда эбсэшгүйгүгү байха зэргэтэй. Энээн дээрээ хуули ёно ойлгодог, хамтын гурим журам хүндэлхэ нэхэлтэй олонхи зондо бидэ хэээдэшье нүхэд байгаади, байхашьебди. Манай гол зорилго - хүнүүдэй аюулгүйе хамгаалха хэрэг.

Үдэр хүнигүй харгы дээрэ, үйлсэдэ гаража хотын зоной амгалан, аюулгүйгүгү байдалые сахин харадаг манай батальоной хүдэлмэрилэгшэд дилянхидэ ажал хэрэгээ хайн мэдэхэ, тусхай хургуули гарахан, ёнотой мэргэжэлтэд юм. Бидэ шэнэ хүдэлмэрилэгшэдые ехэ наринаар шалгажа, шэлэжэ абадагбди. Харгын-патрульна албанайхидта олохон ушарта зоримгой, эрид шийдэнги байхаа гадна, бөө баринги, тэсэбритэй, налгай зохидшые байха хэрэгтэй. Нүүлэй үедэ илангаяа хүниин сагта хотгуугаар ябаад, постовойн дохёе тоонгүйгүгү гүйлгэжэ арилха лэдэлгэ олон болоо. Эндэ хойноһоонь намнажа, зарим ушарта хануулга хэжэ, буу табихашье саг ердэг. Гадна хүниндөө автомашина, мотоцикл хулайлаад ябахан хүнүүдые элрүүлжэ бариха хэрэг үсөөн бэшэ ааб даа.

Дежурна частиин ахалагша инспектор, капитан С.Д.ЗАЙГАНОВ:

Бидэ халаанаар 24 часай туршада хүдэлжэ, Улаан-Үдэ соомнай юун боложо байнаб, хаана ямар аюул усал болооб гэжэ тусхай радиотелеаппаратураар хөрхо гаража, шагнажа байдагбди. Харгын-транспортна аюул усалай болоходо, дары тишэ ошоожо, халуун дээрэн хуу наринаар хаража, шалгажа, тэмдэглэжэ абадагбди. Гэмэлтээн, наһа барахан хүн байгаа хаань, түргэн туһаламжын пунктда гү, али моргдо ябууддагбди. Харгын аюул усалые абаһаар нарин нягтаар, зүбөөр тэмдэглэжэ абаһаһаа саашанхи мүрдэлгэ, хэнэй гэмтэй, зэмтэйн тодорхо ёнотой юм. Харгын аюул усал гансашье жолоошодһоо болодог бэшэ, шал хотгуугаар харгы дээрэ унашоод, тэрэ руу найгажа, гэмтэржэ ябаад, автотранспортда дайрууддаг ушаршые олон болонхой. Нүгөө талаараа хүниие автомашинаараа дайраад, тэрелхэн жолоошодые бдэржэ олохо, намнажа барихашье хэрэг гарадаг. Манай дежурна частьда дүршэлтэй

хүдэлмэрилэгшэд олон. Тэдэнэй дундаһаа ахалагша лейтенантнууд Вячеслав Майоров, Юрий Сунграпов, капитан В.И.Мезенин гэгшэдые тэмдэглэхээр.

Административна таһагай ахалагша инспектор, ахалагша лейтенант А.Н.АЛТАЕВ:

Архи ууһан хотуу жолоошон харгы замда эгээл ехэ аюул тохёолдуудлагын үнинэй мэдээжэ. Манай отделени харгыгаар ябаха дүрим эбдээн хүнүүд тухай мэдээсэл компьютерта хэжэ, хэрэгын бүридхэн согсолжо, ехэ гэмтэй зэмтэй хаань, мүрдэгшэдтэ дамжууддаг.

Энэ жэлэй үнгэрхэн 7 нарада гансахан Улаан-Үдэ хотодо 2 мянга гаран жолоошод хотгуугаар ябаһаана баригдаа. Харин харгыгаар ябаха дүрим хазгайруулан 7405 ушар элрүүлэгдэ. Илангаяа хэмхээ үлүү түргэн гүйлгэлдэхэ, тэрэшэлэн ябаган хүнүүдэй харгы хүндэлэн гараха дүримые хазгайруулха ушар олон үзэгдэнэ. Хотгошоод харгы дээрэ хэбтээн, найгажа ябаад, харгын аюул усалда ородог ушар үсөөн бэшэ.

Гадна баруун гар тээгээ рультай, хилын саанаһаа асарагдаһан хуушан шэнээржэшые, янза бүрийн автомашинууд айхабтар олон болоод, харгыда бага бэшэ бэрхшээл ушаруулна. Баһа бидэ бэрхэбди гэнэн, бээдэ үлүүсэ найдаһаан ёно гурим тоохогүйгөөр аашалдаг, бусадта баһангыар ханддаг зарим залуу жолоошод харгыда баһал элдэб аюул тохёолдуулна.

Жолоошод болохо хүнүүдхээ шалгалта абадаг таһагай начальник, майор А.М.КИРЕЕВ:

Ямар мэргэжэл шадабаритай, хэр харюусалгатай хүнүүд автомашина жолоодожо ябаһаб, тэрээнхээ харгын аюул гү, али амгалан хайн ябадал ехэтэ дулдыдадаг. Республика соо 30 гаран хуралсалай эмхи зургаанууд жолоошодые хурган. Жэл соо 10 мянга гаран хүн манда ержэ шалгалта баридаг. Тэдэнэй далаад процентнь үнэмшэлгэ абажа гарана.

Шалгалтын хэды шанга, гол түлэб компьютер хэрэглэгдээр болоошые хаань, жолоошон болохо хүнэй мэргэжэл шадабарие гүйсэд тодорхойлохон бэрхэтэй ааб даа. Али нэгэ аргаар шанга шалгалта соогуур зарим тулюуршаг жолоошодой гульдиржа гарашаха ушар байгаа бээ.

Ойлгууламжын таһагай инспектор, ахалагша лейтенант Б.В.ДАНСАРАНОВ:

Аюул усалай, гэмэлтэлгэ, хохидолгын болохогүйн тула зоной дунда ойлгууламжын, нэргылэмжын хүдэлмэри ябуулха гэшэ алишые талаараа ашаг үрэтэйн ойлгосотой.

Хэрбээ хүнүүд, илангаяа үхибүүд харгыгаар ябаха, үйлсэ гудамжа хүндэлэн гараха дүримүүдые хайн мэдээдэг,

тэрэниие сахидаг хаань, харгын аюул усал хураггүй үсөөн байха хаабза.

Тиймэхээ түрүүшын ээлжэндэ хургуулинуудта, хүүгэдэй эмхи зургаануудта, үхибүүдэй дунда ойлгууламжын хүдэлмэри, илангаяа хабарнамарай, үбэлэй сагта, зундаашье шадаал наа үргэнөөр ябуулха, «нэримжэтэй ябагты, үхибүүд!» гэхэ мэтэ хэмжээ ябуулгануудые олоор үнгэргэхэ гэжэ оролдонобди. Харгы замда, үйлсэ гудамжада аюул усалгүй ябалган гол түлэб өөһэдөөмнай дулдыдаха, тиймэ ходо болгоомжотой, нарин ябаха хэрэгтэй гэжэ хүн бүхэнэй мартадаггүй хаань, хайн бэлэй...

Харгыгаар хаадгүй хайнаар ябаха хэрэгые эмхидхэдэг, хинан харадаг таһагай начальник, подполковник Б.Д.ДЭБЭЕВ:

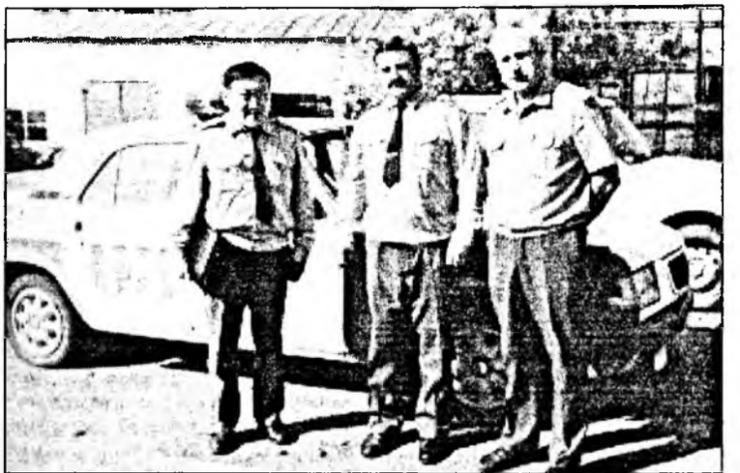
Автомототранспортын олон болохо тума харгы зам, тэндэхи түхээрлэгэ хайн байгаал наа, тэдэмнай хаадгүй ябаха, аюул усалай болохошые үсөөн байха нэн. Тээд мүнөөнэй экономика хүшэр хүндэ, мүнэгэ танганай хаанашье хүртэдэггүй сагта хото городуудай, хүдөөгэй томо тосхонуудай үйлсэгүүдэй харгы, гол магистральна харгинуудые ёноор заһабариллагданагүй, шэнэлэгдэнгүй. Харгын хонхосогоуд, эбдэрхэй хүүгэ, хүдэлдэггүй светофорнууд хаа хаанагүй харагдана ха юм. Эдэ бүгэдые заһабарилха, тодохо тусхай предприятинууд үсөөн бэшэ бии. Тээд мүнгэнэй ёноор домологдохогүйдэ юу хэхэб даа. Манай эндэ 1-дэхи, 2-дохи категори хайн харгы үгы, хуу муушаг 3-дахи, 4-дэхи категори харгинууд юм.

Улаан-Үдын гол үйлсэгүүдэй бэлшэр (перекресток) дээгүүр автотранспортын, зоной ябасые гуримшуулха 50 гаран светофор тодохогдонхой, тээд тэдэнэй оройдоол 10-ниинь лэ хүдэлнэ. Тэдэнэй зайн галай элшын түлбэри түлэхэ мүнгэн үгы. Харгинуудай захархи тэмдэгүүдые ходо шэнэлжэ байгаа наа, баһал хайн бэлэй.

Гэхэтэй хамта худалдаа наймаа хэдэг элдэб эмхинүүд айхабтар олон болоод, рекламьнгаа ехэ, бага хабтагинуудые хаа хаанагүй хадажа, харгыда ябагдай анхарал хамааруулна, элдэб аюулыше тохёолдуулна. Эдэ бүгэдые баһал гуримшуулха хүдэлмэри арга шадалаараа ябуулабди. Хабар, намартусхай комплексно комисси (харгы замда хабаатай бүхы организаци, эмхи зургаануудтай хамта) эмхидхэжэ, бүхы харгинуудые, хүүргэ, элдэб түхээрлэгэ гэхэ мэтые шалгажа, дутуу дундануудыень элрүүлнэ, тэдэниие усадхаха хэмжээнүүдые абхуулабди. Тэрэнэй үндэһөөр бюджетһээ мүнгэн домологдоно. Харин бидэ эдэ бүгэдын дүүргэлтые хинан харапа, тодорхой эмхи, албан зургаануудай урда эрилтэ табинабди.

М.НАМЖИЛОВ.

А. БАТОМУНКУЕВАЙ фото.

Харгын-патрульна албанай батальоной командир Н.П.Атрашкевич (гундань), отделениин начальник Б.Д.Дэбэев болон ахалагша инспектор С.Н.Мухин

Инспекциин дежурна частиин ахалагша лейтенант В.И.Афанасьев

Инспекциин административна бүлэгэй хүдэлмэрилэгшэд А.Н.Алтаев, А.И.Сотнич

Уһанай ехээр үерлэн үедэ инспекциин хүдэлмэрилэгшэд харгын аюулгүйе сахиха талаар ехэ юумэ хэнэ.

БУХА НОЁН

сэдхэлээ доголгон уярааб даа. Намбаа оложо, үүринэртэйгээ давшалан нуугаад хөөрлэдэхдөө, зааханаар балгаадшые абаха дуран хүрэхэ юм. Энээнине ноуһанай үлүү. Надя намайе архи бү угыт даа гээд байна, - гэжэ хүхиутэйгээр энсэрхилэн хөөрэнэ. - Юун тухай хэлэлтэйб гэхэдэ, арад

Степанова Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо В.К.Агаловта тэрэл үдэртөө орожо, тусхай автобус абажа ерэхэдэ, хэды ехэ баяр омогорхолдо хүртөө хэн бэ.

...Углөөдэрыннь манай бөө, удаганууд айлшанаа үдэсэн, холын ута аян замда гаража, үдэшэлэнгээ Буха Ноён Баабайн нотаг - Далахай хүрэжэ ерээ хэмди.

БААБАЙДАА...

«Монгол хайхан орондо ажаһуудаг Цэрэн заарин-бөө манай республикын нислэл - Улаан-Үдэ хотодо айлшаар ерэхэ» гэхэн мэдээсэл таанадай нопорто дуулгаа хэмди.

Хүндэтэ айлшамнай Дээдэ Онгостойдо түбхинэнэн хүн зоной амардаг пансионатда хэдэн үдэрэй туршада байжа, хотын хэдэн олон хүнүүдтэй уулзаа, мүргэл хээ. Манай республикын «Бөө мүргэл» эблэлэй бөөнүүд, удаганууд хүндэтэ айлшанаа угтаа, бараалхаа хэн. Бөөнүүд гэхэдэ, Абзай угай заарин бөө Л.А.Борбоев, Түмэнгэнэй Шоню угай тэнгэрийн сагаан дархан бөө, Э.Г.Очинов, Дархан буура хэнгэлдэр угай Эрхэтэ мэргэн бөө Д.Д.Очинов, Бодонгууд угай Сэрэн-Доржо Гомбоев (Цэрэн заарин бөө манай Гомбоевто өөрынгөө нэрье бөөгэй ёно заншалаар үгэхэн), хэнгэлдэр угай, Тэнгэрийн оргойто түмэр хорьботой бөө Б.Д.Базаров, Усть-Ордын Бальжар бөө В.Б.Павлов, Дархан галзууд угай дуурисха удаган Н.А.Степанова, мүн энэ угай хонхдо удаган В.Г.Нагуслаева, залуу удаган В.П.Тагласова бусад уулзалгада байлсажа, Ехэ бөөгэй мүргэл хаража, хургаал заабари абажа тараа хэн.

- Ямар зорилготой Буряад орондоо морилообиб гэхэдэ, Галзууд угай удаган Надя Степанова тусгаар Монгол

зонойнгоо, буряад угсаатанай түлөө гэжэ ханажа, зорижо ерээб. Ондоо ханаха юумэн байхагүй, буряад зонин амгалан хайн ябыт! Нэгэ ехэ аюултай юумэн болохонь. Энэнь туулай жэлдэ туйбарха юмаа. Туулайдаа туйбараад лэ юумэн тэгшэрхэ юм даа гээд хананаб. Ондоо юу хэлэхэбиб даа. Бөөлүүлхэ хаатнай, бөөлөөд үгэхэб.

Хоёрдохи зорилгомни гэхэдэ, Ойхон Баабайда, Буха Ноён Баабайда, Бархан Баабайда болон бусад

бурхадта хэээ нэгтэ хүрэжэ мүргэдэг хайб гээд үнинэйл ханадаг, ханаа сэдхэлээ зориулдаг, хүсэдэгшые байгааб. Энэрни 1996 оной зун бээлүүлэгдээ хэн. Тиэхэдэ Монгол орон айлшалхан Гутай нотагай дуурисха удаган Валентина Балдахинава намайе урихан юм. Ази түбиин бөө

ошожо, Түнхэн нотагай, мүн Хори буряад зоной зүгһөө намда хадаг барижа, Улаан-Үдэ хото айшалажа ерэхыемни урылдаа. Мүнөө далатай болооб. Буряад яһатан, галзууд омогтойб. Сүүдхэ ябаад, энэ холо руу ерэхэндэ баясагар. Харгын уташые наа, морин хайн байгаа. Моримнай Пурбо-Доржо хүбүүнэй морин - тэрэ машинань энэ байна! - гээд бидэнэртэ хүнгэн машина тээшэ заана. - Аян замдаа хайн ябаад, амаралтын энэ байшанда, эхэ газартаа амаржа байгдана. Улаан-Үдэ өөрымни гуламта шэнгээр ханагдана. Ара-Халхын гэгээн-заарин зиндаатай болоһон би эндэ ерэхэдэ,

шажанай, философийн, түүхын, шажан мүргэлэй экологиин асуудалнуудта зориулагдаһан Байгалай уласхоорондын ехэ хураалдаанда хабаадалсаха хуби заяатай байһандаа аргагүй баясаа, омогорхоо бэлэйб. Тэрэ ерэхэдээл, Байгал далайгаа катераар гаталан, Ойхон Баабайдаа одоошые хүрэжэ, мүргэжэ, тахижа нотагаа бусаһан гээшэб. Одоо мүнөө хоёрдохийо зориходоо, Буха Ноён Баабайдаа хүрэхэ, мүргэл, тахил хэээ зорилго урдаа табинаб даа.

Холоһоо ерэхэн айлшанайнгаа хүсэл, зориг бээлүүлхэ зорилготойгоор «Бөө мүргэл» эблэлэй президент Надежда

Үдэшэ оройшые болоо хаань, нотагай захиргаанай толгойлогшо Б.Д.Барбуев, «Маяк» гэжэ таряшадай ажахын түрүүлэгшэ Е.Л.Ангрускаева, нотагай бөөнүүдэй хүтэлбэрилэгшэ Санжай Хобраков, нотагай үбгэжөөлнүүд бидэнэрье хүндэмүүшэ ёһоор угтан абажа, хайн, аха дүү мэтэ хөөрлөдөөн болоо бэлэй.

... Углөөдэрыннь бултадаа хэлсэгдэхэн сагтаа сугларжа, республикын бүхы зоной Буха Ноён Баабайдаа мүргэдэг газартань өшоо хэмди. Бидэнэртэй суг хамта нотагай бөөнүүд, үндэр наһатай Даши Саднеевич Нилхасев (мүнөө 85 наһатай), Дамдин Сушкеев, Дамдин Дырбеев, Антон Бильдаков болон бусад зүргэсэн болон ошолдоһон юм.

Мүргэл хэээ газаргаа хүрэн сасуугаа Улаан-Үдэһөө ошоһон бөөнүүд Цэрэн-Доржо Гомбоев, Виталий Павлов, Антон Бильдаков зүргэсэнгэй Буха ноён Баабайн үндэр хада дээрэ табигдаһан мунханда ошожо, үргэл хэжэ, зүбшөөл абажа ербэ. Энээнэй удаа ехэ мүргэл, тахил сагаан эдегээр хэгдэжэ, бүхы бөө, удаганууд арад зонойнгоо ажабайдал, ажаһуудалай хайн, аруун сэбэр, элүүр энхэ байхын түлөө Буха ноён Баабайдаа доро дохин мүргэл тахилаа хээ бэлэй.

Монгол хайхан оронһоо морилһон Цэрэн заарин бөө, Оюун Баатар хүбүүнтэйгээ хамта Буха ноён Баабайда бээ танилсуулан, тахил, мүргэл хэһэн байна. Хэдэн часай туршада тахил, мүргэл хэһэнэй удаа, Буха ноён Баабайнгаа бултапаймнай хэһэн үргэлые абаһандай урма баяраар халинхай бусажа ерээ бэлэйбди.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Цэрэн заарин бөө Баабай; Буха ноён Баабайн мунхан; Н.А.Степанова, Б.Д.Базаров, В.Б.Павлов, Ц.Д.Ж. Гомбоев.

(Түгэсхэлэнь 13-дахи ноурта.)

Опасность!

ЗАРАЗНЫЕ ДЕНЬГИ

За последние 2 года в стране было 22 случая обнаружения радиоактивных денег

Если продавщица в магазине дает на сдачу потертую, с оборванными углами купюру, покупатели предпочитают «выпросить» поновее: в другом месте банкноту могут не взять, да и в руках гораздо приятнее держать новенькие чистенькие денежки. Хотя никому и в голову не приходит, что самый что ни на есть замызганный дензнак может оказаться гораздо «чище», чем хрустящий новый.

2 июля в региональном хранилище № 3 Центробанка России обнаружили 1-килограмм купюр, зараженных радиоактивностью. Деньги «фонили» на 900 микрорентген в час. Любой специалист сразу скажет, что поноси такие денежки в своем кошельке - и со здоровьем начнутся непредвиденные проблемы. Вряд ли простой обыватель знает, что защищаться от подобной ситуации можно, только обложив стенки своего портмоне свинцовыми пластинками, а приходя домой, засовывать кошелек под кирпич. Иначе обязательно схватишь порцию радиоактивности.

И этот пример не исключение. Только за два прошедших года выявлено 22 случая радиоактивного заражения денег. В прошлом году сотрудники Гражданской обороны обнаружили немало зараженных купюр в Инкомбанке, Столичном банке, Всероссийском сбербанке и Русско-Славянском банке.

Деньги как люди, бывают везде. Попадает банкнота к зараженному радиацией человеку или в зону повышенной радиации и тоже получает дозу. В больших количествах деньги специально «заражают» сотрудники спецслужб. Они помечают радиоактивными изотопами огромные суммы, подлежащие проверке. Изотопы призваны отследить их путь и таким образом выйти на преступников. Однако где гарантия, что по пути следования к криминальным авторитетам помеченные купюры не подорвут здоровье мирных граждан!

По установленному порядку на радиоактивность деньги проверяются во всех расчетно-кассовых центрах, Банках

России. Выявление радиоактивных денег похоже на работу сапера, ищущего мину. Только вместо миноискателя работает дозиметрический прибор. Работник штаба Гражданской обороны не спеша водит им на небольшом расстоянии от упаковки дензнаков. Если прибор начинает попискивать, значит, в упаковках есть деньги с радиоактивным излучением. После сортировки «грязные» дензнаки упаковывают в полиэтиленовые пакеты или плотную бумагу и складывают отдельно стоящий металлический сейф. Внутри него деньги со всех сторон обкладывают свинцом, иногда просто силикатным кирпичом.

Но прежде чем отправить их на уничтожение, сотрудникам расчетно-кассовых центров нужно сообщать об обнаружении в инстанции, местные штабы по делам гражданской обороны и чрезвычайных ситуаций, санэпидемстанцию и ждать официального «добро» на «казнь». Когда приходит долгожданное разрешение, радиоактивные денежные знаки зачисляются в разряд ветхих. Потом их измельчают и списывают с соответствующих счетов. Радиоактивные отходы передаются для захоронения в НПО «Радон». Все процедуры сопровождаются строгой документальной регистрацией.

Самое неприятное - несмотря на то, что по каждому такому случаю заводится уголовное дело, раскрыть источники заражения практически не удается. Следовательно, виновные остаются безнаказанными. Любого гражданина, который установит факт, что банк выдал ему зараженные радиацией деньги, может подать на него в суд с требованием возместить моральный и материальный ущерб. Возможно, такие прецеденты не за горами.

Сергей ГУЛЬКО.

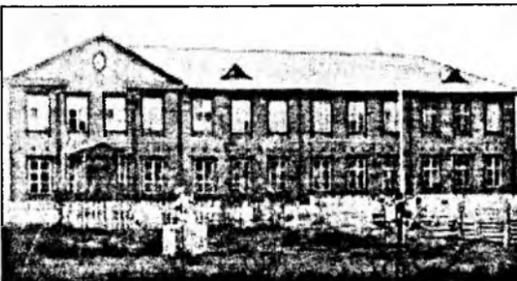
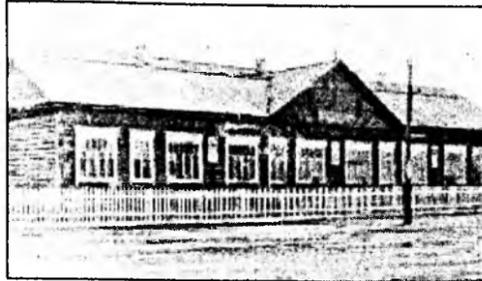
Оронгын хургуулийн байгуулагдахаар 100 жэлэй ойдо

ҮНДЭР ДЭЭРЭНЭЭ ХАРАХАДАМ
ҮРГЭН ОРОНГЫН ГОЁ ГЭЭШЭНЬ

Улаан-Үдэһөө баруулжаа Хяагтын үргэн дардам харгыгаар ябахдаа, 40-50 модоной газарта Оронгын тала хабтайн харагдадаг. Дүтэ ошохоодо, Оронгын хургуулийн үндэр сагаан байшан нютаг хууриингаа дунда гоёор толорон байха. Оронго нютаг тойроод үргэлтэй, мүргэлтэй уула, обоонууд олон бии.

Хүтэл дээрээхээ харахад, Хурьез Оронгын гоё гээшэнь Ханилсанаа ханахад, Хабарай хүниин ута гээшэнь.
Энэ дуунай гүн удахаараа хүнүүдтэ ходоодоо найшаагдадаг хэн тула, зон сэдхэлээ хужаруулан дуулалдадаг байгаа. Манай нютаг хүн зоноороо, ариуэн найхан агаараараа, сэбэр унаараа айлшадаа угтажа, үдэшжэ байдаг ха юм даа. Ямаршые сагта Оронго нютагта ершэн зон амгалан мэнд, үнэр баян ажагуудад гээшэ. Багша болохо гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ гэжэ хүнүүд мэдэхэ ёһотой. Багашуулые хургаха, тэдэндэ ном үзэг зааха, үнэн сэдхэлээ сагаан бодолтой, зөөлэн үгтэйгөөр, нам гэмэ тодоор хургаха гээшые багша бүхэн мэдэхэ ябадаг гээшэ. Нютаг голоо нэрлүүлжэ, дээрэ үргэн суурхуудаг бэлитэй, хурдан ухаатай, эрдэмтэй хүнүүд манай нютагта олон юм. Хургуули дүүргэһэн хүн бүхэн түрэл хургуулияа, багшанараа ханажа, хэзээдэшые мартангүй ябадаг байха.

Оронгоһоо 14-15 модоной газарта Янгаажан хууринда хасагай приходской училищи гэжэ байгаа. Түрүүшгээр нэгэ класстай байһан аад, һүүлээрнь хоёр класстай болоһон гэжэ. 1850 онһоо 1900 он болотор эндэ П.А.Фролов багшалһан байна. Энэ хургуулида иматал хасагуудай хүбүүд хурадаг байгаа. Тиихэдэ монгол, буряад хэлэнүүд дээрэ эрдэм шуалдаг байһан юм. Эндэ хэд багшанар заагааб гэжэдэ, Ганжуров Цыретор, Цыренжапов Цэдэб-Доржо (Сагаан-багша) гэжэдэ болоно. 1930-аад онуудаар Янгаажанай хүргэн болохо Банзарацэев Пүрбэ тус хургуулида багшалһан байна. 1916 ондо Зүүн-Оронгодо Бимбаевай гэртэ хургуули нээгдэжэ, Тугутов (Үмөөсгэйн багша) ажаллаһан гэдэг. Октябрийн хубисхалай һүүлээр 1918 оной ноябрь нарада Баруун-Оронгодо Бадмаев Мунхын гэр баһа хургуули болгодоо хэн. Тиихэдэ заалһан Радна Бимбаев, Жамбал Цыденов, Бальжи-Нима Будаев, Бальжид Мангалова, Намжил Бадмаева болон бусад эндэ хураһан юм. 1935-1937 онуудта нютагай сууга дархашуул Оронгын түбтэ шэнэ модон хургуули барилан байна. Энэ хургуули 1937 онһоо хүдэлжэ эхилэжэ хэн. Директорээр Филип Егорович Архинчев ажаллаа. 1941 оной февраль нарада Ивалгын долоон жэлэй хургуули эндэ зөөгдэжэ, Цыретор Андреевич Шагдарон директорээр хүдэлөө хэн. Удангүй айнда мордоо нааб даа. Тииш Матвей Прокопьевич Омбоев ажалмөн халан абажа, директорээр хүдэлжэ эхилээ. Айнда мордоһон Оронгын 280 хүбүүдэй 140-ниинь нютагаа бусажа ерээгүй. Олонхон хүбүүднэй баатаршалга гаргажа, гүрэнэй хайра шан орден, медальнуудта хүртөө хэн. Тэдэнэй заримые нэрлэбэл, Дугар Номинов, Шойжо Доржиев, Базар Бальжиев, Бимба Бадмаев, Буда Кишиктүев, Даббадай Омоктуев,

Цыден-Доржо Банзаров болон бусад олон даа. Дайн соогуур республика соогоо суугай болоһон Социалис Ажалай Герой Бимба Дымбрылов тракторна бригада хүтэлбэрилэн ажаллахадаа, үндэр ургаса абадаг байһан юм. Тиихэдэ үшөө тракторист басагад хүдэлһэн: Б-Х. Дымбрылова, Р.-Ц. Раднаева, Д. Доржиева гэжэдэ Улаан Тугай ордендо хүртөө бэлэй.

1954 ондо манай эндэ 10 классай дунда хургуули нээгдэжэ, 1957 ондо хургуулийн хоёр дабхар шэнэ байшан баригдаа хэн. Директор Николай Константинович Елаевай, сомоной

нэрлэе. Эдэ сууга багшанарай зааһан шабинар хайн мэргэжэлтэ, багшанар, врачууд, эрдэмтэд боложо гараа. Хүдөө ажахын талаар эрдэмтэд Аркадий Жапович Лхамажаров, Екатерина Бадмаевна Намсараева, биологийн эрдэмэй кандидат Бимба Очирович Юмов, медицинн эрдэмэй кандидадууд Октябрина Матвеевна Омбоева, Виктор Анатольевич Казимирский, Владимир Покацкий, педагогикын эрдэмэй кандидат Светлана Семёновна Танхасаева, техникэскэ эрдэмэй кандидадууд Санжимитап

ехэ туһа хүргэһэн, энэ хүнэй ашаар түргэн болзор соо шэнэ байшан баригдаһан гээшэ. Тиихэдэ Оронгын совхозой директор байһан Ан Дамдинович Моглоевой габыяа баһа дурдалтай. 1988 оной январин 1-һээ шэнэ хургуули хүдэлмэриэ эхилээ. Нютагай хүбүүн Чимит Лхамажарович Ринчинов директорээр хүдэлжэ ороо хэн. Мүнөө наһанайнгаа амаралтада гаранхайшые наа, хургуулидаа түүхын багшаар хүдэлнэ.

Оронгын хургуули мүнөө аймаг соогоо томо хургуулинуудай нэгэн гэжэ

толгойлогшын орлогшо Ц-Ж. Б. Батуев, «Годли» фирмын хүтэлбэрилэгшэдэй нэгэн Б.Б. Сондуев гэгшэд мүн. Оронгын дунда хургуули 41 выпуск гаргаа. Тиихэдэ 2 мянга гаран үхибүүд дунда эрдэмтэй боложо гараһан байна. Улаан-Үдын, Шэтын, Эрхүүгэй, Москвагай багшанарай дээдэ хургуулинуудые дүүргэһэн 200 гаран хүн багшаар хүдэлнэ, 50 гаран шабинар врачууд болонхой. 100-гаад шабинар хүдөө ажахын дээдэ хургуули дүүргэдэ, элдэб тээ амжалтатайгаар хүдэлнэ.

100 жэлэй хугасаада хургуулийн директорээр хүдэлһэн хүнүүдые нэрлэе: Филипп Егорович Архинчев, Матвей Прокопьевич Омбоев, Цыретор Андреевич Шагдарон, Михаил Петухович Казаков, Александр Щеглаевич Шабаев, Владимир Михайлович Мантатов, Николай Константинович Елаев, Цырен Шойнзонович Цыденов, Николай Андреевич Олзов, Мирон Самбуевич Мункуев, Б.Р. Ганжуров, мүн Ч. Лх. Ринчинов, А.О. Имонхоев, Б. Ц-Ж. Доржиев, В.Н. Лошинов гэгшэд. Байгша оной мартын 21-дэ хургуулидамнай дэмбэрэлтэ найхан хэмжээ ябуулга - марафон үнгэргэгдөө хэн. Сагай хэды хүшэршые наа, зоной хамтын хүсөөр тус хэрэг ябуулга яһала эмхитэйгээр үнгэргэгдэһэн байна. Эндэ манай Ивалгын аймагай захиргаан, Эрдэм хуралсалай таһаг, Эрдэм хуралсалай министерство, түрэл совхозой хүдэлмэришэд, хургуулимнай шабинар, түрэлхид мүнги туһаламжа үзүүлээ. Энэ ехэ туһа хайраа манда хүргэһэндэтай бүхы зондо хургуулиингаа зүгһөө баяр хүргэнбди. Наяар Оронгын дунда хургуули 100 жэлэйнгээ алтан оёе тэмдэглэхэнь гээшэ. Энэ хургуулида хураһан шабинараа, эндэ хүдэлһэн багшанараа болохоёо байһан ойн баярта хабаадахыень бүгэдыень уринабди. Дурсалгануудаа, фото-зурагуудаа хургуулидаа эльгээжэ байгыт гэжэ хануудай.

Түрэл нютагаа суурхуула бэлитэнэй манай хургуулиһаа үшөө гаража байхыень үнэнхэ зүрхэнһөө хүсэнбди.

Орон дэлхэйнгээ үргэмжөөр, Олон хүдэлһэнгөө туһаламжаар, Олоной дунда олзотой, Түмэнэй дунда түрүү, Сэсэн байдалтай, Сэбэр бодолтай, Уран гартай, Уужам сэдхэлтэй ябагты!

Буряад Республикын габыяата багша, Россия арадай гэгээрэлэй отличник Ханда Гомбоевна ЮМОВАГАЙ баримтануудээр үндэлэн, ажалай ветеран Цырен-Доржо ЦЫДЕНОВ найруулан бэшэбэ. ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Оронгын эхин хургуулийн байшан 1935 ондо; дунда хургуулийн байшан 1958 ондо; хургуулийн байшан мүнөөнэй сагта; мүнөө сагай багшанарай коллектив.

Ивалгын аймагай Оронго нютаг.

түрүүлэгшэ байһан Дамба Балдановичай габыяа эндэ онсо дурдалтай. 1956 ондо Оронгын дунда хургуули түрүүшынгээ дүүргэгшэдые гаргаһан байна. Эдэ 15 хурагшадны хургуулияа дүүргэжэ, булта дээдэ мэргэжэлтэн болоо хэн. Тэдэнэй 5-ниинь багшанар боложо, нютагтаа мэргэжэлээрэ хүдэлөө: Зоя Бальжиева - буряад хэлэнэй багша, Агриппина Саганова, Зоя Пузырёва - хоюулаа биологийн багшанар, Мария Галсанова - ород хэлэнэй багша. Серафим Казаков, Бимба Улзутуев, Бимба Чагдаржапов, Анна Бальжиева, Гая Соколова гэгшэд хүдөө ажахын институт болон техникум дүүргэжэ, элдэб мэргэжэлээр хүдэлнэ. Эрдэни Дамбаевич Цыденов Ленинградтай уран найханай училищи дүүргээд, Буряадай габыяага барилгашан (скульптор) болотороо ургаа.

Мүн эрхим багшанарай Оронгодомнай ержэ хүдэлһые тэмдэглэлтэй. Нэрлэбэл, Лодон Линхобоевич Линховоиной, Матвей Прокопьевич Омбоевой, Михаил Казаковой, Владимир Михайлович Мантатовай бүлэнүүд болоно. Суг хамта олон жэлдэ багшалһан Надежда Спассовна Арзаева, Евгения Артёмовна Хензыхенова, Норбо Гармаевна Зодбоева, Янжима Бадмаевна Ринчинова, Роза Жалсановна Жалсанова, Елена Степановна Иринева, Зинаида Нима-Доржиевна гэгшэдые

Доржиевич Доржиев болон бусад түрэл нютагаа, хургуулияа холо ойгуур суурхууһан хүбүүд, басагад манай нютагта олон гээшэ.

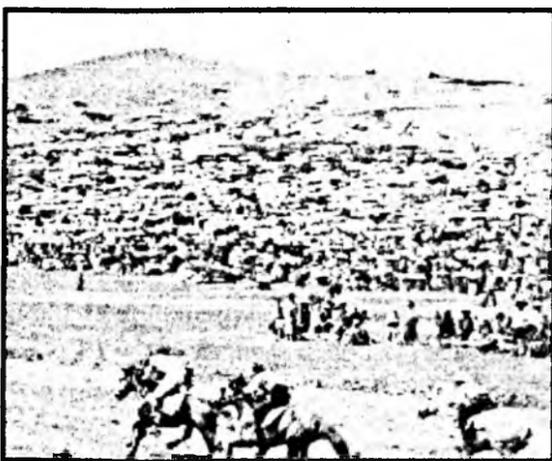
Буряадай уран зохиолшо Бавасан Доржиевич Абидуев, Намжил Гармаевич Балдано, уран шүлэгшэ Чимит-Цырен Дагбаевич Санжиев, Буряадай габыяата уран зурааша Батор Зодбоев, модо һиилэдэг уран зурааша Булад Дагбаевич Энкеев, Сорогой багшанар Баир Самаданович Гомбоев, Дарима Дашиевна Бальжиева, габыяата врачнууд Клара Дугаровна Номинова, Октябрина Матвеевна Омбоева, Лениней ордендо хүртэгшэ луговод Лодой Дамбиевич Кишиктүев, механизаторнууд Цырен-Даша Бимбаев, Улаан Тугай ордендо хүртэгшэд Доржо Пурбуевич Батуев, Гындын Раднаевич Раднаев, огородой хүдэлмэришэн Пунсук Тогочиевна Цыремпилова болон бусад. Республикын габыяата механизатор Александр Галданович Цыремпилов, габыяата мелиоратор Дымбрын Нимаевич Мункуев, огородой хүдэлмэришэн Нима-Ханда Нимбуевна Мункуева - эдэ зон хургуулияа, нютагаа суурхууһан, нэрыень дээрэ үргэн ябана гээшэ.

1987 ондо хургуулийн харуул уужам, гурбан дабхар шулуун байһан баригдаа хэн. Ивалгын ПМК-гай начальник Анатолий Половинка хургуули барилгада

тоологдодог: 817 хурагшатай, 60 багша хүдэлнэ. хургуулийн хүбүүд, басагад элдэб олимпиадануудта, конкурснуудта, уран найханай харалгануудта, спортын мурьсөөнүүдтэ түрүү хууринуудые эзэлдэг. хургуулимнай нютагай уран зохиолшо РСФСР-эй габыяата ажал ябуулагша Н.Г. Балданогой нэрэмжэтэ болохо гэжэ байна. Дүй дүршэлөөр баян, олон жэлдэ амжалтатай хүдэлдэг багшанар манай хургуулида олон юм. Буряадай Республикын габыяата багшанар Нурбо Зодбоева, Валентина Цыденова, Ханда Гомбоевна Юмова, В.Н. Лошинов, Россин арадай гэгээрэлэй отличнигууд С.Г. Полусурова, Д. Д. Бальжиева, Д.Б. Васильева, А.Ц. Лошинова, М.Г. Будаева, А.Г. Саганова, Н.Н. Сергеева, В.В. Семёнова, З.Е. Евсеева, Я.М. Сондуева, Т.П. Абрамова, Г.А. Ткачёва, В.Б. Цыренова, Б.Ц. Ж. Доржиев, А.Н. Ринчинова болон бусад, мүн ахамад багшанар М.Н. Сампилова, Е.З. Бадмаева, Е.Д. Омоктуева, Е.С. Колонова, Н.Ц. Мункуева гэгшэдые нэрлэмээр. хургуули дүүргэжэ гарагшадтай олонхын дээдэ мэргэжэлтэд боложо, элдэб нютаг газарнуудта хайнаар ажаллажа байдаг даа. Тэдэниие нэрлэбэл, республикын МВД-гэй начальнигай орлогшо В. Ц. Б. Будаев, Улаан-Үдын горсоведэй түрүүлэгшэ Б. Ц. Дымбрылов, Ивалгын захиргаанай

вигает идея панмонголизма. Передо мною лежат «Бурятские летописи» (1992), составленные самим Ширан Бодиевичем Чимитдоржиевым. В книге 3 летописи хоринских бурят, 2 летописи селенгинских монгол-бурят, 2 летописи баргузинских бурят. Но

ДОРОЖИТЬ ИМЕНЕМ И ЯЗЫКОМ НАРОДА

Говорят так: «Надо понять, что если мы пойдем вместе с другими монгольскими народами, то мы, буряты, сохранимся как бурят-монгольский этнос. У нас потому языковой кризис, что мы далеко отошли от монгольского мира». Нам внушают мысль, что языковая реформа 30-х годов «пагубно сказана на всей нашей культуре, прежде всего на развитии письменности и культуры», что «насаждение так называемой социалистической культуры, литературы соцреализма... привели к забвению прошлого культурного наследия» т.д.

Не оторваться от корня, быть ближе к монгольскому миру - это понятно каждому буряту. Но что мы отделились от монгольского мира, когда переименовали республику, когда создали современный бурятский язык, или когда создавали советское социалистическое искусство и литературу, - это не верно. Мы создали свой письменный язык на хоринском диалекте с кириллицей. Монголы создали свой письменный халха-монгольский язык тоже с кириллицей. И у нас, и у монголов зародилось и развивалось социалистическое искусство и литература. Так что мы не отделились друг от друга, а шли вместе в эпоху социализма.

В споре о названии нашего народа мы доходим до смешного. Когда мы чрезмерно настойчиво отстаиваем один из этнонимов, дающий название народу, то получается искусственное противопоставление бурят-монголов бурятам и наоборот. Когда в 1958 году мы стали называться Бурятией, а не Бурят-Монголией, отделились от монгольского мира. А называясь же «бурят-монголами», приблизимся к нему. Надо, чтобы мы назывались «монгол-бурятами». Тогда будем еще ближе к желанной цели. Потому что слово «монгол» стоит впереди слова «бурят». В своем усердствовании быть ближе к монгольскому миру не доходим ли до смешного?

Словом, что называется, заблудились в трех соснах-этнонимах. Как выйти из положения? Мы - буряты, бурят-монголы и монгол-буряты одновременно. То есть, три этнонима имеют одинаковое право на существование по одиночке, давая название народу.

Поэтому считаю, что было правильно, когда в 1923 году создали Бурят-Монгольскую АССР, было правильно, когда в 1958 году переименовали в Бурятскую АССР, и будет правильным, если назовем свою республику Монгол-Бурятской. Тем не менее следует сделать остановку и признать решение сессии Верховного Совета Бурят-Монгольской АССР от 17 июля 1958 года правомерной.

Хотя в этих рассуждениях есть резон, но не дает ответа на вопрос: почему так рьяно ратуют за этноним «бурят-монгол», объявляя его историческим именем и т.д. Оказывается, в конце века, как и в начале нашего столетия, в воздухе

летопись бурят-монгола отсутствует. Это лишний раз показывает правоту профессора Бато Батуева о том, что этноним «бурят-монгол» более позднего происхождения, появился и употребляется с начала XX века, что это связано с политической линией Коминтерна, т.е. с идеей панмонголизма.

Так вот в конце века реабилитируется идея панмонголизма. И вместе с ней этноним «бурят-монгол». Мотивируется это тем, что название бурят не известно в международном сообществе. А вот когда себя называешь бурят-монголом, тогда все знают. С этим спорным аргументом можно было бы согласиться. Но дело в том, что от частного изменения названия в угоду веяниям времени теряется престиж имени народа.

В этой же связке находится и язык. В угоду идеи панмонголизма предлагается отказаться от современного письменного языка, вернуться к старомонгольской вертикальной письменности. И схема диалога, пригодной для разговора с ООН и ООН, для возможного вступления в панмонгольский мир, готова. Нас спросят: «Кто ты?» Если ответим - «Я бурят», - то могут не узнать. «Какой язык?» - «Бурятский». Опять не узнают. Если ответим - «Я бурят-монгол, письменный язык старомонгольский, разговорный язык халха-монгольский», - то будем поняты и узнаны.

Но такое насильное себя болнее всего ударяет по престижу имени и языка народа. Даже тогда, когда в воздухе витает идея панмонголизма, мы должны оставаться таковыми, каковы есть на самом деле, т.е. бурятами и с современным литературным языком.

Объявление письменного языка кризисным, споры о самоназвании и отнесение себя к репрессированному народу наносит огромный моральный ущерб бурятскому народу.

Что за ущербный народ? Кто занимается такой бурятотобией? Мы же сами, т.е. незначительная часть «демократический» - националистически настроенной бурятской интеллигенции. Бойтесь Бога, милые! Что вы хорошего находите в этом? Перед монгольским миром и международным сообществом нам надо предстать не репрессированным, не ущербным, а нормальным гордым талантливым народом, каковым мы на самом деле являемся. Разве самоунижением, клеветой на свой народ можно заработать авторитет перед другими народами?! На изломе веков, в это смутное время, вызванное так называемой демократизацией общества, важно не терять лицо народа в угоду правящему режиму.

Э. БАЛЖИНИМАЕВ.

Итак, реформировать бурятский литературный язык в 30-е годы не надо было. Создавать социалистическую литературу и искусство также не надо было. А что надо было? Выходит надо было, чтобы эти процессы на время остановились, законсервировались и дождались того, кто придет, скажет: так делать нельзя, у вас может получиться кризисный язык. Но этот пришелец - «демократ» появился лишь во второй половине 80-х годов. И нормальный ход, языкового строительства 30-х годов выдается за ненормальный ход, в результате чего создан кризисный литературный язык. Следовательно, бурятская советская литература написана на кризисном языке. Получается перевернутый мир. Белое выдается за черное. История бурятского языка и литературы пишется заново.

Сейчас называемся Республикой Бурятией. Ну хорошо, будем называться Республикой Бурят-Монголией. И что же? Какая практическая выгода, что стали так называться? Даже сами сторонники «исторического имени» не считают это выгодой.

За подписью Президента Конгресса бурятского народа Е.М.Егорова передан пакет документов о реабилитации бурят как репрессированного народа в секретариат ООН и в министерство по делам национальностей Российской Федерации. Ну, признают, что репрессирован, реабилитируют. Но основная проблема так и остается нерешенной: никто Бурятию с Усть-Ордынской и Агинской национальностями округами объединить не собирается.

Напротив, дело идет к губернизации России. Тогда прощай и Республика Бурятия, сохранившаяся от Советской власти. Зная наперед все это, зачем снова и снова затевать разговор о незаконной акции 1937 года? Затем, чтобы в который уже раз показать, как плоха была Советская власть. Подлинный смысл заключается в этом подвохе, а не в желании поправить дело.

Если состояние бурятского народа подать в несколько утрированном виде, то вырисовывается страшная картина: мы народ без имени, без языка да еще репрессированный! Но и без всякого утрирования выходит, что у бурятского народа комплекс неполноценностей! Это потому, что не было и нет основания на очернение советского строя.

Пойдем дальше: и коллективизация была проведена не так, и индустриализация была ни к чему в Бурятии, и общество было построено тоталитарное, не демократическое, где попирались общечеловеческие ценности и гуманизм. Коренные преобразования в сельском хозяйстве, в промышленности, создание социалистического общества рисуется самым непривлекательным образом,

РАСТЕМ-С!

По западному стандарту

всячески дискредитируется и в конечном счете выдается как черный провал в бурятской истории.

«Демократы» заняты сплошным копанием в прошлом. Это означает сплошное их бегство от действительности из-за неспособности что-либо стоящее дать на сегодня. Впрочем, предлагается многое. Например, вот это: «...Строить гуманное, демократическое общество, где превыше всего будут общечеловеческие ценности».

Это то, что «строится» сегодня, сейчас в России и Бурятии. Только вот от такого с позволения сказать строительства по городу Улан-Удэ и республике десятки тысяч рабочих выброшены на улицу, выставлены за ворота своих заводов и фабрик! Целый город Закаменск не работает, перестал существовать как промышленный город. Не по своей вине крестьянство республики находится у разбитого корыта. Учителя, медики и другие работники из бюджетной сферы по полгода и больше не получают заработную плату. И т.д. и т.п. Вот вам демократическое общество, преподнесенное на блюдечке, на каемке которой золотом начертано: «Превыше всего общечеловеческие ценности!» Только вот я не могу увидеть этого самого гуманизма, даже надев очки.

Очернение прошлого работает на разрушение самосознания народа. В особенно трудное положение поставлена молодежь, наше будущее.

Начнем с того же имени народа. Молодежи кому себя причислять: к буряту или бурят-монголу? Какого языка придерживаться: современного кризисного литературного или старомонгольского письменного? Кем себя считать: потомком нормального предка (народа) или ущербного, неполноценного? Эти жуткие вопросы, встающие перед бурятской молодежью, явственно обнаруживают всю фальш и несостоятельность антисоветской, антикоммунистической идеологии и пропаганды в Бурятии.

В России давно утвердилось мнение, что с Октября 1917 года наступил перерыв и черный провал в истории. И мы в Бурятии к этому приходим. Как же, оставаться нельзя. Когда «демократы» чернят и ополняют все советское, социалистическое, думают, что они самостоятельно мыслят. Нет. Они действуют и мыслят по западному стандарту.

В заключении хочу обратиться к авторитету, которого Запад знает не понаслышке. Академик А.А.Зиновьев дважды говорил: Вся западная советология, социология, политология, вся их идеология и пропаганда, как и сегодняшняя антисоветская, антикоммунистическая идеология и пропаганда здесь в России, все они оценивают наш советский период как черный провал в истории».

Вот так-с! Мы можем приветствовать себя с тем, что идем, в ногу не только с российской, но и с западной пропагандой.

Растем-с!..

Б.ЭРДЫНИЕВ.

СЭЛЭНГЫН аймагай Загастайн дунда хургуулийн 80 жэлэй ойдо

«ХАНХИНУУР НАРУУЛХАН ДОСООНООШ ХАЙМАДАН ХОЛЫЕ ШЭРТЭНЭБ»

Республика доторнай Загастайн дунда хургуулиһаа холыншые түүхэтэй хургуулинууд байха. Теэд удха шанараараа тэрээнтэй тэнсэхэ хургуулинуудай үсөөн байһаниинь сохом. Түрүүшын выпуск 1939 ондо хэгдээ. Тэрэ сагта хүдөөгэй аймагуудта гол түлэб нэгэ-нэгэл дунда хургуули байһан гээшэ. Тэрэ гэхээр 59 выпуск, 2 мянга гаран хурагшад хургуули дүүргэжэ гараа.

«Буряад үнэн» газетэмнай республикын томо хургуулинуудай нэгэн тухай бүри 20-ёод онуудһаа саг үргэлжэ бэшэжэ байһан байдаг. хургуулийн 50 жэлэй ойдо зорюулагдажа, «Буряад үнэн» сониной 1968 оной декабриин 28-да толилогдоһон материал дурадхая:

ТҮРҮҮШЫН БАГШЫН ДУРСАЛГАНАА

Дээдэ Үдэһөө Зэдын аймаг хүрэтэр хабтайһан Сэлэнгын аймагай газар дээрэ революциин урда оройдоо гурбахан хургуули байгаа юм: Янгажанда, Оронгодо, Сэлэндүүмэдэ. Тэрэ үедэ Загастай нютагта бэшэг мэдэхэ зон үсөөхэн һэн даа. Ородоор гү, али хуушан монголоор бэшэдэг, уншадэг нэгэ хэдэн хүн тоологдодог һэн.

Совет засагай тогтомсоор Загастайн буряадууд үхи бүүдээ хургахын тула хургуули нээжэ аргатай болоо һэн бээ. Тиигэжэ, 1918 ондо Адаг гэжэ газарта эрхэтэн Радна Базаровай хоёр бишыхан гэр соо хургуули нээгдээ бэлэй. Сагые үшөө хатуу, нэгэдэхи империалист дайнай хүүлээр ажахы һандаранги байгаа даа.

Гэбшые арба найман ондо носоогдоһон гэгээрэлэй гуламтын ошон бадараа. Нютагай зон хургуулийн хамаг гаргашые бэе дээрээ даагаа һэн. Түлээ залһа бэлдэлгэ, парта болон самбар дархалалга, сэлэрлэлгэһээ эхилээд, багшанарай салин хүрэтэр нютагай зоной хүсөөр бүтэдэг һэн.

Ном, дэбтэр болон хуралсалай бусад хэрэгсэлнүүд дуталдаха. Тиимэһээ үзэглэл өөһэдөө бэлдэхэе багшанарта даалгаа бэлэй. Бидэ Ш.Л.Базаровай бэшэһэн буряад үзэглэлэй жэшээгээр гараараа ном хээ һэмди. Бэхэ байхагүй. Галуута-Нуурай эрьедэ ошожо, шара шабар абажа, бэхэ хэдэг бэлэйбди. Тэрэ үеын шабинар шабар бэхээр бэшэдэг байгаа. Загастай нютагта толорһон арадай гэгээрэлэй алхам иигэжэ эхилһэн юм.

Имагтал 1923 ондо Буряадай автономито республикын тогтоһон хойно Загастайн хургуули һангай бюджетэ

оруулагдаа һэн. Хуралсалай түрүүшын жэлдэ далаад-наяд хүн хурахаар бэшэгдээ. Хургуулиие даагшаар намайе томилһон юм. Би Троицкосавска Алексеевскэ реальна училищид дүүргэжэ, дунда эрдэмтэй болоһон хүн хадаа, ород хэлэн дээрэ заадаг һэм. Нютагай эрхэтэн Радна Очиров буряад хэлэнэй багшаар томилогдоо һэн. Тэрэ нүхэрни хуушан монголоор яһала һайн бэлэдхэлтэй хүн байгаа.

Хоёрдохи, гурбадахы хуралсалай жэлнүүдтэ шабинарай тоо олошоржо, нютагай зоной гуйлтаар хургуулимнай хоёр комплекттэй болгогдон, үшөө нэгэ багша томилогдоо. Тэрэ багшамнай Александра Александровна Федорова бэлэй...

А.ЦЫБИКДОРЖИЕВ,
Загастайн хургуулийн түрүүшын багша.

АЖАГЛАЛТА. Тус материал толилогдоһон манай газетын буулгабарие Аюур Ширапович Цыбикдоржиевай дүү — Ширабай Лубсанай басаган, мүнөө өөрөө һаһатай болоһон, багшын ажалай пенсионер Юлия Лубсановна Ширеторова редакцигамнай асараа юм. Тэрэһэлэн дээрэ толилогдоһон А.Ш.Цыбикдоржиевай гурсалгые тэрэ үедэ манай газетэдэ хүүдэлжэ байһан Загастайн хургуули дүүргэгшэ Б.А.Гылыков бэшэһэн гэжэ тухайлнабди.

ТҮҮХЭНЭЭНЬ БОЛОН МҮНӨӨДЭРЭЙ БАЙДАЛНАА

1918 ондо Адаг хууринда (мүнөөнэй Гусиноозёрск хотын газар дээрэ) эхин хургуули байгуулагдаһан аад, арбаад жэлэй үнгэрхэдэ, 1929 ондо Сталин коммунын Загастайн зүүн бээдэ бии болоод, түбэйнь Арбузов хууринда зөөлгэгдэхэдэ, эндэ ШКМ (таряашан залуушуулай хургуули) нээгдээ һэн. Түрүүшээр эндэ Оронгын хушуунай, һүүлдэнь Сэлэнгын бүхы аймагай хүүгэд хурадаг болоһон байна. Жэшээнь, Сэлэндүүмэһээ гарбалтай аад, жараад онуудта республикын сэрэгэй комиссар ябаһан, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда хабаадагша, полковник Федор Тогочеевич Будажабэ, Зэдын аймагнаа гарбалтай, Буряад драмтеатрай алдар суута артистка Найдан Гендунова манай хургуулида хураа юм.

30-аад онуудта буряад хэлэ заадаг, литературна кружок хүтэлбэрилдэг байһан, Агаһаа гарбалтай Дугар Дашиевич Дашиев тон бэрхэ багша гэжэ суурхадаг бэлэй. Тиихэдэ физикын багша А.Ф.Герасимов, литература, ород хэлэнэй багша В.Н.Вампилов - драматург А.Вампиловай эсэгэ, математикын багша А.Н.Габагуев.

Түрүүшын выпуск 1939 ондо хэгдэһэн байна.

Загастайн дунда хургуули дүүргэһэн Бато Лодоев, Алексей Бородин, Ганжур Дашиинимаев, Лубсанима Бамбаров, Доржо Бальжинимаев, Бальжинима Цырендоржиев, Пурбо Дансорунов, Цыден-Еши Цыбденов болон бусад Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда баатарай үхэлөөр унаа һэн.

1958-1959 онуудта Загастайн хургуули Сталин колхозой түбтэй хамта Арбузов хууриһаа Тохой зөөлгэгдэһэн байна. Энэ үедэ хургуулийн директорээр С.Г.Дугаров хүдэлдэг байгаа. Шэнэ газартаа хургуули түргэн түбхинэжэ, засагай тогтоолнуудтай зохилдуулан, үйлэдбэрийн, ажалай хуралсал хүгжөөхэ хүдэлмэри эршэтэйгээр ябуулагдаба. 1965 ондо Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой правленийн үүсхэлээр 280 хууритай хургуулийн шэнэ байшан ашаглагдаһан байгаа. Энэ үедэ хургуулийн директор Б.А.Раднаев түрүүтэй багшанарай коллектив кабинетнэ гуримда орохо талаар ехэ хүдэлмэри дүүргэбэ.

Загастайн хургуулиие суурхуулаһан багшанар гээбэл, Россин болон Буряад Республикын габыята багшанар Дугаров С.Г., Найданов Р.Ц., Нехуров Б.Б., Пежемская М.А.,

габыята багшанар, арадай хуралсалай отличнигууд Шагдыров Б.Б., Будаев Д.Б., Петров А.П., Очиров Р.О., Очиров Д.Р., Зубкова Л.Д., Ажалай Улаан Тугай орденто Бадмажапова З.Ц., Савинов С.А., Ермошкин А.П., Князькина В.Н., Аюрова М.Г., Ломбоев С.Ц., Родионова М.Ф., Ефимова Н.С., Доржиева Ц.С., Тюренкова Е.А., Серебренникова Л.П., Мухаченкова М.П., Уладаева Т.С., Иринчеева Н.И., Бадмаева М.В., Нимбуева Х.А., Санжидаева Г.С., Бальжинимаева М.Ж., Нимаева Е.С., Нимбуева Н.А., Гармаева Д.Б.,

бакина, Л.С.Халтубаева, Л.Ц. Дылыкова, Л.Ж. Соктоева, В.Ф.Ковригина, Е.И.Бузаева, К.Б.Балтуева, А.С.Алдырова, С.Г.Хамшаева, Л.М.Родионова гэгшэд амжалтануудые туйлана.

Сагаалганай һайндэрые буряад хэлэнэй багша Х.Д. Дашинимаева һонирхолтойгоор жэл бүри эмхидхэнэ. Ханда Дашиевна буряадай аман зохиолой кружок хүтэлбэрилдэг, нютаг зонингоо, бүгэдэ буряадуудай ёһо заншалнууд тухай хурагшадтаа хөөрэдэг, энээнтэй холбоотой хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэдэг.

Н.А.Мельниковагай толгойлдог эстетическэ түбтэ хатарай студи (багыс Е.И. Войтенко), дуунай студи (багша И.В. Анбрекова), «Уран гартан» гэхэн кружок (Н.Н. Дашинимаев) хүдэлнэ.

Багшанар Г.Н.Зубакина, С.Д.Васильев гэгшэдэй хүтэлбэрилдэг экологическа түб «Ангир нуур (Сурхайта) - Буряад

ороной эзндэмэни» гэхэн гаршагтай проект зохиогоод, бэрлүүлнэ. Экологическа түб Гусиноозёрскын лесхозтой, Бүхэнэй лесничествэтэй нягта холбоотойгоор хүдэлдэг. Зундаа ойн эдир харуулашад Ангир нуур шадар экологическа лагерьта амараа. Хоёр жэлэй саана бии болоһон хургуулийн хамһабарийн ажахы (Т.В.Ханташкеева) хүүгэдэй хоол хангаха талаар оролдогдог гаргана.

Сагай хэдэ хүшэр байбашые, хургуулийн багшанар хүүгэдые хургаха, хүмүүжүүлэхэ, саашанхи ажалдань бэлдэхэ гол уялгануудаа урданайхидаал жэншэдгүи дүүргэхые оролдоно.

Б.А.РАДНАЕВ,
1960-1970-аад онуудай хургуулийн директор,
Н.В.РАДНАЖАПОВА,
мүнөөнэй директор.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: экологическа түбэй зүблөөн.

Энэ нуурай материалнуудые 1966 ондо Загастайн хургуули дүүргэһэн Н.БАДМАРИНЧИНОВ согсолол бэлдээ.

Аажамхан талынгаа гунгахана Аятай зохицоор байрлаһан Загастайнгаа дунда хургуулиие Заастагүй һанаандаа хэргэгшэб. Ханхинуур харуулахан досооһоош Хаймадан холые шэртэхээр — Уулаатайш, талатайш газарта Ургаһан нютагаал бү марта
(Эдэ мүнүүдэ Загастайн хургуулида 1956-1961 онуудта хураһан Баир Дугаровай «Арбузов тосхон» гэхэн поэмэһээ абтанхай).

с 7 сентября по 12 сентября 1998 года

**7 СЕНТЯБРЯ,
ПОНЕДЕЛЬНИК**

ОРТ

7.00 Доброе утро
10.00 Новости
10.15 «Роксолана - пленница султана»
10.55 Поле чудес
11.55 Здоровье
12.20 Домашняя библиотека
12.30 Угадай мелодию
13.00 Новости
13.15 Вместе
14.00 Золотая серия «Человек с бульвара Кагулицы»
16.00 Новости
16.20 «Тин-тин идет по следу»
16.45 Марафон 15
17.05 Звездный час
17.40 Лето наших надежд
18.10 До 16 и старше...
18.30 Вокруг света
19.00 Новости
19.20 «Роксолана - пленница султана»
20.05 Час пик
20.30 Угадай мелодию
21.00 Человек в маске
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время
22.40 «Горец»
23.45 Жизнь замечательных людей. Изабелла Юрьева
00.15 Фильм «Любить» (до 01.40)

РОССИЯ

8.00 Доброе утро, Россия
10.15 Дежурная часть
10.30 Марьяна роцца
11.00 На заметку
11.05 Медицинский вестник
11.10 На заметку
11.05 Товары-почтой
11.10 Санга-Барбара
12.00 Вести
12.30 Детективный сериал «Преступление со многими неизвестными» 6 с.
13.35 У всех на устах
14.00 Старая квартира. Год 1963. Часть 2-я

**8 СЕНТЯБРЯ,
ВТОРНИК**

ОРТ

7.00 Доброе утро
10.00 Новости
10.15 «Роксолана - пленница султана»
11.00 Человек в маске
11.45 Смехопанорама
12.20 Домашняя библиотека
12.30 Угадай мелодию
13.00 Новости
13.15 Вместе
14.00 Боевик «Русский транзит» 5 с.
15.10 Умники и умницы
16.00 Новости
16.20 «Тин-тин идет по следу»
16.55 Счастливый случай
17.40 Лето наших надежд (Закл. серия)
18.10 До 16 и старше...
18.30 Вокруг света
19.00 Новости
19.20 «Роксолана - пленница султана»
20.05 Час пик
20.30 Угадай мелодию
21.00 Тема
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время
22.40 Фильм «Человек - амфибия»
00.35 Песня года
01.20 Новости (до 01.35)

РОССИЯ

8.00 Доброе утро, Россия
10.15 Дежурная часть
10.30 Марьяна роцца
10.55 На заметку
11.00 На заметку
11.05 Товары-почтой
11.10 Санга-Барбара
12.00 Вести
12.30 «Преступление со многими неизвестными» 7 с.
15.00 Вести
16.35 Поклонительская драма «Как это было»

**9 СЕНТЯБРЯ,
СРЕДА**

ОРТ

7.00 Доброе утро
10.00 Новости
10.15 «Роксолана - пленница султана»
11.00 Тема
11.45 В мире животных
12.20 Домашняя библиотека
12.25 Джентльмен-шоу
13.00 Новости
13.15 Вместе
14.00 Боевик «Русский транзит» 6 с. (Закл.с.)
15.10 Умники и умницы
16.00 Новости
16.20 «Тин-тин идет по следу»
16.45 Классная компания
17.15 Звездный час
17.40 Премьера сериала «Новые приключения Синдбада»
18.10 До 16 и старше...
18.30 Вокруг света
19.00 Новости
19.15 «Роксолана - пленница султана»
20.00 Час пик
20.30 Угадай мелодию
21.00 Тема
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время
22.40 Фильм «Анна Каренина»
01.20 Новости (до 01.35)

РОССИЯ

8.00 Доброе утро, Россия
10.15 Дежурная часть
10.30 Марьяна роцца
10.55 На заметку
11.10 Санга-Барбара
12.00 Вести
12.35 «Звезда пленительного счастья» 1 с.
14.00 Старая квартира. Год 1963. Часть 1-я
15.00 Вести
16.35 Поклонительская драма «Как это было»

**10 СЕНТЯБРЯ,
ЧЕТВЕРГ**

ОРТ

7.00 Доброе утро
10.00 Новости
10.15 «Роксолана - пленница султана»
11.00 Док-детектив «Черноморские пираты XX века»
11.45 Пожар все дома
12.20 Домашняя библиотека
12.25 Эти забавные животные
13.00 Новости
13.15 Вместе
14.00 Детектив «Вход в лабиринт» 1 с.
15.20 Жизнь замечательных людей
16.00 Новости
16.20 «Невероятные приключения Джони Квеста»
16.45 Классная компания
17.15 Детские анекдоты
17.40 Новые приключения Синдбада
18.10 До 16 и старше...
18.30 Вокруг света
19.00 Новости
19.15 «Роксолана - пленница султана»
20.00 Футбол. Чемпионат России. «Спартак» - «Томь»
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время
22.40 Фильм «Законный брак»
00.30 Великие шахматисты Алехин и Зиве в сериале «13 чемпионов»
01.15 Новости (до 01.40)

РОССИЯ

8.00 Доброе утро, Россия
10.15 Дежурная часть
10.30 Марьяна роцца
10.55 Мир здоровья
11.00 На заметку
11.50 Товары-почтой
11.10 Санга-Барбара
12.00 Вести
12.35 «Звезда пленительного счастья» 2 с.
14.00 Старая квартира. Год 1963. Часть 2-я
16.00 Вести

**11 СЕНТЯБРЯ,
ПЯТНИЦА**

ОРТ

7.00 Доброе утро
10.00 Новости
10.15 «Роксолана - пленница султана»
10.05 Клуб путешественников
11.55 Смак
12.15 Домашняя библиотека
12.25 Играй, гармонь любимая
13.00 Новости
13.15 Вместе
14.00 «Вход в лабиринт» 2 с.
15.10 Умники и умницы
16.00 Новости
16.20 Фильм «Сказка рассказанная ночью»
17.35 Улица Сезам
18.05 Ефим Шифрин в программе «Чердачок»
18.30 Вокруг света
19.00 Новости
19.20 «Роксолана - пленница султана»
20.10 Здоровье
20.45 Поле чудес
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время
22.40 Детектив «Смерть в объективе»
00.35 Взгляд
01.20 Новости (до 01.35)

РОССИЯ

8.00 Доброе утро, Россия
10.15 Дежурная часть
10.30 Марьяна роцца
10.55 Мир здоровья
11.00 На заметку
11.05 Товары-почтой
11.10 Санга-Барбара
12.00 Вести
12.35 Док-фильм «Памяти Альфреда Шнитке»
13.30 1001 день
13.50 Старая квартира. Год 1964. Часть 1-я
14.45 Торговый дом
15.00 Вести
16.35 Фильм «Моя лучшая друг» - Бурутское ТВ

**12 СЕНТЯБРЯ,
СУББОТА**

ОРТ

9.00 Приключенческий фильм «Золотой эшелон»
9.45 Слово пастыря
11.00 Новости
11.10 Домашняя библиотека
11.30 Утренняя почта
12.05 Капалмбур
12.40 Смак
13.00 Возвращение Третьяковки
13.30 О Татьяне Дорониной
14.20 Татьяна Дорониная в фильме «Валентин и Валентина»
16.00 Новости
16.20 Цивилизация
16.50 В мире животных
17.25 Альфред Шнитке. Портрет с друзьями
18.15 Как это было. Поиски янтарной комнаты.
19.00 Новости
19.25 Джентльмен-шоу
20.00 Комедия «Приключения мистера Питмана в больнице»
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время
22.35 Боевик «Схватка» (до 01.35)

РОССИЯ

9.00 Мультфильм
9.10 Фильм для детей «Семь воронов»
10.30 Лабиринт
11.00 Доброе утро, страна
11.45 Кроссворд
12.15 Любовь с первого взгляда
12.45 Сиреневый туман
13.30 Домашние хлопоты Натальи Варлей
14.00 Неделя в Санга-Барбаре Бурутское ТВ

**13 СЕНТЯБРЯ,
ВОСКРЕСЕНЬЕ**

ОРТ

9.00 Детектив «Утреннее шоссе»
10.30 Дисней-клуб
11.00 Новости
11.10 Непутёвые заметки
11.30 Пожар все дома
12.10 Утренняя звезда
13.00 Служу России
13.30 Играй, гармонь любимая
14.00 Крестьянские ведомости
15.25 Подводная команда Кусто
15.25 Смехопанорама
16.00 Новости
16.25 Клуб путешественников
17.15 Геннадий Бортников в программе «Абазур»
17.45 Дисней-клуб
18.40 Колесо истории
19.25 Ералаш
20.05 Золотая серия. «Свой среди чужих, чужой среди своих»
21.55 Киноафиша
22.00 Время
22.40 Приключенческий фильм «Роман с камнем»
00.45 Футбольное обозрение
01.20 Новости (до 01.40)

РОССИЯ

9.00 Красная книга
9.30 Служу Отечеству
10.00 Утро крестьянина
10.30 Маски-шоу
11.00 Доброе утро, страна
11.35 Сам себе режиссер
12.05 Аңшлаг представляет
13.05 Диалоги о животных
14.00 Неделя в Санга-Барбаре
15.00 Вести
16.35 Фелдшпиз

16.00 Аңшлаг
18.00 Байгал
18.15 Выходные
19.20 Реп-тайм
20.05 Реп-тайм
16.15 Выходные
18.15 Выходные
19.20 Реп-тайм
20.05 Реп-тайм
17.20 Прямые поздравления
17.55 Реп-тайм
19.25 Русское утро
20.05 Счастливые выходные

худалдажа абаха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, хубуудыг сэрэгтэ мордохуулаха, үхибүү хүүдэ оруулаха, багашуулыг гэрһээ гаргаад, ондоо тээшэнь ябуулаха мэтын үйлэнүүдыг сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, шэг шарайн үнгэ зүһэ муудаха.

Сагаагшан тахья, 1 сагаан мэнгын, хада уулада нуудалтай үдэр. Эхин нарада тахья үдэр тудахадаа модон хохи үдэр гэгдэдэг. Тиймэһээ алибаа найн үйлэ үйлэдэлтэйгүй. Тодорхойбол, бэри буулгабал, үрэ байхагүй, тарья тарйбал, орой ургахагүй, мал адууна абабал, огто үдэхгүй, нэрэ соло олобол, хүлһэ хүшгүгэй байха, гэр байра

XVII ЖАРАНАЙ ШОРОЙ ШАРА БАР ЖЭЛ (1998-1999 ОНУУД)

НАМАРАЙ ЭХИН САГААН БИШЭН ҮНЭН

Буряад литэ	16	17	18	19	21	22	23
Европын литэ	7	8	9	10	11	12	13
Гараг	Дабба	Мягмар	һагба	Пүрбэ	Баасан	Бимба	Нима
Нэрэ	һара	Марс	Меркури	Юпитер	Солбон	Сатурн	Наран
Үдэр	понед.	вторник	среда	четверг	пятница	суббото	воскр.
Үнгэ	улаагшан	шара	шарагшан	сагаан	сагаагшан	хара	харагшан
Үдэр	могой	морин	хонин	бишэн	тахья	нохой	гахай
Мэнгэ	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан
һуудал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	уула	модон	хии

Гарагай 2-то хуушанай 16 (сентябриин 7).

Улаагшан могой, 5 шара мэнгын, шоройдо нуудалтай үдэр. Бурхан, сахюуса тахиха, бурханда мүргэхэ, дасан (дуган) һэргээхэ, лусуудта үргэл үргэхэ, үбшэ аргалха, нүүхэ, засаг түрэдэ ошожо, мэдүүлгэ бариха, ном оршуулаха, наад тодор дараха, тангаригаа болуулаха, тараг бэрхэ, айраг халааха, буянта үйлэ үйлэдэхэ, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, андалдаа хэхэ, нүхэ малтаха, түрэлхидэйнгөө хоорондохи холбоо бэхжүүлэхэ, түхэдэйнгөө аша туһада түшгэлэхэ, аршаанаар бэсэ арюудхаха, зураг зураха, сэргэ, бурхан шудхаха, шэмэг зүүдхэл дархалха, амгалан байдалай түлөө үргэл үргэхэ мэтын үйлэнүүдтэ найн. Гэбэшье номнол шагнаха, замда гараха, хубсаһа эсхэхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, балин гаргаха, засаг буялдажа тэмсэхэ, заргадха, хадаг табиha, бэри буулгаха, түрэ хэхэ, бороогой уһа тогтоохо, гэрһээ хэрэглэл гаргаха, гүрэм уншуулаха мэтын үйлэнүүдыг тэбшэхээр. Наһа барагша тухай асуудалаар дасанда хандаха гэнэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 3-да хуушанай 17 (сентябриин 8).

Шара морин, 4 ногоон мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, лусууд тахиха, харгын хани бэдэрхэ, амгалан байдалай түлөө үргэл үргэхэ, замда гараха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, андалдаа хэхэ, дайсание болон ада шүдхэр дараха, уһа гаталха, угаал хэхэ, модо отолхо, тангаригаа болуулаха, агнаха, шуһа ханаха, төөнэхэ, тараг бэрхэ, айраг халааха гэхэ зэргын үйлэнүүдтэ найн. Зүгөөр даллага абаха, шэрдэг бүрихэ, хадаг табиha, бэри буулгаха, түрэ хурим хэхэ, хюмһа абаха, хутага булюудхэ, үһсэ угааха, бэлбэһэн эхэнэрэй гэртэ орохо, хэрэлдэхэ, дайсад болохо, мори худалдаха,

Гарагай 4-дэ хуушанай 18 (сентябриин 9).

Шарагшан хонин, 3 хүхэ мэнгын, огторгойдо нуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, сангарил хураха, маани сахиха, бүлэдөө даллага абаха, обоо тахиха, нүүхэ, тараг бэрхэ, айраг халааха, эд бүтээхэ, буян хэхэ, дайсание номгоруулаха, хараал дараха, гал мандал хэхэ, тангаригаа болуулаха, гүрэм уншуулаха, заһал хүүлэхэ, ехэ хүниие бараалхаха, лусууд тахиха, лусуудай болон уһанай балин гаргаха, эм залаха, хатуу газар номгодхохо мэтын үйлэнүүдтэ найн. Харин худаг, газар малтаха, тэнгэри тахиха, модо отолхо, шулуу шорой хүдэлгэхэ, һубаг татаха, дасанай (дуганай), гэрэй һуури табиha, үбшэ аргалха, хубсаһа эсхэхэ, шэрдэг бүрихэ, замда гараха, наһа барагшыг хүдөөлхэ, шуһа ханаха, төөнэхэ мэтын үйлэнүүд хорюултай. Бэри тухай асуудалаар дасанда хандаха шухала. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эд зөөриин, малай гарза болохо.

Гарагай 5-да хуушанай 19 (сентябриин 10).

Сагаан бишэн, 2 хара мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, тахил үргэхэ, номнол хэхэ, даллага абаха, эм найруулаха, замда гараха, үзэгтэ һураха, бурханай ном уншаха, эһэбэри табиha, үзэ буянай үйлэ үйлэдэхэ, дасан (дуган) нээхэ, гэр бариха, харюулга хэхэ, хии бараа сараха мэтын үйлэнүүдтэ найн. Гэхэ зуура ехэ уһа гаталха, хатуу газар номгодхохо, агнуури хэхэ, заһаа бариха, амитанай ами таһалха, һубаг малтаха, дайсание дараха, шуһа ханаха, төөнэхэ, уйлаха, гасалха, һүни ябаха, сангарил хураха, маани сахиха, бэри буулгаха, нүүхэ, наһа барагшын үйлэ үйлэдэхэ, үхэр худалдаха мэтын үйлэнүүд сээртэй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, найн нүхэртэй ушарха.

Гарагай 6-да хуушанай 21 (сентябриин 11). Энэ нарада 20-ной үдэр байбагүй, забһарлаба.

барйбал, түймэртэ шатаха гэхэ мэтэ хохидолнууд тохёолдохо гэдэг. Энэ үдэр хүнэй үһэ, хюмһа абабал, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 7-до хуушанай 22 (сентябриин 12).

Хара нохой, 9 улаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, тэнгэри тахиха, балин шатааха, бисалгал үйлэдэхэ, хэшэг дуудаха, дасан (дуган), субарга, бурхан, ном бүтээхэ, тэдэниие арамнайлаха, даллага абаха, үбэлэй тарилга хэхэ, зохёол бэшэхэ, зураг зураха, наһанай бүтээл үйлэдэхэ, үзэгтэ һураха, зурхай шудалха, буян хэхэ, хурим түрэ хэхэ, дайсание дараха, наһа утадхалгын ном уншуулаха, уранай онол шудалха, эд бараа, үхэр худалдажа абаха, андалдаа хэхэ, гэрэй һуури табиha мэтын үйлэнүүдтэ найн. Тээд замда гараха, тараг бэрхэ, айраг халааха, наһа барагшын үйлэ үйлэдэхэ, тангариг үргэхэ, модо отолхо, хадаг табиha, үри зээлисэ түлэхэ, шуһа ханаха, төөнэхэ, үһсэ угааха, нүүхэ, суглаа зарлаха, хюмһа абаха мэтын үйлэнүүдыг тэбшэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эд бараан, эдээн, уцан элбэгээр олдохо.

Гарагай 1-дэ хуушанай 23 (сентябриин 13).

Харагшан гахай, 8 сагаан мэнгын, хийдэ һуудалтай үдэр. Бишэн нарада гахай үдэр тудахадаа, харшалданан гэхэ гү, али тэрсүүд, тон муу гэгдэдэг. Онсолбол, иимэ: шэнэ гэр барибал, эзэдын һалаха һандарха; бэри буулгабал, нүхэрһөө һалаха шалтаган олдохо; замда гарабал, хулайшадтай, дээрэмшэдтэй ушарха; тарья тарйбал, огто ургангүй хатаха; нэрэ алдар олоһон хүн доройтохо; мал адууна суглуулбал, орой тогтохогүй; хэшэг даллага абабал, хэшэгтэй бурхан ерэхгүй г.м. Тиймэһээ иимэ үдэр ямаршыг найн үйлэ үйлэдэлтэйгүй. Энэ үдэр хүнэй үһсэ аббагүйл һаа, дээрэ.

ЗНАЕТЕ ЛИ ВЫ, КАК ВОССТАНОВИТЬ ЖИЗНЕННУЮ СИЛУ?

Часто именно незнание законов энергии убивает нашу форму. И напротив уважение этих законов может помочь нам восстановить свою жизненную силу. Вот несколько советов, почерпнутых у Ши Кунга...

ПРИ ПОДЪЕМЕ

Прежде чем начать что-то делать, даже если вы не совсем еще проснулись, заставьте себя молча встать рядом с кроватью. Встаньте в позицию непринужденную, естественную, руки свободно висят вдоль тела. И так две или три минуты. Расслабьтесь с закрытыми или открытыми глазами, как вам удобнее.

Затем принимайтесь за ваши обычные утренние занятия. Если вам надо заняться своим туалетом утром, то сделайте это, но не форсируйте резкого пробуждения за счет обливания.

НЕ приступайте однако к умыванию, не постояв несколько минут спокойно.

В МОМЕНТ ЗАСЫПАНИЯ

Мы редко полностью расслабляемся, засыпая. Постарайтесь себя успокоить и сосредоточьте свою энергию вокруг вашего пупка, прежде чем заснуть. Этого можно достичь за счет трех упражнений, описанных ниже:

1. Лягте на правый бок таким образом, чтобы не оказывать излишнего давления на сердце. Поднимите вашу левую коленку до уровня вашей правой лямки. Положите вашу правую руку под вашу правую щеку, а вашу левую руку на ваше левое бедро.

2. Ложитесь на спину и слегка раздвиньте ноги. Руки положите на живот ладонями вниз.

3. Ложитесь на спину, слегка раздвинув ноги. Положите ваши

руки вдоль тела ладонями вниз по бокам.

В ДНЕВНОЕ ВРЕМЯ

Напомню вам, что когда вы сидите или стоите, вы всегда можете найти способ расслабиться и сделать упражнения. Например, когда вы сидите, постарайтесь не прислоняться к спинке стула. Сядьте на стуле так, чтобы слегка отстраниться от спинки стула, а руки поставьте так, будто облакачиваеься на подлокотники, запястье положите на лямки. Затем расставьте слегка руки так, будто вы держите невидимый мяч на коленках и его поднимаете. Положите руки на стол перед собой ладонями вверх.

СОВЕТ МЭТРА

«Вы можете уменьшить напряжение в вашем теле в ходе ваших ежедневных занятий, обращая внимание на то, как вы их выполняете...»

Когда вы чистите зубы, ваше запястье напряжено?

Когда вы пишете, напряжены ли мышцы вашей руки?

Великие каллиграфы Китая берут свои перья в руки с минимумом усилий и совершают ими движения мягкие и совершенные, которые в то же время полны строгости и полностью контролируются. Попробуйте сделать то же самое, когда держите чашку, когда фотографируете, либо когда полируете кухонный стол...»

ЛУЧ-УБИЙЦА

Сконцентрированные потоки энергии то тут, то там вырываются из земли наподобие лазерных лучей. Ученые выяснили: невидимые глазу, эти излучения земного ядра губительно воздействуют на живые организмы.

В народе такие места, откуда исходят опасные лучи, называют проклятыми. Среди ученых сегодня прижился термин «геопатогенная зона». Слово «геопатогенная» в переводе с греческого означает «болезнетворная земля». И это не противоречит фактам. По мнению американских исследователей, почти 50 процентов всех случаев раковых заболеваний связано с длительным пребыванием людей в опасных зонах.

Земные излучения не на всех действуют одинаково - все зависит от физического состояния человека, прочности его иммунной системы. Но в целом только пять процентов людей остаются вполне здоровыми, не реагируя на губительные воздействия геопатогенной зоны даже после длительного пребывания в ней.

Замечено, что если «зону» пересекает дорога, там намного чаще происходят аварии. Иногда водители просто

теряют сознание прямо на ходу. Оказалось, все дело в том, что эти земные лучи вызывают резкий выброс в кровь адреностероидных гормонов.

Ученые еще спорят о природе и механизме воздействия земных излучений на человеческий организм. Нет приборов, способных достоверно зафиксировать наличие опасных лучей. Так что же делать нам, как уберечься от опасности?

Примите к сведению несколько советов.

• Если в вашей комнате хорошо цветут аспарагус, араллия, герань, значит вы в опасной зоне.

• Прекрасное «самочувствие» бегонии, азалии и кактусов свидетельствует о безопасности.

• Если у вашей кошки есть излюбленное место, где она предпочитает спать, знайте: именно там исходят из земли опасные лучи. Собаки, наоборот, стремятся избегать таких мест.

• Хорошо растут в геопатогенных зонах слива, вишня, орешник, дуб, яблоня, персик. Яблоки, груши, липы, сирень предпочитают расти там, где опасное излучение отсутствует.

Хоёр ороной бөөнэрэй харилсаа холбоон ямар удахтай гэшэб? - Хоорондоо хоёр шажан эбтэй байхай гэжэ наанадагби. Лама, бөө мүргэлтэнэй эбгүй байгаа наа, гадаадын олон тоото шажантан бидэнэрэй хуури эзэлхэ нэдэлгэ гаргаха. Эбтэй байхаданнай ямаршье шажан бидэнэрые илахгүй.

- Хэптэй аймагай Дадал номон нютагта, «Гурбан нуур» гэжэ Чингис хаанай гүрэн нютагта эхын умайнаа гараханби. Тиэхэдэ Тэсхэ Балдан нэрэтэй нэгдээр омогтой хүнэй хүбүүн түрөөб. Эжымни буряад яһанай байгаа. Тэрэл Дадал номоной гурбан нуурай эрьээр нархан модон элбэг юм. Тэндэл намайе түрэнэн гэлсэдэг. Балшар жаахан ябахадан эхэ, эсэгнээ таһараад, дархан, галзууд угай

БУХА НОЁН БААБАЙДАА...

(Түгэхэл. Эхининь 6-дахн нюурта). Ехэ мүргэлэй үедэ манай бөө, удаганууд өөрынгөө бэлиг шадбарие харуулжа гараа. Энэниинь Цэрэн заарин бөө үндэрөөр сэгнэжэ, хэдэн бөөнүүдтэ шэлэ зиндаануудые нэмжэ үгөө. Тэднэй нэгэн - Баргажан голой нэгдээр угай бөө Борис Дугарович Базаровта Тэнгэрин оройто түмэр хорьботой дархан бөө, Усть-Ордын Виталий Борисович Павловта Бальжар бөө гэнэн нэрэ зэргэнүүдые түхөөгөө. Огторгойто бөө гэнэн зиндаа хүн бүхэндэ тиниэ бэлэхэнээр олгодоггүй гэжэ нэн түрүүлэн

- Тамнай Монгол ороной Ехэ заарин бөө гэшэб. Тиэхэдэ монгол угсаатан соогоо ехэ хүндэтэй хүн болонот. Монгол ороной хүн зон Танаа хэн гээд нэрлэнэ, хүндэлэн гэшэб? - Заарин ааб даа. Ехэнхидэ гүрэнэй Ехэ заарин бөө Баабай гэдэг. Тиэхэдэ Ара Монгол орондо алдар нэрээ дурсуулан Цэрэн гэжэ нэрэтэй заарин бөө Баабай гээд дуудаха зэргэтэйл ха. - Манай республика ерэхынгээ урда тээ үсөөн

Агын буряад айлда үргүүлжэ, хүн болоһон бөөмни энэл даа. Долоо-найма хүржэ ябахадан, минии Жамьянай Махаранза нэрэтэй хүгшэн эжы «Ламын номдо нура» гээд Сүүгэлэй гэшэ Хүлхүү Базарта шаби болгожо оруулан юм. Эндэ арбан гурбатай болотороо нюусаар лама яһан байгаа. Тиэгжэ яһаар галзууржа, хиэржэ захалба хаб. Хада уулаар тэнэн, гүйжэ үгы болошодог болобо хаб. Тиэхэдэ минии намайе бөө болохо ёһотой аад иигэжэ зобоно гээд мүргэл, тахил хэжэ бөө болгоһон бэлэй. Энэ хэрэгтэйгээ түлөө хоёр удаа шорон түрмэдэшье хаагдаад үзөөб...

Мүнөө далан наһатай болоһон Ара Монгол орон алдарта нэрээ дурсуулан Цэрэн гэжэ нэрэтэй заарин бөө Баабай аяар арбан гурба дахин шанараа тахижа, бөөнүүдэй Ехэ зиндаада хүртэнэн гэгээн-заарин бөө боложо, хоёр гүрэнэй арад зоной хэрэг, эрилтэ гуйлта дүүргэлсэжэ ябалал даа. Харин сүлөө сагай гарахада, хөөрүү, илдам захидхон аяг зантай Цэрэн Баабайн буряадаар, монголооршье гоё найхан дуу дуулаха ехэл дуратай байһынен та бүгдэндэ дуулгаха дурэн хүрэнэ. Илангаяа «Ганга мүрэнэй гургалдай» хэды гоё найханаар хангоурдахадан, бултанайнай нодонһөө нөлбон эзэлүүдгүй мэлмэрэн гаражал байгаа бэлэй...

Буряад изагууртай Цэрэн заарин мүнөө үедэ бүхы Монгол орон соогоо суурхахынгаа хажуугаар «Ехэ заарин бөө Баабай» гэжэ алдаршанхай. Аһаһаа эхилээд Алайр, Боохон хүртээр - бүхы буряад нютагуудаар угаа залгамжалһан бөөнэр, удаганар олон ха юм, зүгөөр үшөөл олонинь элирүүлгэдэггүй, улад зоной дунда хүндэтэ хуурия олоогүй зандаа. Мүн ажаллажашье байһан бөөнэр, удаганарай Цэрэн заариндал ади үндэр зиндаада хүртөөгүй яһана... Хэрбээ буряадууд уг изагуурайнгаа зан заншал, мүргэл, хойтынгоо хуби заяае нэргээхэ, сахиха, үргэлжлүүлхэ, арьбадхаха гэбэл, бултааран зүбшэжэ, хэлсэжэ, ажал ябуулгын хэмжээнүүдые тодорүүлха байгаади гэжэ наһанаб. Танайл зүгһөө наһамжа, дурадхал хүлсэнбди.

Бадма ЦЫРЕМПИЛОВ. ЗУРАГЧУД ДЭЭРЭ: мүргэлэй үегэ.

Авторай фото.

хэлэхэ хэрэгтэй. Иимэ хүндэтэ нэрэ зэргэтэй болохын тула мүргэлэй олон тоото жама ёһо, уг гарбалнуудые найн мэдэхэ эрилтэтэй юм. Огторгойто дархан бөө хадаа онгоо оруулжа байгаа бөөлэхэ шадалтай болоно гэшэл даа.

- Республикынтай буряад угсаатан бүхы мүргэл, тахилнуудая яһала найнаар, олон хүн зоной хабаадалгатайгаар, эмхи гуримтайгаар үнгэргэдэг болоо юм байна. Ехэ найн гэшэл даа. Минии хэлэхэ юмэн гэхэдэ, Ехэ Бурхадаа мүргэдэг газарнуудая ариуэн сэбэр байлгаха, тухсай харгы, зүргэ гаргаа наатнай, бүришье найн байха нэн ха. Юуб гэхэдэ, манай гоё найхан байгаагийн үзэгдэлүүдтэй танилсаха Ауратай аяншалагшад холо, ойроһоо хэды олоороо ерэнб даа. Тиниэхэ «Бөө мүргэл» эблэл өөрын жасатай болохо аргатай болонот. Энээн тухай бодомжолжо үзөө наатнай, найн бэлэй. Эдэ бүгэдые нютагай хүтэлбэрлэгшэд өөр дээрээ даажа абаад, эмхидхэлэй хэмжээнүүдые эхилээ наа, хэды ехэ буян хэшэгтэ хүргэжэ, олоной дунда хүндэмүүшэ ёһоор угтагдаха байһаниинь ойлгосотой! - гэжэ манай айлшан Цэрэн заарин бөө Далахай нютагай хүтэлбэрлэгшэдтэй хадасаха үедөө хэлэһэн байна. Энэниинь манай республикын бүхы нютаг нугануудай хүтэлбэрлэгшэд, мүргэл, тахил хэдэг хүн зон дэмжэжэ, өөһэд өөһэдынгөө нютагуудай бурхадые, хүндэлдэг ёһо заншалаа гуримтай болгожо, холоһоо ерэнэн айлшад, аяншалагшадтай зүгһөө найшаал, магтаалаа хүртэдэг болол гэхэдэ ондоо юун байха бэлэй. - Цэрэн-Гуа, Монгол орондо бөө мүргэл хэр зэргэдэлгэрнэб?

зоной ошодог мүргэл ехэтэй Бурхан-Халдуун хадаа хүржэ, тахижа ерэнэн байнат. Богонихоноор хөөржэ үгыт.

- Зүб даа, зүб. Иигэжэ минии хаана, хэзээ, хайшаа ошодогые найн мэдэжэ байдагдатнай баярые хүргэнэб! Бурхан-Халдуун гэшэмнай нэрээшье хүн бүхэнэй хүржэ ошохын аргагүй, шагна эрилтэтэй үндэр уула хада юм. Мүнөө жэлэй хабар гүрэнэй хүтэлбэрлэгшэд намайе абаашажа, тахил мүргэл хүүлээ. Юоюн-Баатар хүбүүнтэйгээ мянга гаран модоной зайда агаарай онгосо вертолсдоор дэгдэн хүрэнэн гэшэбди. Юоюнн 11-нэй үдэр Бурхан-Халдуун хэдэн эзэндэ мүргэжэ, тахил хэжэ ерэнэнэйнай удаа ганданан Монгол ороной бүхы нютагуудта хура бороо найсахан лэ орожо, бүхы нютагуудай малшад, таряашадые баясуулаа нэн. Мүнөө үбһэ, ногоон, таряаншье элбэг баянаар ургажа байнал даа. Минии хэһэн ажал - хүхэ мүнхэ Тэнгэриэе тахижа ербэ эхэ юмби! Амитамай, хүн зоной, үйлын, үрин - эхэ зургаан зүйл хамаг амитамай туһын тулада мүргэнбди гэжэ наанадаг хүнби. Энээн тухай хэлээ наа гээд наанадага мүнөөл бөлүүлхэндээ баяртайб.

Зай, тиэгээд лэ архи тамхин хоёр аха дүү, эм домшье бэшэ гэхэ байнаб. Энэниинь үүүсэ хүрэгдэд, гэр бүлэдөө, үетэн нүхэдэйнгөө дунда шаг шууяа татадаг хүнүүд ойлгыт! Буряад ардни, хүбүүд, басагадни, архи бү уугыт, үндэрэн буряад хэлсэе мартангүй, буряад хэлээр ярижа нурыт гэхэдэ ондоо юун байха бэлэй.

- Цэрэн заарин, түрэнэн тоонто нютаг тухайгаа богонихоноор хөөржэ үгөө наатнай, һонирхолтой байгаа.

"Гуа-сэсэн хатан-98"

«ОТМОРОТОН ОЛОЖ БУРЯД БУН»

Хяагтын Сагаан-Шулуутай хуурин үзэсхэлэн найхан газарта, Сүхэ голы эрьедэ оршодог юм. Тэрэ нютагай Эрдынеев Очирой фашис Германияе бута сохин Берлин хотын рейхстаг дээрэ гараа табиһаар хүсэд жэлшье болоо үды байгаа.

1946 оной март нарын тэгэндэ нэн. Арбан хоёр наһа дүү, Алтай нютаг нангин тоонтотой наһанайн нүхэр Дулма хоёрдохёо нарайлахдаа, басагатай болоо бэлэй. Жаахан Машын хоёртойхон байхадан Эрдынэвтэнэй бүлэ элдэбин ажабайдалай шалтагаанаар Худара-Сомон нютаг зөөгөө нэн. Мүнөө тэрэ басаганиинь - Яруунын аймагай Ульдэргын дунда хургуулин географин багша, арадай гэгээрэлэй отличник, багша-методист Мария Очировна Эрдынеева мүн.

Мария Очировна юрын багша бэшэ юм. Энэнай Буряад оронойнгоо эрдэм гэгээрэлэй хэрэгтэ ехэхэн хубитаяа оруулан хүн.

Ушарын юуб гэхэдэ, нёдондонһоо хойшо буряад нютагаймнай хургуулин географин багшанар ба шабиһаар шэнэхэн, уран гоёор шэмэглэһэн, мүнөөнэй сагай эрилтэдэ сүм харюусаһан «География Бурятии» гэнэн ном-учебниктэй болоо. наһана гүт, минии үетэн, хори гаран жэлэй урда тээ Г.Башкуев ба Пастернак гэжэ авторнуудай Буряадайнай байгааи тухай ном? Тэрэ гэнээр бэшэ ном хэблэгдэн гараагүй бшуу.

1989 ондо республикыннай хуралсалай министрество шэнэ ном бэшэхынен мэргэжэлтэдтэ дурадхадан, конкурс - мурисөө соносхоһон байна. Нэрэтэй солотой эрдэмтэдтэй хамта Мария Очировна ана-мана мурисэжэ, дурадхадан проектнэ илаһан юм. Тиэгжэ номын хэдэн жэл боложо нара хараба ха юм. Энэ ном тухай мэдэжэ эрдэмтэ А.Шагдаров «Һонин географ» («Буряад үнэн» июлин 18, 1996 он.) гэнэн үндэр сэглэлтэ үгэһэн байна.

Гансата бэрхэ хүн болодоггүй, нилээдхэн лэ юумэ үзэжэ, туршажа гарана ха юм даа. Мария Очировна 1969 ондо Эрхүүгэй пединститут дүүргэдэ, Яруунын Ульдэргэ, Хяагтын Ехэ-Нугын, Загарайн Новоильинскийн, Шэнэ-Буусын хургуулинуудта амжалтатайгаар хүдэлһэн байна.

Энэ наһандаа хүн бүхэн өөрынгөө «мүр сараа» арга болгомжоороо үлээхэсэл наһадаг гүб даа: гэр байрыешье, мүнгэ тангыешье, үри хүүгэдешье, ажал хэрэгешье... Мария Очировнагай тиниэ «мүр сараа» - номын ба Шэнэ-Буусын дунда хургуули. Энэ хургуули «хүдынен дүрөөдэ, гарынен ганзагада» хүргэхын тула директорээр томилогдоһон Эрдынеева М.О. нилээдхэн лэ юумэ 5 жэлэй хугасаа соо үзэжэ, дабажа гараа нэн.

Хорин зургаан жэлдэ хургуулида хүдлөөшье наа, Мария Очировна

үнөөхил задарюун, солбон зандаа. Олондүүнэрын Худара-Сомондо гү, Алтайда гү, Усолье-Сибирск хотодо гү - бултадаа Маша эгшээрээ омогорходог.

1971 ондо Ульдэргэ нютагай бэри болоо нэн. Тиибэ-ябашье нютагайнгаа үндэрэн хэлэ мартадаггүй. Нэгэ хэды жэлэй урда тээ Мария Очировна энеэжэ байжа иимэ болоһон ушар хөөрөө нэн:

Географин хэшээлдэ «Круговорот воды в природе» гэнэн темээр «туман» гэжэ үгэ дайрадаа ха. Тиэгээд иимэрхүү диалог болоо хаш:

- Мария Очировна, туман гэжэ юун гэш даа?

- Мана.

- Мария Очировна, мана гэжэ юун гэш даа?

- Мана - это туман...

Мүнөө танай анхаралда, хүндэтэ уншагда, Мария Очировнагай нэгэ анкетэдэ үгэһэн харюунуудые дурадханаб. Ямар хүн байһаниинь, юугээр һонирходогынь, юу сэгнэдэгынь эдэ харюунууд-наань таанад, уншагда, ойлгожо абана бээт гэжэ найданаб. Эгээл дуратай уран зохиолшодын - В.Каверин, В.Митыпов, дуратай поэдын Р.Рождественский, дуратай уран зурашан И.Айвазовский, эгээл хүндэлдэг хүниинь - Н.Назарбаев. Өөрөө хүндэ туһалха гэжэ эрмэлзэдэг...

Минии багша болохо, Буряад орондо мэдэжэ буряад хэлэнэй багша Цырен-Хаңда Жамсуевна Жамьяновагай 1995 ондо бэшэһэн «Намда бии» гэнэн шүлэгтэй үгэнүүд Мария Очировнагай намтарта тааруу бэшэ гү гэжэ наһанаб.

Үтэлхэ, хүгшэрхэ наһандам Үргэхэ найхан үринэр бии, Хада уулада түшгэлэхэ, Хүндэтэ наһанай хани бии. Түгшүү ядаха сагтамни Туһалха үетэн нүхэд бии, Ажабайдалдам дэмжэхэ Аха нүхэд баһал бии. Олоной зэргэдэ ябаха Одо заяан намда бии, Оролдожо ябахыем сэгнэхэ Огторгойн олон бурхад бии. Эхын жаргал эдлэхэ Эжым сагаан буян бии. Хүнэй наһанда хэрэгтэй Хамаг юумэн намда бии...

Цырендулма ЧИМИТОВА. Яруунын аймагай Ульдэргэ нютаг. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: М. Эрдынеева (баруун гарта)

СЭДЬХЭЛЭЙ БОДОЛНУУД

Солбон АНГАБАЕВ

Хабатай, шадалтай сагнай мартагдаагүй, хамгаалжа шададаг Эхэ Фомнай яахаднаа харуу намгандал хюмнаа харанхайб, Буруу юумэнэй боложо байһыне, булта мэдэжэ байһаншыне хадаа, уруу даруу уужам дайдые «Ура!» гэжэ һэрюүлхэ хэн ударидагша олдохо гэжэб. Гэн үүрэй хараанһаа үдэшин харанай үнэгэнэй харанхы болотор хашхарнаб. Харюу гэжэ байхагүй даа.

Алдар солын ара бээр, ажамидаржа гараһан хадаа, амар һуунаб, мүнөө нээрээ ямарш гэмэ зэмзгүйгөөр ябажа ябаһанаа гэршлһээр... Үргэ аман болоһон бэшэ үлүү гарахаа үхэтэрөө оролдохон, булясалга уруу бухажа ороһон, булнжа шадаад бэшэнэ һалгаһан, булинхай-халинхай бузар ябаһан, буряад хүнэй бэхэни эбдэһэн эжэл бэшэл бэшэл байһан. Бэшэндэл адли вожнорые зэмзлээд бээ абаад байһан зондоо, мэхэ-гохо могойн мүрөөр мүлхкижэ ябаһан бэшэл байһандаа, битнай мүнөө биил хэбэртэйб, бэетэй, бодоотой, байратай байһандаа, бурханай урда бузартай бэшэб даа.

Алдараар яахашниб, алдуугай алдараар?! Магтаалаар «шэдэгдэһэн» магнал бэшээр мүнүдэлэн ябахада, мэндэ амар, хүндэ ямар хүнгэн гэшэб?! Нангай тээшэ наратай шэнги. Наһан гэшэ - алтан шэнги.

Холо ошоод яалайш даа. Оло олзоёо ойроо. Соло алдаршни газаагаа шамааа тойрон тойроод... Яһа шэшэрүүлмэ янгинама жабарай, ямаан соохи ямаан мэтээр, яла ямба хоёрой хоорондо яатараа һэжэрэгдэ бэлэһонб Яладань сохюулааб, ямбадань тэдэ ябагарш ябажа хүрөө үгэб. Идеологуудайн ирзайшгараа хэрэггүйгэдээ эдилсэжэ, алалсажа байха үедэнь илхатажа, мааняа уншажа, эдэһнээ холодожо, эдишээб, эрдэһнээб...

Шалбаагта хүрэжэ ерэхэдэнь, шалшаганажа, шолшоножо, Шал-пил, шал-шол гэхэдэнь, «шолмотожо» байна гэжэ ханахадань; шадалын сүм урибхэгдэшөө, шэнээ тамирын түригдэшөөд, саашанхи замын хаагдашоод, саб шүүрэхэндэл Шалбааг ээрэшөө...

Шалбааг шумуул, хорхой шэри, бури булангир, эри, эрмэг хотирхой эрье энгишые үгы. Могойнор зосоонь матарна, «мэхэ-гохо задарна», Мэлхэй! Элхэй-халхай! муухай, муухай, муухай... Оймоод гарахаа ханахадань, оёор үгыдэл ондогоноо. Харайгад хүрэхөө

забдахадань, хүшэ шадалын хүрмэгдөө. Баханар бабаналдан бодоод, баһанан шэнгээр боһоо, бог шорой шэбхээр «шог ёгтоор шэдээ»... Ньюһа нёлбоһон шэнгээр нюруу дээрэ намхалзаад, нөөхи Шалбааг элбэгээр нюуса нөөсээ нээгээ. Наһанайн намаг шэнгээр, нуурай замаг шэнгээр, нюурын зосоһонь гэрэлтүүлһээр,

Намаг Шалбааг элирүүлээ... Шараа нюсэгэн хүнэй Шалбааг дээрэ зогсоһын, Хүн бүхэн нюдөөрөө харанан байха. Гэршэлхэл. Шалбааг тулажа ерээд, саашаа ябаха аргаяа һалгаад байһан хүнэй һалхинда альхуудхань айдхатай.

...Шалбаагай саада эрьедэ Шамбали өөрөө шанартаа... Сухабаадин орондо сохо хорхой хоёртой... Хада дабагдахал байха, «жада» жалгаш болоо наа, Хада дабагдахал байха, ходо бодоо, боһоошые наа... Шада-яда бэшэ; шадал, шадамараар дабажа, Шүрбэһэн дээрэ тогтожо, шүрбэжэ гэрэндээ аһалдажа, Яла-ямбын хүндэлжэ, яажашье дабаха ёһотойб.

Бала буухаяа мэдэжэ, балай хүсөөр орохогүйб. «Ала!» - гэжэ эндүүржэ, абиржа тэрэндэ аһаагүйб. Хада - даабари шэнгимни, ходо урдм харагдаад, шада-яда гэрэндэһни шалгажа, «шамарлахаяа» ханаа.

Орой дээрэмни огторгойтой ондоо хэлэн дээр ойлголсоод, шорой богһоон сэлбэрлэгдээд, шубуун болохош гэрэндэл... Шулуун бодолоо бэһэн шабхай шэнги хобхолоод, шумуул бэшэ байһандаа Шамбали хүрэтэр дүүлхэш... Хада харагдаад һаланагүй, ходо урдм харагдаад; ханаан сэдхэлхым

«һайбардаад», заяан мэтэм зугаалаа... Энэһниел дабаа хадаа, эрдэни болоош - заяандаа, Мүнхын тоосоон соо урдаа манаш буулгахаа болёош.

Буряад хүндэ мүнөө буряадын бузараар дуталдана: «баабгай шэнги хүсэһинь», баабай шэнги барбагарын,

баян аажам зангын, уян дулаан сэдхэлхэйн ургамал шэнги мүнхэ, дутагдаа үгы дураһинь, булагтал адляар дэбэрдэгын... Буян хэжэ наһандаа, унан-дуһан ябахадаа, уняар татаһан дайдадаа угаа дамжан ябахадаа, наһаар утахан байдагын архи-тамхин тэрэндэ «орхи» гэрэндэл хорюултай, арга, бэрхэнэ тэрэндэ арбан хургандань адли һэн. Зөөри-зүшэдэ ехээр зүрхөө зорюулан бэшэ, өөри, өөригөө үнэнөөр өөдэлүүлхэ гэжэ оролдожо, өөрсэхэн зантай буряад хүн өөдэлжэ хэр уһаа хойшо,

Өөр тухайгаа бэшэхэ гэшэ бэрхэтэй. Халтаг гэбэл биб гэхээ ханахаш. Биб гэлгэн позгтэ харша, хорюултай. Урдандаа ноёд бибди гэлсэдэг лэ һэн. Тэдэ ноёдһоо тоһоншые үлөөгүй. Тиибэ яабашье: хэн, юун байһанаа хэлэхэ, мэдэрхэ ёһотой болоод байнаб. Би хадаа би болоһоор бузар удаанайб. Заримандаа хашартайшые болоо ёһотойб. Тиибэ яабашье ябажал ябанаб. Ябалсажал гэе. Зүгөөр хэн болоһон, хүн болоһоноо үшөө һайса элирүүлээгүйб. Зосоогоо галтайшаг хэбэртэйб, тэрэнэ дэгжээхэдэ, түхөө хэжэрхидэг, оһол аюулда оруулагдангүй гарагад гэшэ хаб. Энэ - минии габьяа гэгээн бэшэ, энэ минии заяаһын хүтэлбэри, уг цагуураймни уран гүшэ, залуур зам байгаа ёһотой. Энэндэ нюдэһнэй өөрсэхэн хараса, шэхэнэй холоһоо хугаргажа абанан абан: зүн зүүдэн, зүрхэнэй зүгнэл зөврилэгдөө, салгуулагдаа ёһотой.

Юу хэһэн, юундэ булигданан, юугээр гутаһан, юундэ түрэнэн тушаагаа эндэ гуугархагүйб. Юуб гэхэдэ, би юрын, юрэнхын юрэнхы хүн шэнги ябаһан хүнди. Өөрыгөө ехэ

үнгэтэ юртэмсын нойрто үдэрөөш, үдэшөөш гээгээгүй.

Ази буряад хүн хоёр, аажам зангаараа адлихан, аажма абанан юумэнь дайлажа абамаар бэшэ юм. Сагтаяа сасуутан байхаяа угтаяа урагууд байхаяа, уйлахадаашье, дуулахадаашье, угаа адлихан - эхирнүүд лэ. Ази буряад хоёр байжа байһан зандаа; Будда бурханда мүргэһөөр биил байхал даа бүхы сагуудта сугтаа...

Ажаһуужа байнаб гэрэнээ, ажамидаржа байнаб гэрэнээ, гэршэлжэ байһанаа мэдүүлхээ газар, уһан, дайдадаа, гарбал, гүрбэл, найруулагшадтаа, ханаха байха арадтаа, хануулжа байһанаа мэдүүлжэ, «һархинсаг» үшөө болоодүй, хайхан ханаанайнгаа

сэдхэлхээ шүлэгөө бэшэжэ, дуулуулжа, шадалаа мэдүүлжэ байхадаа, битнай биил гэшэ хаб, нүхэд, бэемни барижа үзэхын урда, шүлэгыемни уншажа, шагнажа үзөөд, шэнээ, шадал, шанар гээшыемни шэнгэжэ, шэнжэлжэ үзөөд, ханаагаа амараарайгты, һара нарантаяа һуугаарайгты!

Шүлэгэй шадарлаа хада шүдхэртэйш тэмсэхэ шадалтай, шанартай, шэнээтэй шэнги шэлэржэ байгдана, шэлэржэ... Шлэ хүзүүндэ найдамаар, шүрбэһэн шандаһандаа найдамаар, сэдхэл зүрхэндөө найдамаар

шанар ерээд байнаб даа. Хаанаһааб? ...

Уняартан, угалзатан байһан уужамхан дайдадаа харайһан унаган шэнги нилхан уриһан дууданан шэнгээр урда хойном гүйгөө... Хурдан һалхи хүлээлгээ, хажуудам ходо инсагаалаа, Амитай дэлхэй дээрэ алядан наадан бии гэрээр, аятай хайхан энедэлээр илхатуулаа дэлхэйгээ. Иигэжэ байхадань, ши уруугаа хараха бэшэши. Уураг тархн соош шүлэг уурхайлаа ходо байхал даа.

хүнтэлжэ байһандал адляар,

өөрлидэг, өөхэн соохи бөөрө шэнги хэсээшые ябаагүйб. Тиибэ яабашье би өөрынгөө өөрсэхэн өөдэлхэ аргатай өөр оронтойб. Тэндэмни ханшые, хартагашье, генсек, гэгээн-мэгээнүүд байдаггүй. Би өөрөө тэндэ бурхан багшаб, буян хурдаг бэлгитэн гэшэб. Тэрэнэй үгы хада би яаха бэлэйбиб?! Асуудалай ехэ асуудал. Тэдэ яахаби даа. Баһал нэгэл амитан, амитай хүн гэгдэһэн хада үшөө шүлэгөө бэшэ болоһон. Шүлэгни - минии элшэн сайдууд, энэл минии эрхи заяан.

Үгы даа! Дээрэ хэлэгдэһэн юумээ хуу буруушаагаад, би хүн гэшэб, хэнһээшые гутанагүйб, юуб гэхэдэ, ямаршые нүгэл үгыб. Би өөрөө өөрыгөө эдэ шүлэгүүд соо өөгдөн үргэхэ һанаатайб. Үргэхэ хүшүүргэ болохо юм гү? Шүлэгүүдн шүлэгүүд өөрын эрхэ байдалтай, өөрын харуулай, хамгаалгатай болохо ёһотой һэн. Болоо гү, али... Хүндэтэ минии хүн түрэлтэн - буряад хэлтэн, бүригүүдэн хэлэжэ, ханамжаяа һарбайгаарайгты.

Солбон АНГАБАЕВ.

хүр хүддээ гамтайгаар, һөөм-һөөмөөрнь

гаргашалһаар, һөөл һонин ажалтай: ээл-гээл гэхэгүй, ээбэлзэхэ, тээбэлзэхэгүй, шэди-эдин шэнээн дээр шэдэгдээд байһанаа, ойлгоод, шэмхэлжэ байнаб сэдхэлээ...

Сэдхэлхэй теэд, юрэдөө, сэгээн хюруудаш сохигдоод, сагаан нюлажа болошоод, сагаа гэхэ бэшэл һэн. Сэдхэлхэй, теэд юрэдөө шэмхэдээ, шуулагдаашье наа, шуһан улаан болотороо сэрэглэхэ аргатай даа...

Амията табига сэдхэлхэй, «алдааб, алуулагдааб», - гэжэл абяа гараха бэшэл сэгээн, гэгээн тэнгэридэл... Ягаан соо ябажа ябатараа, улаан үнгэдэ һундалдаад, удаан болохо шэнги аад, сагаан болон тарана бшуу. Уяа юумэн тэрэниие улад зондо олдоогүй.

Булиха юумэн тэрэниие бодожо урдань, бодоогүй. ...Бүхы дэлхэйдэм тодороогүй.

Мүнгэн шэнги дууһадаггүй, мүшэн шэнги халирдаггүй, үншэн-хэнээ ябадаггүй, үнгэ-зүһээ алдадаггүй, үнэ-сэндэ абтадаггүй, ...үйлэ заяанай үрхэ дээр шошобой ёдойдог «хубилгаан» шуу.

Ямаршыегүй ябажа ябатараа, яаба-хээбэ гэшэбиб?! Гүнтэ зогшооод, амията абаад, гэтэжэ байбаб тэнгэри өөдөө. Тэндэмни юун, юун байгаа юм?! Тэдхэмжэ, туһаламжа, тулга, урьһаламжа али байгаа гү!!

Уураг, тарагай балга буудаг тэндэһэ байба гү?! Али газарай ноёдто

гааруулагдаад, арилжа тэрээ уруу гальгяа гүб?! Нарилжа сэдхэлээ

«найгуургуулаад», найман хизаар дүрбэн зүг уруу элшэн-сайдуудаа эльгээгээ гүб?! Ойлгохо юумэн огто үгы даа, огторгой яагаа уужам бэ? Олдохо юумэн олдоно үгы даа, одо мүшэдыншые орой ойлгогдонгүй газар тэнгэри хоёрой хоорондо, тэнги мэтэ, тулга мэтээрнь, тогтожо байһандаа ой ухаандаа тулюурхан байһанаа тодорорулааб.

Угы даа! Дээрэ хэлэгдэһэн юумээ хуу буруушаагаад, би хүн гэшэб, хэнһээшые гутанагүйб, юуб гэхэдэ, ямаршые нүгэл үгыб. Би өөрөө өөрыгөө эдэ шүлэгүүд соо өөгдөн үргэхэ һанаатайб. Үргэхэ хүшүүргэ болохо юм гү? Шүлэгүүдн шүлэгүүд өөрын эрхэ байдалтай, өөрын харуулай, хамгаалгатай болохо ёһотой һэн. Болоо гү, али... Хүндэтэ минии хүн түрэлтэн - буряад хэлтэн, бүригүүдэн хэлэжэ, ханамжаяа һарбайгаарайгты.

Угы даа! Дээрэ хэлэгдэһэн юумээ хуу буруушаагаад, би хүн гэшэб, хэнһээшые гутанагүйб, юуб гэхэдэ, ямаршые нүгэл үгыб. Би өөрөө өөрыгөө эдэ шүлэгүүд соо өөгдөн үргэхэ һанаатайб. Үргэхэ хүшүүргэ болохо юм гү? Шүлэгүүдн шүлэгүүд өөрын эрхэ байдалтай, өөрын харуулай, хамгаалгатай болохо ёһотой һэн. Болоо гү, али... Хүндэтэ минии хүн түрэлтэн - буряад хэлтэн, бүригүүдэн хэлэжэ, ханамжаяа һарбайгаарайгты.

Солбон АНГАБАЕВ.

Революционно шүлэгэй марш ритмическэ сохилгоёо алдаад, «аритмия» болоод байхадаа, айхаар даа, «аа-хурай»

Шүлэгөө ехэ хүсэн социализм, капитализмдашые үгы.

Шүлһөө һайран хүн түрэлтэн шүлэг уншана найрлан... Тиихэдэ түрэлтэнши амины мэндээ

түби дэлхэйдэ түүрэнэ гэе. Тиихэдэ хүн түрэлтэн хэмээ төөрюулээ үгыгөө тодорхойлно гэе.

Шүлэгөө аймшагтай «амитан» гэжэ шолмосто гэшүүр дээрэ үгы гэшэ шомшоржо байгаад, хэлэтэн, амитан шууялдаа гэшэ, ажамидаралаа мүнүдэлэн...

Нэгэтэ һэрхэдэмни, нюдөө аришаад харахадамни, намайе тойроод набша намаа намарай нахчама баялиг «найргажа» байба наран дороо... Айл ашаамни Америкэ мэтэ альбан-хульбан алтан мэтэ. айха, эшэхэ юумээ һэтэ арилганан шэнги байбал ото... Ухаатай хүнэй утопи гэхэдээд, урмаа хухаран уруугаа харанаб.

Уриһан, дууданан оромни нихэдэ үнэн бээрээ мүнүдэлэн байба гү?

Хабараарнай сэгсгүүд ургаһаар зандаа,

Урлагын үлгэр

Оролсоогүймни болоо, - гэжэ
онсе гэмдэглэл обооргодожо
олоод,
олзо мэтэ тэрэнээ хахижа
отгоргой дорoo ондоохон
золтойб.
Ондоохон золоёо ойлгуулха
ханаатай
олондоо ойлгуулжо олзол ууха
аргаяа
оложо мүнөө олоод байхадаа,
оншотой байдалда орошондол
адлиб даа.
Тэндэмнай одоо нүгэл гэжэ
Тоохон богто торошондол бэшэ,
яахан хүнгэн ягаабари гэшэб,
байхан юумэн булта эдиндээ.
Одоол эндээ олбогоо дэлгэжэ
орлог, ороолонгуудай саана
хуухадаа,
яа ямба хоёрые илгэжа
ямар гоёор ойлгобо гэшэзбиб
даа.
Бэшэ юумэн намдатнай мүнөө
балайш хэрэгтэй бэшэл юрэдөө
Эшэхэ нюуртай, айха амитай
нимэл хадаа, гимнээ дуулааб.

Яжашье наань,
яжашье наань,
ябжал ябыш, - гэжэ
ямар нэгэ гуйлгын
амар заягаа алдан,
айлдан, аматан байхандаа,
ара, урдам абяан...
Ябжал ябахан хүндэ
яахадаа ингэжэ хандааб, - гэн
яа-угаа ябталан шэнжэлэн
ямарабши, - гэн асуун, шалган
ямар-хэмэрээ ябталуулааб.
Тээ тэндэ хүрэтэр, тээ тэндэ,
тээ мэндэ тэрээгүүршил үндэн
тараажа ябаа нэн Гэгээн
түби дэлхэйе абаралажа
айлдан...
Яжашье наань, ягаашье
наань,
ябжал ябыш, ябаганшые хадаа,
ямараар хүрээжэ ербэшэ? - гэжэ
ямарш аман асууха бэшэл.
Тэрэхэн туяан тэрмээлжэн
мэтээр
Тание тэрээ уруу дуудажал
байна.
Тээлбэлээн, тээлмэрдэнгүйгөөр
түни маягтайгаар тэрээ уруу
ошогты.
Юрын буряадай юрьежэ ябан
гэһэйн
Юунһээ боложо гуйнал гэшэб!
Юбэн эрдэнтэ Юртэмсын
ерэһэнэй
юрөөл хэшэгэй Ено буугаа
бэлэй.

Уяраа угжаад халанагүй,
Гасалан бү асарһай! - гэнэм.
Улихан шонын дуунашагүй
унжагай абяан шэнгил,
гэгэнэн...
энэшни зосоомни
монсогойролоод,
«Эдимхэй» шэнги торолдоод,
Эдишэхгүй, хороор охироод,
Эдгээшгүй адли.
Бээе голоноб: баринагүйб,
Булигданаб бузар бузагайһаа,
Булигдажал, айжал ябахаяа
«болие гэлсэхэмнай: бүтэнгүй.
Хүн гэшэ: постшые наа,
хүсэ шадалаар хоморхон; -
Хан! гэһэн юумэнһээ айхан,
хүн лэ хадаа тиигэнэл ха...
Алхалаад энэиние гаталха
гэхэдэмни
ала дөрөмни аймшагтай -
аюултай, абаргатай, алдартай,
алдаршыегүй, аһаһан,
абирһан,
ама хэлээ ангайһан,
Хаба шадалаараа хандайһан;
алаха эдихээр ханаарһаан
барихаа ханаһан, бабарһан,
бадарһан, баһаһан, бараһан,
крокодил бэшэ, холо ондоо

хүнэй түхэлтэй, хоёр хүлтэй,
хараал-шэрээлтэй хурса
шүдэтэй, -
ёро ёроороо ёһоржо байхандаа,
хорон хороороо хорложо
байхандаа,
казаха гэхэдээ шүдэниинь
мохоодоно,
харааха гэхэдээ хэлэниинь
модьхортоно,
хүсэжэ ядаад хусалдажал
байдаг
эдлэжэ абаха гэжэ оролдодог.

Заяанда зальбаржа,
зүгүүдтээ «зэргэлжэ»,
зол жаргалтаяа
золгохо аргаяа
зоболон соогуураа
зада бэдэржэ,
яда шад - энэ ябахадаяа,
ядаа гүб, али шадаяа гүб!
Алиниинь али хэбэрээр
альган дээрэм буугааб,
асууха ханаатайб, хэнһээ!
Ажабайдалһаа гү, али
арад зонһоо гү, али
арадаа үлээһэн
ажал хэрэгһээ гү, али
амияа гэжээһэн арга шадалһаа
гү,
...али гэхэ юумэн али олон
Харюу үгэхэ юумэн - дууһан,
ууһан, эдихэн, гээһэн,
хаяһан,
нюуһан юумэн нэгэш үгэхэн,
Харюугай юумэн хаанаш үгы,
үгы...

Нэгэтэ нэрихэдэмни,
намайе тойроод, набша намаа
соо
намарай баян саг ойромни
наадан ёхороороо налайлгэжа
байба.

Би бурхандаа мүргөөд,
бүхы дэлхэймнай нимэл байг
даа! - гэжэ
баярлажа байгаа бэлэйлби.
барбагар буряад болоо бэлэйб.
Нюдөө нээгээд,
Найман хизаараа нэгэ нэгээрнь
харахадамни,
Найгуур татажа байтараа,
Наймаан соо хүрмэддэһэндэ
нэгэ-нэгэ хашарһа мүнгэ
нюуса нөөсөөр тоологдожо
байба.
ай, баһа юуниинь болооб, -
гээд
айһан бэшэ, эшэхэндээ
арилаа нэм тэдэнһээ...
тингэжэ би тэдэнһээ
тэнгэриин сэлээндээ
тиишээ, тиишээ хараа нэм.

Харгы дээрэм баһа
хүндэддэһэн хаалта бии болоод,
хаажа, ээрэжэ эхилбэ.
Хаба шадалым шалгаха
ханаатайгаар,
«ябжал ябаха юумэн хосороо!

ямар нэгэ альбан шэнги
яб байса бариба.
- Хаана ошожо ябанабта, үбгөө!
Хаанаб танай харгы замытнай
компас, залууртнай хайшаа
хараһан юм,
харагданагүй - гэхэндээ,
хаа-хаанаһаа хаагалалдашаба.
Хара турлаагуудай
хаагалалдаһан...
газар дээрэ гэшүүлжэ ябаһан
аад,
бадар бадарлажа яаһан хүндэл,
бадашаһан ноёной байлганаһан
мэтэ,
богтологдошобоб бүхы бээрээ
«саашаа ябаха ёһотой
саарһантнай
шарлашанхай, юушые
ойлгогдоногүй
шэнээр бэшүүлхэ арга Танда
шэнээр тамирыше үгы,» - гэжэ,

сагаан халаадтай Сахюуса
Ауугарба.
«Хонохо болоно гүб, али
хөөргөө
хондойхо болоно гүб! -
гэхэдэмни,
хонохо газар - гостиница хомор
бшуу даа,
хээрэ хоножо болохот», - гэжэ
Хии халхин
хиисүүлшэбэ хажууһаамни.
Амар байдал алдагдаа,
амар голһоомш абтагдаа,
ямар-хэмэрш хадаа
ябжал теэд ябанаб даа.
Мууза гэдэг ородоор -
манай агуули ажалые
галай дүлэндээ сорьёходоод,
галбаа эзэлэн бододог.
Зүүдэн гэхэдэ бэшэ,
зүгнэл гэхэдэ бэшэ,
үүдэ үрхэгүй юртэмсэ,
үндэрэй үндэр орхимжо,
бэе баримта ехэтэй,
үе саһаа элжэтэй;
галһааш дуудыдама бэшэ,
гайһааш дальтирма бэшэ,
байгаали байдалаа үргэлжэ,
бардам болгожо байдаг;
хилэ хизаарнуудые

хэрэглэнгүй,
хэлэ - амануудта торолдонгүй,
бури бузарнуудые сэбэрлэхээр,
үри шэрые үрээдэхээр,
бүри хайхан харуулаар
бүридхэн залам байхадаа;
бүхы дэлхэй дээрэхи
буянтай ехэ буянтай,
байгуулга бардам байдалтай,
баряанда хээшэ баригдаагүй,
уяанда хээшэ уягдаагүй,
уйтые уужамдуудга,
хүйтые халуулуудга,
хүгшэрһые хүсэжүүлдэг,
хүмэрһые бодхоодог, -
хүн түрэлтэн энээндэ
хэн байдалһаа, - мүргэдэг;
дайсад энээһээ дарагдадаг,
дайнууд энээһээ сарагдадаг.
Мүнхэ бэшэ дэлхэй дээр
мүнхын нангин хүсэн энэл
өөрөө...

Шонотой газарта малаа
хахиһан,
шонтолын тоншолын
шомшорол дор
шоройгоо гэшхэжэ
шамарлангүй ябаһан,
суута зонуудай шоодбори
болэһон;
шоно нохойн шадалаа
туршалсаһан,
оно - боли зорюута буудан
онобшоогүй сагай шорондо
тудан;
олзо гэшые обоолон эзэлээгүй,
орлогой нэгэндэ онгойжо
ябаһан,
оодон хүнүүдэй тоондо ороһон: -
нимэл хүмнай гимнээ дуулажа,
зүйжэл заяагаа ябадаг гэшэ
гү!
Иимэл хүнһөө «идея» дуудажа,
эдеэн болгожо хэн шадхаб даа!

Хээри үхээрээ...
бээрэ, төөри...
нүнэхэ хүлдээ
нүнтэ нүнтээрнь
айһан бэһэн
алгалуулан алда...
«Хоһон торхо»
бөөһэн болоһон,
хорхой шэнгээр
хотиро-бэтирээ...
Зарлиг эндэш,
захира бэшэ,
ши өөрөө өөртээ
шанар шадалаа
шалгажал байнаш.
Айнаш, янаш,
Байнаш, гүйнэш.
Алиниинш булта
ами наһанш,
ажабайдалһани...

Базар БАРАДИН

ЕХЭ УДАГАН АБЖАА

(Арбан хоёр үзэгдэлтэ, гурбан үйлэтэ зүжэг)

(Эхилинш июлиин 30 - най, августын 13, 17-ной гугаарнуудта).

Золтой мэндэ бусажа,
Орилһон зоноо энэлгэжэ,
Бэрхэлдэһэн зоноо
байрлуулжа,
Зобоһон зоноо жаргуулжа
болтогойбди!
Бүгэдэ: Болтогой!
Бадан: (дугарьяа хүүлэжэ ууна).
Хамагаараа хариглажо,
Бүгэдөөрөө бусаха
болоһонойхине
Ундаахадаа үгээс хэлэхэ
Хүн байгаа наа хэлэгты,
Дугарьяахадаа дуугарха
Хүн байгаа наа дуугаратгы!
Харганын түрүү: Хэлэхэ
хэлэмни хадаа,
Үгүүлхэ үгэмни хадаа,
Олон бүгэдэһэн одоор
Зон бүгэдэһэн заяагаар
Харатан манай хамхараа,
Боротон манай булгараа,
Ябаһан хэрэгнай ялайгаа,
Зобоһон зоннай золоо олоо.
Бара ээ!
(дугарьяага ууна)
Бүгэдэ: Бара ээ!
Хуасай түрүү: (уяржа)
Аян замай аюулаһаа аршалжа,
Амиемнай аршалһан,
Бүхы хэрэгымнай бүтөөһэн,
Буряад манаа баярлуулһан
Удаган абжаагаа харахадаа,
Уярдаһам хүрэнэ.
Манайнгаа түлөө ябаһаар
Маряагаа алдаха болоош,
Зонийнгоо түлөө зобоһоор
Зоболго болохо болоош.
Аяншалһан ашыешни
Туһалһан туһыешни
ханахадаа,
Улаан зүрхэм уярна,
Хара зүрхэм хайлана.
(Дугарьяагаа хүүлэжэ уугааг,
гуулана)
Бадан, бадан, бада лэ,
Бадан Егоо минии гү.
Бүгэдэ: Эрэхэн Бадан
хоёрһоо бэшэниинь залгуулна)
Наян, Наян, Ная лэ,
Наян, Нава минии гү.
Заян, Заян, Зая лэ,
Заян, Нава минии гү.
Хүнэй юунэй хүрөөгүй,
Хүлэг юунэй туйлаагүй,
Хэтэ хольн газарта
Хүрээжэ, туйлажа ерээлди.
Зорихон хэрэгээ зохёжо,
Золтой мэндэ бусахамнай.
Бүгэдэһэн хэрэг бүтөөжэ
Буряад зондоол бусахамнай.
ханаһан хэрэгымнай
бүтээһэн
ханаа хайнтай абжаамнай
Бадан, Егоо минии гү.
Зорихон ехэ хэрэгымнай
Зорихондомнай хүргэһэн
Зориг хайтай абжаамнай.
Морин хүлэгөө унажа
Мандаха парани хаража
Москва хотоһоо
мордохомнай.
Заян, Нава минии гү.
Адуун хүлэгөө унажа

Аяр холо шотагаа
Амиды мэндэ бусая.
Заян, Нава минии гү.
Эрэхэн: (ехэ үйдхартайгаар
гунглажа гуулана)
Аян замай аюула
Аятай хайхан шотагаа
Амиды яжа хүрэхэмнай ааб,
Бусаха зам бэрхэдэ
Буряад хайхан шотагаа
Бүрин яжа бусахамнай ааб.
Бадан: (Эрэхэн уруу хелойжо
харааг)
Хаан эзэнэй халуун зарлиг
хүлэгээд,
Хамаг зоноо баярлуулха гэжэ
Нюур хайхан шарайнууд
Нютаг тээшээ хандуулхын
Үлзы хайхан үдэртөө
Үлзыгүйгөөр үгэлжэ
Олон нүхэд маанадаа
Үйдхарлуулһан юушэн бэ.
Эдитэй шэжэтэй хадаа,
Энэ байһан маанадаа
Эхэ хайхан шотагтамнай
Элүүр энхээр хүргэхээс
мэдыш.
Энэ дайдаа асарһан
Энэ хүрэтэр үршөөһэн хадаа
Бусаха замдамнай
Буруулаха гэжэ яахашни нэм,
Хариха замдамнай
Хаяха гэжэ хээшэһни нэм.
Хуасай түрүү: (амаа ехээр
халаһан, ууртайгаар)
Аха заха ахын үгэ
Адуутай боложо байна.
Архи ууһанай гү,
Атаарханаһай болобо гү?
Удаган ехэ абжаамнай
Олоной түлөө уухалжа байна,
Бусаха манһаа буруулаха
ханаагүй,
Хариха манһаа харихаа
ханаагүй!
Бүгэдэ: (Бадан, Эрэхэн
хоёрһоо бэшэниинь)
Мууе ханаагүй-ээ
Мордохо сагнай хүрөө ээ!
Хуасайн түрүү: Нютаг тээшээ
Нюураа харабади!
Бара ээ!
Бүгэдэ: (Бадан, Эрэхэн
хоёрһоо бэшэниинь).
Бара-ээ! Бара-ээ! Бара-ээ даа!
(Эрэхэнэй хоёр тээһэн,
хоёр гарһаань хүндэтэйгөөр
хүтэлжэ мордохоо гаранаг)
ХҮШЭГЭ
3-ДАХИ ҮЗЭГДЭЛ
Эрэхэнэй бээс үгэлгэн
Мүнөөнэй Енисей можын
газарт. Уһанай хүрэхэн,
намарай хүйтэн саг. Ой соо
аяншан обооролдожо хууна.
Бүгэдэ туража үхэхын туйда
хүрэхэн, ханхигар
туранхайнууд. Дүгэл
хубсаһаниинь бүри ната
болоһон. Түгээс зэбсэгтэнгүүд.
Замай холо бэрхэдэ Эрэхэн
туйлангүй нодос үбдэжэ хохор
болоһон байна. Аяншанай зарим
нэгэн ута аянда тээжэ ядажа
үбдэжэ үхэжэ, дутуу болоһон
байна.
(Түгэхэлын хожом
гараха).

Залуу наһан - залитай үел:

ЭЖЫМНИ, МҮНХЭ МАРАМНИ

(зураглал)

«Уүрэй Солбон» поздравляет всех, кому посчастливилось этим летом стать студентом. Желаем вам удачи на этом новом поприще! Хотим рассказать новоиспеченным студентам об их законных правах и обязанностях.

Студент имеет право на:
- отсрочку от призыва в армию до момента окончания вуза (если он учится очно);
- обжаловать приказы и распоряжения администрации вуза в порядке, установленном законодательством РФ, а также участвовать в обсуждении и решении важнейших вопросов деятельности вузов, в том числе через общественные организации и органы управления вузом;
- каждый студент, нуждающийся в жилищной помощи, должен быть обеспечен местом в общежитии, отвечающим

посещать государственные музеи;
- для студентов дневной и вечерней форм обучения не менее, чем два раза в год, устанавливаются каникулы общей продолжительностью не менее, чем семь недель;
- студент имеет право выбирать факультативные курсы, предлагаемые соответствующими кафедрами и факультетами, участвовать в формировании содержания своего

Минобразования. При переходе из одного вуза в другой сохраняются все права как за обучающимся впервые на данной ступени высшего образования. Студент имеет право переходить с платного обучения на бесплатное в порядке, предусмотренном вузом;
- студенты имеют право на бесплатный проезд на железнодорожном транспорте раз в год туда и обратно внутри Российской Федерации;
- студенты имеют право

«Эхэ» гэрэн үгэ соо хэды эхэ хүсэн бииб! Эжы гээшэмнай хүрһэтэ алтан дэлхэй дээрэ эгээл хүндэтэй, налгин хүн гээшэ. Эжы, эжымни, мүнхэ нарамни, эгээл сэрбэр эжыхэмни. Эжын зүрхэ сэдхэл дулаан, зөөлэн. Түрэнэн үхибүүдээ энхэрэн найжалаад, саашадаа өөрын гэр бүлэтэй болоходонь, али холо ошоожо, дээдэ болон дунда хургуулинуудта хурахадань, ходел ханаагаа зобожо байдаг эжынэрнай, таңдаа доро дохий. Ажабайдалай орёо хүшэр болоходо, «үримни сэхэ харгыгаар, адуугүйгөөр ябаарай» гэжэ хэлэдэг захяань хэзэшье мартагдахагүй. Эжы хүн үри хүүгэдэйнгээ «гарынь ганзагада, хүлынь дүрөөдэ» хүргөөд, аша гушаараа хаража хуухадаа, «ёһотойл жаргал» үзэдэг.
«Эхэмнай эгээл хүндэтэй хүн, Энхэрэн тандаа дохнобди. Эдлин ороноо танай нэрээр Эхэ гэжэ нэрлэнэбди», - гэжэ эжыгээ сэгнэжэ ябаһан тухайгаа Дамба Зодбич Жалсарасвай бэшэрэннинь тон зүб.
Хэдышье гоё юумэ, эхэ баялиг үзөөшье бол, эхын зөөлэн энхэрэлые юугээршье нэлгэхэгүйш. Амгатай эдэ болон зөөлэн унгарш бэдажэ үгэдэг алтан эжынгээ ашынь

яагаад харюулха болонобидаг! Эжы тухай дуунашагүйгөөр бэшэхэ дурамни хүрэнэ. Өөрынгөө эжы Надежда Будасвнае эгээл зохидхон, эгээл уран, бэрхэ гэжэ ханадагбы. Залуу наһанһаа номой санды библиотекээр мүнхэ болотороо ажаллана. Эжымни ажалһаа ерэмсээрээ, газар зосоохиеэ нааша татадаг, гэр бүлынгөө байдал зохид, харуу сэлмэг болгох гэжэ оролддог юм. Найнаар, үнэн зүбөөр хүдэлһэнэйнгөө түлөө хэдэе шагнада хүртэлхэн, шотаг соогоо хүндэтэй хүн. Бидэниие, зургаан үхибүүдые түрэжэ, найнаар хүмүүжүүлнэ, бултыемнай хургуулдаа хургана. Эжынгээ хэлһэн үгэдэ нэгэшые арасагүй, үгынь дуулажа, «эрхые хураһаар, бэрхые хурагы» гэжэ эжынгээ хэлэдэг үгэнүүдынь эльгэ зүрхэндөө хадуужа ябадагбди.
«Эхэ гээшэмнай сэгсэг мэтэ, даа, даа, даа»
Эхэ гээшэмнай булаг мэтэ, даа, даа, даа»
гэжэ үнэн зүбөөр дуун соо хэлэгдэдэг. Эжы тухай дуу шагнахадаа, уярхаш, баярлахаш. Эжынгээ нэрые хухалангүй, ходоодо налгинаар ханажа ябаялдаа!
Светлана БУДАЕВА

ДАЁШЬ ПРАВА СТУДЕНТАМ!

санитарным нормам и правилам (при условии, что у вуза есть собственный жилищный фонд). Размеры платы за проживание в общежитии для студентов-"бесплатников" не могут превышать 5 процентов стипендии. Запрещено использовать не по назначению жилую площадь общежития (сдача в аренду и т.д.), если есть студенты, нуждающиеся в жилплощади. С каждым студентом, проживающим в общежитии, заключается договор, типовая форма которого утверждается Минобразования;
- расписание занятий должно предусмотреть перерыв достаточной продолжительности для питания;
- студенту выдается доплата на питание из расчета на каждого человека не менее 2% минимальной зарплаты за один рабочий день;
- студент имеет право бесплатно пользоваться в государственных вузах библиотекami, информационными фондами, услугами учебных, научных, лечебных и др. подразделений в порядке, установленном уставом данного вуза. Кроме того, студент может бесплатно пользоваться государственными библиотеками и бесплатно

образования при условии соблюдения требований государственных стандартов. Это право может быть ограничено для студентов-договорников;
- студент имеет право получать образование по военной специальности в порядке, установленном законодательством РФ;
- восстановление в вузе в течение пяти лет после отчисления из него по собственному желанию или по уважительной причине. При этом сохраняется та же основа обучения (бесплатная/платная), на которой он учился до отчисления. Порядок восстановления в вузе студента, отчисленного по неуважительной причине, определяется уставом вуза;
- студент имеет право получать от администрации вуза информацию о положении в сфере занятости населения РФ;
- студентам гарантируется свобода перехода в другой вуз в порядке, установленном

получать стипендию из расчета два минимальных размера оплаты труда в месяц. Система распределения стипендиального фонда определяется вузом. Во время практики студент имеет право на суточные в размере 50% от нормы суточных, установленных для работников за каждый день, включая время в пути к месту практики. Проезд туда и обратно оплачивается полностью;
- студент имеет право приобретать путевки в санатории-профилактории. При этом до 10% путевок - бесплатно, остальные с доплатой до 10% стоимости.
А что запрещается?
Запрещается принудительное привлечение студентов к общественно-политическим организациям, движениям и партиям, а также принудительное привлечение их к участию в агитационных кампаниях и политических акциях. Запрещается привлечение студентов без их согласия к труду, не предусмотренному образовательной программой.
«Комсомольская правда».

Би, Валя Бильдакова, Түнхэнэй аймагай Далахай тосхондо ажаһуудагби. Би долоодохи класста хуранаб. Хоёрдохиин байхадаа абуулаһан зурагаа эльгээббэ.
Хүндэтэ редакци, би эжытээс хамта «Буряад үнэн» газеттээ эхэ һонирхон уншадагби.
«Эдиршүүл, гуурһаяа туршагты» гэжэ урлалхадатнай, шүлэг бэшэжэ туршаха гэжэ шийдээб.
Энэ жэл минии түрүүшын багша, Светлана Ивановна Убушсева, табин наһатай болоо һэн Тини багшадаа зориулан, нимэ шүлэг зохиёһон байһаб:
Аляархажэ ябаһан наһамни Арбан хоёртой болохонь лэ, Анхан хурганан багшамни Алтан ойгоо угтахань лэ. Табин наһаарнь амаршалажа, Түрүүшын дуратай багшадаа Ута наһа хүсэнэб, Удаан жаргал юроонэб. Он жэлнүүд түргэн үнгэрхэл, Ородо болохон магадгүй. Ород хэлэндэ хурганан багшаараа Омгорхон ябахаб ходоодо. Удаадахи шүлэгтөө түрэл шотагтаа зориулжа бэшээб:
ДАЛАХАЙМНИ
Дошхон урадхалтай Эрхүүгэй Долгининь эбхээрээд найхан даа.

Дуулим Далахай шотагчи Дурьем татаад байна даа. Эбхэржэ урдаһан Эрхүүгэй Энгидээрнь түнбхинэйһэн Эдлин найхан Далахаймни Эльгэндэм дулаанаар ханадаа. Харьялажа урдаһан Эрхүүгэй Хажуудань түбхинэйһэн тоонтонца халуунаар Хүрихэн зүрхэндэм халуунаар Ходоол найханаар ханадаа.

Худалдаа наймаанай дэлгэрээшье һаа, Хэдэн үдэр дэлгүүрээр ябаад Хүлдөө таараха гутал, тархышье, Хоёр нюдэндөө харабагүйб. А. ПЕРГЕНОВЭЙ ШҮЛЭГ.

зурхэ сэдхэлэй мурнууд,
зубшэхэ ёһотой зүйлнүүд

Сергей Ананин:

«НҮХЭДЭЙНГӨӨ ПОРТРЕДУУДЫЕ ЗУРАХА ДУРАТАЙБ»

«Аттракцион КВ» гэхэн олондо мэдээжэ болоһон поп-группа тухай залуу үетэй дуулаһан байха. Үшөө 15 жэлэй урда эдэнэр горсад соо хатар наадануудта, ородоор хэлбэл «дискотекашүүдтэ» «амиды хүгжэм» соностуулжа, тэрэ үеын залуунуулые баясуулдаг байгаа нэн. Тэдэнэр мүнөөшье болотороо элдэб ресторани, бар болон казино соогуур 70-80-яад онуудай болон мүнөө үеын олондо мэдээжэ болоһон дуунуудые, дуулаһаар.

хэлтэ?

- Би найматай байгаа.
- **Һүүлшын үедэ залуунуунай архи уудаг, хара тамхи татадаг болошоо...**

- Үнэхөөрөө, манай эндэхи байдал архяар «дэбтэши-һэндэл» болонхой. Һүүлэй үедэ залуунуулые харахадаш, архи уусархинхай, үйлсөөр хамаагүй ябажа байдаг. Тэд сагай байдалтиимэ болошоо гэшиг гү даа? Дан ехээр архяар дацуурха хэрэггүй, хэмжээн соогоо байха юм ааб даа.

- **Аялга хүгжэмһөө гадна, үшөө юугээр һонирхдогбта?**
- **Басагадаар!** (эиегэ) Сүлөө сэтгээ нүхэдэйгөө портредүүдые зурадагби. Гадна

нүхэдтэеэ хамта байгаалида амарха баһа дуратайб.

- **Манай уншагшадта юу хүсэхэ байнат?**

- Нэн түрүүн өөрынгөө нүхэдтэ: **Наян Сагаевта, «Тивикомой» директор Александр Леваиовто, «PEPSI» гэхэн компанишидта, «Жираф» гэхэн реклама агентствэдэ, Юрий Шашида, Женя Фоминдо, Саиа Нэйдэ, Татьяна Штыревада, Виктор Малдаевта, мүн бусадта баярай үгэ хүргэхэ байнат.** «Буряад үнэнэй» уншагшадта элүүр энхье, зол жаргалые ба мүнгэ салингаа сагтаа абахыень хүснэб!

Светлана ЖИГЖИТОВА
хөөрлэдэб.

ТҮМЭР ХАДААҺА ЗҮҮН БОЛГОХО

Эрдэм номдо эрмэлзэдэггүй хүбүүн гудамжаар зайжа ябатараа, нэгэ айлай хашаагай забһараар шагаажа хараба. Тэндэнь буурал толгойтой хүшэн хадааһа шулуунда үржэ хууба.

- Абгай! Та юундэ энэ хадааһа шулуунда үржэ байнабта? - гэжэ хүбүүн гайхан асууба.

- Би энэниие зүүн болоторнь үрөөд, юумэ оёхоёо һананаб - гэбэ хүгшөө.

- Иимэ бүдүүн хадааһые хайшан гэжэ зүүн болгохо юмта? - гэжэ хүбүүн эиеэн алдаад һураба.

- Би мүнөөдэр хадааһаа үрэхэб, үглөөдэр үрэхэб. Үглөөдэрэй саана нүгөөдэр бии юм. Хадааһамни үдэрэй үнгэрхэ бүри һаринхан боложо, зүүн болонгүй яахаб? Энэ үшарые шамдал ади номоо үзэхэ дураргүй хүбүүн юу мэдэхэб даа.

Ном үзэхэ дураргүй хүбүүн энэ үгые дуулаһанһаа хойшо ном эрдэмдэ эрмэлзэжэ, хэшигэлээ хаяхаа болоо нэн.

ХОЖОМ ТҮРЭНЭНДӨӨ ГОМДОНОБ

Урда сагта һаһатай хүн нүхэрһөө гээгдээд, сэрбэрхэн шарайтай залуу эхэнэрээр нүхэр хэбэ.

Залуу эхэнэрэй саг үргэлжэ гансаараа гуниглажа һуухыень эзэниинь хараад:

- Ши намайе хүгшэрхэн гэжэ гуниглаа гүш? - гэжэ асууба.

Залуу эхэнэр:

- Угы.
Эзэн:
- Тиигэбэл ши намайе тушаал, зэргэ багатай гэжэ голоо гүш?

Залуу эхэнэр:

- Угы.

Эзэн:

- Юундэ гуниглабаш тездэ?
- Би таниие үндэр һаһатай гэжэ голоогүйб. Зэргэ, тушаал багатай гэжэ һананагүйб, зүгөөр өөрыгөө даншые хожом түрөөд, танай бага эдир һаһые үзөөгүйдөө гуниглажа һуунаб даа, - гэжэ залуу эхэнэр харюусаа нэн.

ДЭН АБААД ЕРЭ

Нэгэ айл айлшаниие урижа, халуун эдегээр хүндэлбэ. Тездэ эдэе хоолой бага байһанһаань, айлшанай хоёр халбагадахадань, тэрэнь дууһашаба.

Айлшан хэлэбэ:
- Дэн абаад ерэ! Дэн абаад ерэ!

Гэрэй эзэн гайхаад һураба:
- Гэгээн сагаан үдэр дэнгээр яаха гэе хүмши?

Айлшан тэрээндэнь иигэжэ харюусаа нэн:

- Шэрээ дээрэхи эдэе хоол намда үзэгдэхэ, харагдахагүй байна.

МОРИЁО ТУУҺАН ХҮН

Нэгэ хүн хүршингөө хэрэгээ бүтээхэ болоходонь, мориео үгөө нэн ха. Тездэ тэрэнь мориео тугаад, өөрөө ябагаар ябажа яаба. Энэниие нэгэ хүн хараад, тэрээнһээ асууба:

- Иимэ яруу хэрэгэй гараад байхада, мориео унапгүй, юундэ ябагаар ябаһабта?

Үнөөхи хүмнай харюусаба:

- Зургаан хүлөөр ябабал, дүрбэн хүлөөр хурдан байха бэшэ гү?

Дулма ДАРИЖАПОВА,
педагогикын эрдэмэй кандидат.

«САМОЕ УТРЕННЕЕ ИЗ ЧУВСТВ...»

Нет в мире ничего драгоценнее уз, соединяющих человека с человеком.

Любовь - самое, наверно, загадочное и самое двойственное из человеческих чувств. Непонятно, почему вдруг начинаешь ощущать острую тягу к другому человеку. Почему именно этого человека ты хочешь видеть, должен видеть, не можешь не видеть?

Почему любовь выпитывает в себя все другие чувства? Когда человеку очень хочется есть, чувство голода оттесняет все другие его ощущения, другие чувства отходят на второй план. Любовь тоже голод по человеку, может быть, самый острый голод души и тела, и чем он сильнее, тем больше места в душе занимает любимый человек.

«Любовь - самое утреннее из чувств» - так говорил о ней французский писатель Фонтенель. И это во многом верно: любовь - это как бы праздник всех чувств, сильнейшая тяга к слиянию, к тому, чтобы всем существом

быть как можно ближе к любимому человеку.

Но любовь - это и будни чувств, и у нее есть не только утренняя свежесть, но и вечерняя усталость. Как у огня есть способность греть и жечь, так и у любви есть и свой жар, и свои «ожоги».

Впрочем, любовь - не только влечение к другому человеку, и кроме чувств наслаждений в ней есть и чувства непонимания. Недаром же говорят, что «любить - значить понимать, быть любимым - быть понятым».

Глаза любви видят в любимом человеке такие его глубины, о которых ипогда не знает и сам он. Потому наверно, любовь - это одновременно чувство-обман, чувство-прогноз, чувство, которое видит человека в его возможностях, видит его таким, каким он мог бы стать.

Любовь (и влюбленность, симпатия, влечение) - все эти чувства самоугасающие, и если не помогать им, они неминуемо будут гаснуть.

Отчего умирает любовь? В книгах, особенно в сказках,

всегда говорится о возвышенных чувствах, о любви до гроба, да еще какой - огонь, пламя, землетрясение души! А в жизни кажется будто огонек от спички - погорит и погаснет. В одной книге я прочитала: «Жизнь без любви - мертвая жизнь, люди без любви - живые трупы». Сейчас многие замужние женщины говорят, что у них быстро проходит любовь и они живут «мертвой» жизнью. Первую скрипку в нашей личной жизни играют душевные отношения, любящие переживают друг от друга черты характеров, свойства души, обмениваются частицами своего «я», принимают привычки, манеры, мысли друг друга.

Порой возникает вопрос: «А можно ли жить без любви?» Некоторые отвечают: «Можно и даже жить проще, если люди относятся друг к другу с душой, с добрым вниманием». Говорят: «Любовь в семье обязательна». О семейной жизни говорят, что если есть любовь, то это прекрасно, а если любви нет - ничего и не получится. Мне кажется, и то

и другое едва ли верно. Потому что любовь - как бы талант чувств, и, к сожалению, она доступна далеко не каждому. Люди женятся кто по любви, кто по рассудку, по расчету...

Для некоторых, мне кажется, главная основа брака - не любовь, а просто хорошие отношения.

Когда пыл любви проходит, мужчины вспоминают слова древнего драматурга Аристофана, который говорил о женщинах: «Обойтись без них так же трудно, как жить с ними». То же самое, наверно, могут сказать и женщины.

Женщина по своей природе должна быть главной хранительницей семейного очага. Как говорили в Древней Индии: «Женщина сияет - весь дом сияет, женщина мрачна - весь дом погружен во мрак». Также, в Древней Индии говорили о мужчинах, что: «Нет родственника, равного мужу; нет друга, равного мужу; нет защитника, равного мужу; нет убежища, равного мужу». С таким мужем женщина, наверно, только и остается сиять от счастья.

У любви есть как бы два русла, два измерения: внутреннее - любовь-чувство и внешнее - любовь-отношение. Пожалуй, личная жизнь стала сейчас такой сложной, какой она еще никогда в истории не была. Но все зависит от нас - от любви, взаимного уважения, серьезности, стремления понять друг друга, такта, чуткости, взаимной помощи. Жаль, что нам всего этого порой не хватает...

Светлана ЖИГЖИТОВА.

КАК ПРИЗНАТЬСЯ В ЛЮБВИ

Мы люди, и нам нужно ощущать, что нас любят. Мало сказать: «Я люблю тебя» - и на этом остановиться. Надо, чтобы это звучало постоянно. Знаки любви не должны ограничиваться одним или двумя днями в году. «Конфеты теряют свежесть, а цветы вянут, - говорит психолог Лео Бускалья, автор книги «Рожденные для любви». Но слова и дела, говорящие: «ты сделал мою жизнь богаче», живут вечно».

Слова любви, конечно, важны. Но иногда объятия могут значить больше, чем слова. Ничто лучше не покажет ваших чувств к человеку, чем если вы обхватите его обеими руками и крепко сожмете в объятиях. Но и просто обнять человека за талию или потрепать по плечу, можно сказать: «Я тебя люблю». В любви очень важна роль слов. Их произносят громко или приглушенно, шепотом или сквозь зубы в различных любовных ситуациях: при первом знакомстве, ухаживании, флирте, в минуты нарастающего сексуального напряжения.

МҮЛЭГЧ

С 13 по 15 июля наш район посетила делегация Народного правительства эвенкийского автономного Хошуна Хулунбуирского аймака АРВМ (Автономная республика Внутренней Монголии), в которую входили Хэй Ху - заместитель

Россоштинской библиотеки, здание сельского Дома культуры и работа коллектива ясли-сада с малышами. Всех, кто встречался с делегацией, интересовала современная жизнь населения Внутренней Монголии и, в частности, жителей эвенкийского автономного Хошуна. И вот что гости рассказали:

«Эвенкийский автономный Хошун был образован 1 августа 1958 года. Он один из трёх автономных

хорошие. Охотопромыслом занимаются в основном в отрогах Большого Хингана. Мы активно сотрудничаем с такими странами, как Канада, США, Япония и другими. И сейчас главная задача - укрепление дружбы и сотрудничества, заключение различных соглашений, контрактов на всех уровнях. Образно говоря, «ворота открыты для дружественных отношений со всеми».

До 80-х годов в нашем Хошуне были и олени, а теперь, к сожалению, их нет.

А Р Е Ж Д Е В С Е Т О

О Б Ы Т Ы Е Ж И Ц Е...

начальника Хошуна, постоянный член Парткома Хошуна и Цырендэши - генеральный директор Внешне-экономической компании по сельскому хозяйству эвенкийского района. В поездке их сопровождали Алексеева Валентина Михайловна - специалист отдела Правительства Республики Бурятия и Бадаева Мария Бодоуловна - Президент р е с п у б л и к и н с к о й Ассоциации малочисленных народов Севера Бурятии.

Накануне приезда в наш Баунтовский эвенкийский район, делегация побывала в Иркутской области, в г. Улаан-Удэ, ознакомилась с достопримечательностью Бурятии - озером Байкал. Целью посещения Баунта было прежде всего знакомство с жизнью и бытом аборигенов таежного края - эвенков, их культурой, обычаями и традициями. Гости посетили музей народов Севера, центр эвенкийской культуры Багдаринской средней школы-интернат, а также побывали на Белой горе, в этническом лагере Багдаринской школы-интернат (впервые открывшемся нынче в местности Мугдэрин на базе экологической тропы Самбули).

Радушно встречали дорогих гостей с Внутренней Монголии жители эвенкийского села Россошино, где проживает наибольшая часть коренных жителей Баунта. В поездке по району гостей сопровождали Чунавлев Владимир Владимирович, зам. главы администрации района по специальным вопросам и работе с народами Севера, Миронова Дарья Петровна - председатель правления районной Ассоциации народов Севера и другие. В Усойской сельской администрации делегация ознакомилась с постановкой процесса в Россошинской средней школе, с филиалом центра эвенкийской культуры и школьным музеем. Особенно порадовала гостей работа с читателями и содержание книжного фонда

Хошунов малых национальностей, проживающих в Китайской Народной Республике. Это место, где проживает народность эвенков, находится в западном районе Большого Хингана или в юго-восточном районе Хулунбуирской степи. Общая площадь территории составляет 19,1 тыс. кв. км., а численность всего населения этого Хошуна - 140 тыс. человек. Главная народность - эвенки, численность 9 тыс. чел. Здесь в дружбе и согласии проживают и ханцы, и монголы, и дауры и другие народности.

Автономный Хошун является одной из важнейших баз животноводства страны и имеет в перспективе все условия для дальнейшего развития животноводческой отрасли. У Хошуна достаточно обширная территория, прекрасный пейзаж, богатые ресурсы растительного и животного мира. А летом это очень хорошее место для туризма и отдыха.

За прошедшие 40 лет, благодаря национальной политике партии, произошли крупные перемены в различных областях. С каждым годом повышается уровень жизни народов, в автономном Хошуне наблюдается неплохая ситуация: политическая стабильность, сплоченность народов, экономическое развитие, продвижение общества.

Как отметил в своем выступлении глава делегации Хэй Ху, будучи в Россошино, в Хошуне в основном з а н и м а ю т с я сельскохозяйственным производством и животноводством. В КНР всего 29 тысяч эвенков. В автономных Хошунах эвенки занимаются охотопромыслом. В эвенкийском Хошуне имеются также 2 шахты по золотодобыче, один леспромхоз и одна ТЭЦ. В целом же Внутренняя Монголия как субъект КНР находится на самообеспечении. Имеет сотрудничество с 10 странами мира, территория покрытана 42 процента лесами, 58% составляют степи. Так что условия для развития животноводства очень

В других районах Внутренней Монголии, например, в Ороченском, олени еще сохранились. В нашей эвенкийской школе есть свой музей, но экспонатов мало, два раза в неделю в ней ведется эвенкийский язык и два раза в неделю ведется передача на этом языке по телевидению. Представители из эвенкийской народности всегда имеются в составе управления. Например, в эвенкийском аймаке первое лицо - эвенк, второе - монгол. Если в Даурском районе в составе управления 7 человек, то глава из них - эвенк, у которого шесть заместителей (3 эвенка и 3 монгола). Дети эвенков обучаются в высших учебных заведениях г. Пекина, государственного языка - монгольский, а вероисповедание - шаманизм.

Гости были удивлены обширностью территории района, красотой таежной природы, а главное - богатством и щедростью человеческой души людей земли эвенкийской. Они восторженно отзывались о музее народов Севера, геологическом музее, этническом лагере детворы школы-интерната и центре эвенкийской культуры. Но они подчёркнули, что трогать священную Белую гору в дальнейшем нельзя, и что с экологией природы у них дело обстоит значительно лучше.

В заключение, глава делегации Хэй Ху вручил именное личное приглашение главе администрации района Бавлову Владимиру Николаевичу посетить Эвенкийский автономный Хошун в день 40-летнего юбилея - 1 августа 1998 года. Также приглашение посетить Эвенкийский Хошун в дни юбилейных торжеств получили еще 4 представителя Баунтовского эвенкийского района Республики Бурятия. На прощание гости сказали: «Приезжайте к нам и вы воочию увидите, как мы работаем, живем. Надеемся, что в будущем два наших эвенкийских района будут плодотворно сотрудничать, а для этого прежде всего нужно общение. До скорой встречи!

Николай СЫРЕНОВ

«Сагаан үбгэн-98» гэлэн конкурсдо

БЭГШГТЭЙ ЭРДЭМТЭЙ, БАГША

Россиин эрдэмэй академиин гэшүүн-корреспондент, Россиин болон Буряад Р е с п у б л и к ы н эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша, хэлэ бэшгэй эрдэмэй доктор, Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй университетэй багша Сергей Шагжиевич Чагдуров 1998 ондо 70 наһаяа тэмдэглээ. С. Чагдуров Зэдэн аймагай Хужир шотагта 1928 оной январин 17-до түрэлэн намтартай.

зорюулагданхай. Тэрэнэй гол хүдэлмэринүүдэнь нэрлэбэл, «Баян гоё үгэнүүд» (Улаан-Удэ, 1959 он), «Улаан-Удэ үгэнүүд» (Прага, 1959 он), «Гэсэриадын үг г а р б а л а» (Новосибирск, 1980 он), «Гэсэриадыг шүлэгөөр зохёолго» (Улаан-Удэ, 1984 он), «Гэсэрэй поэтика» (Иркутск, 1993 он), Чагдуровай ажал ябуулгада «Гэсэр» эпос ехэ һуури эзлэнэ. Сергей Шагжиевич энэ материал суглуулахадаа, элдэб арадай аман үгэ, домог, үльгэр, түүхын болов этнографическа хүшөөнүүдэй танилсаһан, Сибирь, Дунда Ази, Индостан, Узбекистан ябажа, арадай домог суглуулан байна.

Нүхэр Чагдуров 1950 ондо Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ институтай хэлэ бэшгэй факультет дүүргэжэ, ехэ эрдэмтэн болохо замайнгаа эхи табиһан юм. 1956 ондо Н. Крупскаягай нэрэмжэтэ Москвагай багшанарай институтай дэргэдэ аспирантура дүүргэ, 1958 ондо профессор Т.А. Бертагаевай ударидалга дор « Ород хэлэнэй баянг Леонид Леоновой «Русский лес» гэлэн роман соо» гэлэн темээр кандидатдай диссертаци бэшээ. 1987 ондо «Поэтика бурятской Гэсэриады» темээр докторой диссертаци бэшэжэ дүүргээ, Ташкент городто, амжалтатай хамгаалһан юм.

«Гэсэр» гэлэн героическа эпос Чагдуровай шэжэлгын хүдэлмэридэ шухала һуури эзлэжэ, энэ темэдэ гансашы манай Гэсэрые бэшэ, харин Дунда Азини, Индини, Монголой Түбэдэй Гэсэртэй танилсажа, холбожо, саашань хүмүүжөөгөө 1997 ондо Сергей Шагжиевич энэ ажалайнгаа түлөө манай республикын гүрэнэй шанда хүртөө һэн. Абай Гэсэрэй 1000 жэлэй ондо манай шислэлхотэ Улаан-Удэдэ ямар гоё хайхан найр наадан харуулагдаа гэшэб!

Сергей Шагжиевич Чагдуров багшанарай дээдэ һургуулида 40-өөд жэлдэ харюусагатай олон тушаалда ажаллаа. Ород хэлэнэй кафедрые даагшаар, түүхын-хэлэ бэшгэй факультетэй деканар, мүн бусадшы тушаалда хүдэлөө. Энэ институтай «Байгалай долгиунууд» гэлэн хатар дууһан ансамбль ударидаа.

С. Чагдуров - бэрхэ оршуулагша. Буряад хэлэнһээ Ц.Доной зохёолнууд болохо «Брытан санха», «Хиртэнэн һара», «Убэн Жэбжээнэй» гэлэн бүтэ элүүд ордэ хэлэн дээрэ оршуулагдаа. һүүжэ жэлүүдтэ тэрэнэй бэшэһэн хүдэлмэринүүд: «Гэсэрэй уг гарбал» (1992 он), «По стопам Доржи Банзарова» (1992 он), «Эргүнэ-хүн-прародина монголо-язычных родов и племен» (7-ой Международной конгресс монголоведов, Улан-Уатор, 1997 г.).

С.Ш. Чагдуров бүхы юумэ шадаха, шүлэгшы зохохо хүн, мүн бэрхэ спортсмен гээбэл, алдуу болохогүй. Волейбол, футбол, столотеннис тэрэ наадаха дуратай. Мүнөөшы наһатайшуулай дунда теннис наадахадаа, шангай һууринуудые эзэлдэг. Аяар 70 наһа гаража байгаад, теннисээр спортын мастерта кандидатай норматив дүүргэжэ, дэлхэйн чемпионатта (Англи), Европын чемпионатта (Швейцари) ветерануудай нааанда уригдаа. Эдэ мурьсөөнүүдтэ һайн ябахынь хүсээ!

Эрдэмтэдэй дундаһаа Буряадай гүрэнэй университеттэ профессор Чагдуров ехэ хүндэтэй. Мүнөө эхин классуудай факультеттэ ажалахадаа, Буряад Республикын мүн национальна хоёр округтой эркин багшанарыс һургажа, хүмүүжүүлжэ гаргана. Нүхэр Чагдуровай ударидалга дор залуу багшанар кандидатдай диссертаци бэшээ... Мэдээжэ эрдэмтэ, багшые хаанашы харахат: спортивные нааанда, театрта, музейдэ, выставкэдэ, творческа уулзалгануудта, шэнэ жэлэй сагаалһан нааанда, концертдэшыс... Бидэниие үгөөрөө доромлоһонгүй, харин урмантуулжа мандаг хайхан абары зантай һэн. «Шпаргалка бү харгытэ мэдэхэ юумсээ оорыһгөө үгөөр хэлэгты, би институтай программа мэдэхэб» - гэдэг бэлэй.

Иймэ хүнгэн, солбон, урагшаа һанаатай, эсэхэ сусахые мэдэхгүй хүн лэ даа, Сергей Шагжиевич. Нэгэтэ тэрэнтэй уулзаһан нимэ ушар огто мартадаггүйб. Тэрэ жара гаража ябаа һэн ха. Бидэнтэй гэнтэ харан гэхэдэмнай, хоёр гар дээрэ «стойка» хээд, олохон метр ябажархиһан юм. Энэниие хаража байһан 30-40 наһатайшууд юугээрээ дутуу болообиди гэжэ һанаад лэ, бултадаа туршабади. Хоёр гар дээрэ ябаханаа байха бидэ «стойка» хэжэ шадангүй унажал байгаа бэлэйбди. С.Ш. Чагдуровһаа жэшээ абажа, дала наһандаа дариулангүй ябахамнай болтогой.

Сергей Шагжиевич Чагдуровтэ уга наһа, удаан жаргал хүсэжэ эдэхэ сагаан, үдэр бүри бурхалтай.

Бэлигтэй ахатанаймнай нэгэн болохо С. Чагдуров ехэ эрдэмтэн һэн тула, юумэн бүхэниие эрдэмэй талаһаа шүүмжэлжэ, тодорхойло хардаг. Мүнөө гэрэ 50 гаран номой, 4 монографин автор, табадахи монография бэшэжэ дүүргэжэ байһай. һуралсадай 10 нособи бэлдэ. Табадахи шэнэ монографинь «Монгол арадай уг гарбалда»

Д. ВАНЖИЛОВ.

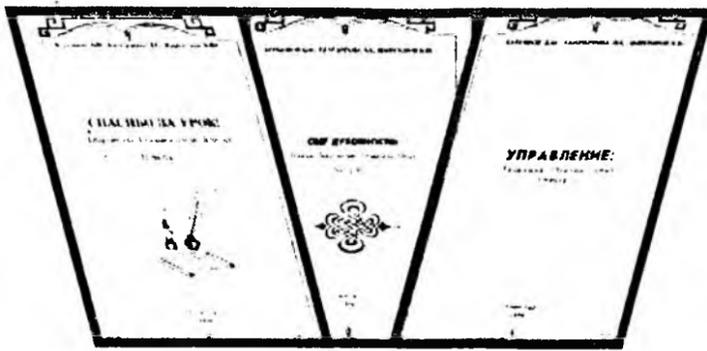

«Энэ номой авторнууд мүнөө үеын хургуули хүтэлбэрлгын онол аргууд болон хараа шэглэлнүүд тухай тодорхой жэшээнүүдтэ үндэһэлэн хөөрэнэ. Д.М.Бурхиновайгабыяа гэхэдэ, яагаад эрхим хургуули, эрхим коллектив, түрүү дүй дүршэл бүрилдэдэг бэ,

хүмүүжүүлгын ажалай хүгжэлтын шатануудтай танилсахат. Гадна номой 2-3 хубинуудага эрхим багшанаарай бодомжолгонуудтай, дүй дүршэл, хургаал заа-баринуудтай хонирхон танилсаха байхат. Багшын 10 бэлиг, шаби хүнэй 11 хургаал тухай уншахада, хонин.

БАГШЫН 10 БЭЛИГ ТУХАЙ

«Буряад үнэн» хониной хэблэлэй таһагта үшөө нэгэ ном барлагдаба. Д.М.Бурхинов, Л.Е.Халу-дорова, Б.Ш.Цыреторов гэгшэдэй ном гурбан хубиһаа бүридэнэ: «Управление: Раздумья. Поиски. Опыт» (1-дэхи хуби), «Спасибо за урок! Творчество. Размышления. Поиски» (2-дохи хуби), «Свет духовности: Традиции. Опыт» (3-дахи хуби).

Түнхэнэй аймагай байгуулагдаһаар 75 жэлэй ойдо зорюулагдаһан энэ ном соо аймагай эрхим багшана-рай түрүү дүй дүршэл согсологдонхой. Гол түлэб Жэмһэгэй, Шэмхын дунда хургуулинуудай, Аршаанай гуманитарно-экологическа лицей-интернадай багшанарай хуралсал-хүмүүжүүлгын ажал шэн-жэлэгдэһэн байна.

ямар шалтагаанууд эндэ нүлөөлдэг бэ гэжэ оёорхон, согсолхон байна. Мүнөөнэй хүнгэн бэшэ сагай хургуулиин саашанхи хүгжэлтэ, ерээдүй хуби заяан тухай бодомжолхо тэжээл энэ ном соо олохоты.

Республикын Эрдэм хуралсалай болон эрдэм ухаанай министрствын, Түнхэнэй аймагай захиргаанай, аймагай хуралсалай таһагай дэм-жэлгээр хэблэгдэһэн энэ ном бусадшые аймагуудай хүтэлбэрлэгшэдтэ жэшээ болохо, эрхим түрүү багшанарай дүй дүршэл согсолхо хэрэгтэ нүлөөлхэ гээд найдагдана.

Номой тусхай редактор, академик, педагогикын эрдэмэй доктор, профессор Г.Волков иигэжэ бэшэнэ:

Иимэ удхатай ном Буряад орондо түрүүшынхией хэблэгдэбэ гээд гэмдэгэлтэй. 1816 онһоо, Түнхэн голдо нээгдэһэн түрүүшын хургуулиһаа эхилэн, эрдэм хуралсалай, хуралсал-

Т.САМБЯЛОВА.

«ДҮХЭРИГТЭ» ДҮТЭЛЭЭ, ТА БУДА ЖООР ТАНИЛСАЯ!

39 наһатай, городто ажаһуудаг эхэнэр гэр бүлэ байгуулха зорилготойгоор бата найдамтай, түни түбшэн эрэ хүнтэй танилсахые хүсэнэ. Танилсаг гэбэл, иигээд бэшэхэ: 670034, Улан-Удэ, а/я 5149.

58 наһатай, хүдөө нотагта ажаһуудаг, архи уудаггүй, тамхи татадаггүй эрэ хүн дүтэшгэ наһанай зохид эхэнэртэй танилсаха байна.

60 наһандаа дүтэлжэ ябаһан, хүдөө нотагта ажаһуудаг, холшоргүй, түни түбшэн эрэ хүн тааруу наһанай зохид эхэнэртэй танилсаха хүсэлэнтэй.

Улаан-Удэдэ ажаһуудаг 58 наһатай эхэнэр дүтэшгэ наһанай, түни түбшэн эрэ хүнтэй танилсахые хүсэнэ.

Городто ажаһуудаг 46 наһатай (нүхэрнь наһа бараһан) эхэнэр тааруу наһанай зохид эрэ хүнтэй танилсаха хүсэлэнтэй.

43 наһатай, томо болоһон хоёр үхибүүдтэй, холшоргүй зохид эхэнэр дүтэрхы наһанай, түбшэн, үнэн сэхэ абари зантай эрэ хүнтэй танилсаха байна.

65 наһатай, хүдөө нотагта ажаһуудаг, хүнгэн сарюун эрэ хүн тааруу наһанай, гансаарданги байдалда ороһон эхэнэртэй танилсаха байна.

1941 ондо түрэнэн, үндэр томо бээтэй, яһалз хайн ажалтай, архи тамхи балай тоодоггүй эрэ хүн таараха наһанай зохидхон эхэнэртэй танилсаха хүсэнэ.

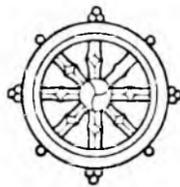
1957 ондо түрэнэн, хүдөө нотагта үмсын ажалтай эрэ хүн дүтэрхы наһанай түбшэн зохид эхэнэртэй танилсаха байна.

1944 ондо түрэнэн, хүдөө нотагта ажаһуудаг, тусхай дунда хургуулигтэй эхэнэр холшоргүйхэн, тааруу наһанай эрэ хүнтэй танилсаха хүсэлэнтэй.

Һайшаагдаһан абонентнуудтэ бэшгүүдые эльгээхэ гэбэл, сэбэр, шэнэ конвертнуудые бэшгэ соогоо хэхэээ бү мартаггүй.

Хүндэтэ уншагшадай анхаралда! Редакциһаа адресуудые хүлээжэ байнгүй, һайшаагдаһан номеро харюу сэхэ эльгээбэл, таарамжатай гэжэ һануулаа. Тинимһээ саашада нотаг нотагтайнгаа почтын таһагта (номертой) а/я нээгээд, үгы гобол нэрэ, фамилияа заагаад, «до востребования» гэхэн тэмдэг хээд, бэлтх соогоо заагаа наатнай, хайн байгаа.

ЧТО В ИМЕНИ ТВОЕМ?

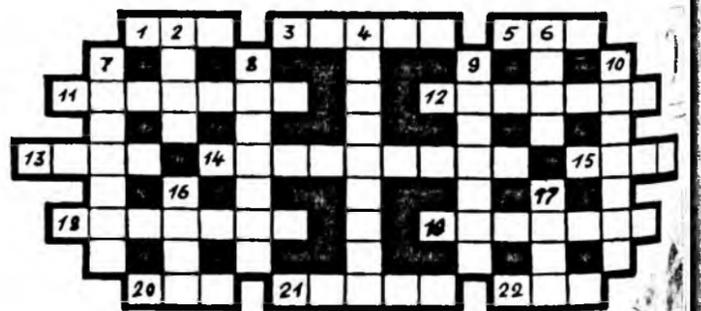

АЛИМА (тюрк.) - яблоко
АЛИШЕР (араб., перс.) - великий; другое его значение - шарият - высочайший духовный мусульманский закон
АЛИЯ (араб.) - высшая, благородная
АЛМАЛЖИН (бур.) - экономный, бережливый
АЛТАН (бур.) - золото
АЛТАНИ (бур.) - золотая
АЛЬМИР (араб.) - господин; глава народа, государства
АМАР, АМАРСАНА (бур.) - благонамеренный, благодушный
АМГАЛАН (бур.) - спокойный, мирный. Форма Амголон - неправильна
АМИНА (араб.) - верная, надежная; находящаяся в безопасности
АМИР (араб.) - благоустроенный, цветущий; или правитель, предводитель
АМУРСАНА - то же, что Амар, Амарсана. Имя национального героя монгольского народа, крупного политического деятеля XVIII в.

АНАНДА (санскр.) - радость. Имя любимого ученика Будды Шакьямуни. После его ухода в нирвану, Ананда по памяти изложил одну из центральных частей буддийского канона «Ганчжур». См. Ганчжур
АНАСТАСИЯ (гр.) - воскресенье. Первоначальное значение: переселение
АНАТОЛИЙ (гр.) - восточный
АНГЕЛИНА (гр.) - ангелица, ангельская
АНДАМА (тиб.) - могущественная. Эпитет богини Умы.
АНДРЕЙ (гр.) - мужественный, храбрый
АНЖИЛ (тиб.) - царь силы; название мифической драгоценности, исполняющей желания
АНЖИЛМА (тиб.) - владычица. Того же корня, что Анжил
АНЖУР (тиб.) - властвующий, господствующий

АНЗАД (тиб.) - сокровищница могущества
АНЗАМА - женск. ф. от Анзан
АНИКИТА (гр.) - непобедимый
АНИСИМ - то же, что Онисим
АНИСЬЯ - женск. ф. от Онисим
АННА (евр.) - благодать, милость
АНПИЛ - то же, что Вампил
АНФИСА (гр.) - цветущая
АНЧЕН (тиб.) - великовластный
АНЧИК - то же, что Ванчик
АПОЛЛОН (гр.) - погубитель. Имя бога солнца Аппло у греков палаше, сжигающее солнце
АРАБЖАЙ (тиб.) - непопулярный, распространенный
АРДАЙ (бур.) - шуплый
АРДАН (тиб.) - сильный, могучий
АРИАДНА (гр.) - приятная
(Из словаря собственных имен «Тайна Вашего имени»).

КРОССВОРД

ХАЖУУ ТЭЭШЭЭ: 1. ... дуу (паарна үгэ). 3. Обоо ... (паарна үгэ). 5. ... (паарна үгэ). 11. Алтан ... (фраз.). 12. Абарга ... (фраз.). 13. Шарын шажанай түр. 14. Ноог ... (паарна үгэ). 15. ... мүнхэн эмээл (фольк.). 18. Банзарай хуруун Дорнод нотагтахи хадын нэрэ. 19. «Газар доогуур галба нүүгээ» (тааб.). 20. ... (паарна үгэ). 31. база уладай ... нэрэ. 32. «Шарин гээнэ... тэнэг шабала» (Ж.Балданжапон).
ДЭЭРЭНЭЭ ДООШОО: 2. ... түрэ (паарна үгэ). 4. ... хэдэгэнэ хоёр (онтолог). 6. ... бүхэ (фраз.). 7. ой соо модо бургаанһаа сээрлэгдэһэн зурууд газар хан ... шубуун (фольк.). 9. «Үбгэн хүгшэн хоёр тибһэ... малтажа, үл тоон залгажа байба» (фольк.). 10. «Заанда хусаһан Москва нохой. Сэсэн бээрһэн баабай - Хаб байса хабһаһан хаан» (шарада). 16. ... руу ороһондаа түр. 17. ... нэрэ (паарна үгэ).

АВГУСТЫН 20-ДО ТОЛИГОДОНОН КРОССВОРДЫН ХАРИУУНУУ
ХАЖУУ ТЭЭШЭЭ: 3. Татуур. 4. Угаари. 6. Залгаһан. 9. Хурабш. 12. Хабһаһан. 13. Хирхаг. 14. Шахуй.
ДЭЭРЭНЭЭ ДООШОО: 1. Гутал. 2. Залаа. 5. Баряансаг. 7. Гур. 8. Штэ. 10. Сабхи. 11. Сасаг.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

<p>Ахамад редактор А.Л. АНГАРХАЕВ РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: Б.М.Ж.БАЛДАНОВ (ахамад редакторай орлогшо), Г.Х.ДАШЕЕВА (ахамад редакторай орлогшо), Б.В.ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ (харюусалгата секретарь), А.Г.ЛУБСАНОВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Д.Д.СУНДАРОН, таһагуудые даагшад: Н.Д.НАМСАРАЕВ, Т.В.САМБЯЛОВА, Д.Ш. ХУБИТУЕВ, Л.Д. ТАПХАЕВ, В.И.ПИНТАЕВ (хэблэлэй директор).</p>	<p>Манай адрес: 670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилини үйлэс, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.</p>	<p>Газетэ хэблэлэй 5 хуудан хэмжээтэй. Индекс 73877. Хэлэг 8.650 (хамта 20000). Хэблэлдэ тушаагдаһан цаг 17.00.</p>	<p>"Республиканска типографи" гэхэн АО-до газетэ хэблэгдээ. Директорийн телефон: 21-40-45. Б-0079-дэхи номертой оор бүрилхэлдэ абтанхай. Закас № 8410</p>
<p>Редакциин телефонууд: ахамад редакторай - 21-50-96, приёмный - 21-54-54, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-68-08, 21-64-36, харюусалгата секретарин - 21-50-52, секретарин - 21-50-52, таһагууд: экономикын болон политикын - 21-55-97 (даагшань), 21-63-86, соёлой, түүхын болон залуушуулай - 21-54-93 (даагшань), 21-57-63, 21-69-58, 21-60-21, мэдээсэлэй болон рекламн - 21-62-62, 21-67-81, хэблэлэй - 21-33-61, оператор-корректорүүдэй - 21-61-35, фотокорреспондентүүдэй - 21-33-61, компьютерна түбэй - 21-66-76, корпунктын - 21-34-61 "Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 21-49-94, бухгалтери - 21-23-67, вахта - 21-60-91. Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нотагай нэрэнүүдэй бэшэлгье хазагайруулан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциин ханамжа авторайхитай адли бэшэ байжа магад.</p>			